

41

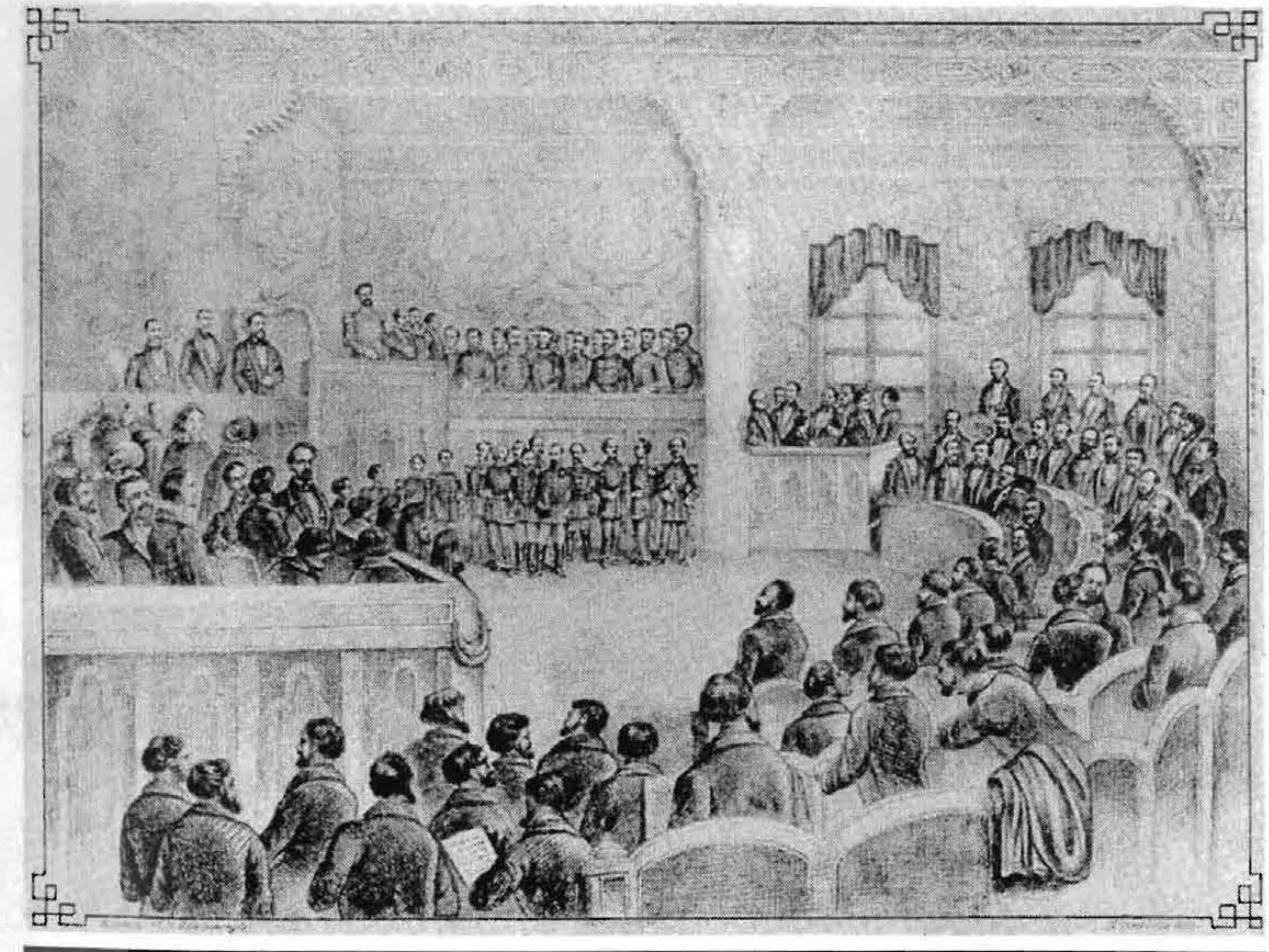
Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul V

64 pagini

Știință politică în România

Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
GHIȚĂ IONESCU
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (Editor)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMÁS

Fundația
Societatea Civilă

President DAN GRIGORE

Editors

Cristian R. Pîrvulescu
Cristian Preda
Louis Ulrich

Graphics
Tomnița Florescu

Manager
Alice Dumitrache

Grupajul "Participare și absenteism"
este parte dintr-un micro-proiect
al Fundației "Societatea Civilă"
finanțat de
Programul PHARE pentru Democrație

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165.
Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

Desktop Publishing
Ω PRESS '93
Manuela Gheorghiu

Tiparul executat la Tipografia SEMNE

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, de intelectuali, oameni politici și studenți. Sfera Politicii ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se cîștigă influență.

Un abonament la Sfera Politicii pe șase luni – 21.000 lei, plus taxele poștale.

Abroad: annual subscription readers is \$50 or its equivalent in your country's currency.

Cont FUNDATAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

Lei: 402466026422

USD: 402466028405

BANKCOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:

noua adresă a Fundației Societatea Civilă este

Intr. Grigore Alexandrescu nr. 3, ap. 1
oficiul poștal 22/212 București

12-15 luni-joi; 11-13 vineri

• Sediul Fundație: 210 75 69 • Administrație: 673 61 86

• Tehnoredactare: 614 08 27 • Fax: 223 33 89

Găsiți Sfera Politicii la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie

Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12

Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24

Librăria All: București, Bd. Kogălniceanu 95 A

Librăria Kriterion: București, Calea Victoriei 46

Librăria Copiilor: București, Piața Romană 9

Euromedia: București, str. General Berthelot 41

Librăria 157 (ASE): București

Librăria Bihar Naplo: Oradea

Librăria Omniscope: Craiova

Fundația Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3

Librăria Prosum: Brașov, str. Anghel Saligny 15

Nord-Est (Monitorul): Iași, str. Smărăndei 5

SC San Vialy: Iași, Bd. Independenței 22

Librăriile VED: Cluj, str. Heltau 59

Sfera Politicii apare pe data de 1 a fiecărei luni.
Revista poate fi procurată și direct de la sediul Fundației,
Intrarea Grigore Alexandrescu nr. 3, ap. 1, sector 1

Cuprins

2. <i>In memoriam Ghiță Ionescu</i>	Alexandru Paleologu	Despre Ghiță Ionescu
3. <i>Practica științelor politice</i> în România	Vasile Boari	Politica – o activitate specializată
6.	Daniel Barbu	Constituirea științei politice românești: o evaluare instituțională
10.	Mihaela Miroiu	Nevoia de comunicare
12.	Aurelian Crăiuțu	Un bilanț și cîteva proponeri
14. <i>Participare și absenteism</i>	Cristian R. Pîrvulescu	Criterii ale democrației
18.	S.G. Sebe	Alegerile locale
22.	Mihaela Sîrbu-Czobor	De ce refuză tinerii ideea de participare politică
26. <i>Anatomia comunismului</i>	Document	Plenara CC al PCR 22 octombrie 1945
30.	Document 1956	Raportul Hrușciov
35. <i>Politică internațională</i>	Iulia Voina Motoc	Recomandarea 1201 și interpretările ei
40.	Constantin Davidescu	Implicațiile permanentizării clauzei
43.	Magdalena Boianu	În absența opțiunii
45.	Valentin Stan	Tratatul româno-ungar
48.	Cronică internațională	
50. Actualitatea	Dan Dionisie	Biserica și Constituția
53.	Laurențiu Ștefan Scalat	CDR: pregătiri de campanie
55. <i>Cărți și autori</i>	Sorin Antohi	Katherine Verdery, <i>What Was Socialism and What Comes Next?</i>
59.	Alexandru Duțu	Gale Stokes, <i>From Stalinism to Pluralism</i>
61.	Cristina Ion	Étienne de La Boétie, <i>Discurs despre servitutea voluntară</i>
62.	Carmen Nariță	Silviu Brucan, <i>Stăpîni noi puteri</i>
64. <i>Seninale</i>		

Inteligenta implacabila

ALEXANDRU PALEOLOGU

Pe Ghiță Ionescu l-am cunoscut în toamna lui 1944, la Comisia de Armistițiu, după ce Ionel Hristu, președintele comisiei, m-a angajat ca referent. El era, dacă nu mă înșel, membru în comisie. Erau cinci sau șase membri în comisie. Din comisie mai făceau parte Radu Cruțescu, șeful Secției Politice – din care făceam și eu parte, Mișu Antoniade, avocatul, Cezar Popescu, un petrolier, mai era, mai tîrziu, Iordan, un economist, Mircea Nicolescu, logician, meloman, muzicolog și finanțist.

Pe atunci eu aveam 26 de ani, deci el avea 33-34. Era născut în 1911, mai mic decât Noica cu doi ani, deci mai mare decât mine cu 8. Era slabuș, măsliniu la față, cu nasul ascuțit, ușor coroiaț, și avea un ciuf de păr negru, nu foarte des, dar care îi stătea ca o creastă de cocoș. Era foarte vioi, avea o manieră foarte directă de a se exprima. Se exprima foarte bine, fară să-și caute cuvintele. Își dicta la mașină rapoartele sau avizele și erau foarte bune, dar într-un limbaj neobișnuit, nu limbajul administrativ sau juridic consacrat. Era un om care avea foarte multă autoritate în privința aplicării Armistițiului, ca text de bază.

Asta a fost cunoștința directă, dar mai tîrziu, după ce l-am cunoscut pe Dinu Noica, la Cîmpulung, acesta mi-a povestit despre întîlnirile sale cu Ghiță Ionescu. Era adolescent, încă imberb, în pantaloni scurți. Să fi avut 15-16 ani. Înca nu era îmbrăcat ca un domn și încă nu se bărbierea, căci la vîrsta asta unii sănătăți mai dezvoltăți, alții mai puțin. În schimb, alegea și cumpăra cărți, de o grămadă de bani, de mii de lei, fel de fel de cărți importante, unele ediții deosebite, rare. Cumpăra cărți cu duiumul și lăsa o notă importantă, pe care trebuia să o plătească cineva din familie, taică-său sau chiar el, mai tîrziu.

La data aceea încă nu era om de știință, dar a devenit mai tîrziu comunist. Eu nu l-am apucat în perioada aceea. Pe mine m-a interesat acest episod pe care mi l-a relatat Noica, fasonul lui dezvoltat și precoce, prematur în literatură și deloc precoce în ordinea fizică.

Pe urmă, amintirea mea despre el, de la Comisia de Armistițiu, a rămas foarte vie. Nu aş spune că era cel mai deștept din comisia aceea pentru că e greu să faci comparație între inteligențe, fiindcă inteligențele nu sunt omogene. Nu pot să spun că unul e mai deștept decât altul, dar dintre oamenii străluciți ai acestei comisii, trei erau

figurile dominante ca inteligență: Radu Cruțescu, Mișu Antoniade și Ghiță Ionescu. Frapant. Aveai mereu impresia că ești în contact cu o manifestare pură, evidentă, implacabilă de inteligență. Nu avea pauze în materia asta, goluri sau scăderi.

Nu l-am mai văzut decât acum trei ani, cînd a ținut o conferință la Facultatea de Drept. M-a surprins foarte tare că m-a recunoscut. Trecuseră atîția zeci de ani în care nu știau dacă mai aflase ceva despre mine sau mai era la curent cu ceva. Poate că în ultima vreme aflase că fusesem ambasador la Paris. M-a frapat că nu mai semăna deloc cu el, fizic, cum nici eu nu mai semănau cu mine. Eu nu l-aș fi recunoscut pe el. El m-a recunoscut, ceea ce m-a surprins. Pentru că, după opinia mea, sănătatea sa total diferă față de cel de atunci, mult mai diferit decât era față de cel de atunci. Că nu mai avea ciuful acela negru, se îngășase, nu mai avea figura smedă și vorbea cu o voce mai lentă, oarecum mai tărgănată, din care din cînd în cînd se mai regăseau acele poante scînteietoare, pe care le spunea în tinerețe. Eu nu l-am putut urmări, în intervalul acesta lung, decât la Radio Londra și la Europa Liberă. La aceasta din urmă a fost chiar director o perioadă. L-am ascultat foarte mult la BBC, pe chestiuni despre comunism, vorbind lucruri care nouă ne mergeau foarte bine la suflet, pe care le pricepeam foarte bine cei care ascultam. Erau lucruri foarte clare și adevărate, pe care el le sistematiza... Mă interesa ce spunea deoarece îmi închipuam că problemele puse și analizele sale despre răsăritul Europei, nu pot fi ignorate, totuși, de cancelariile occidentale. □

(Textul este reproducut după o înregistrare audio din 15 august 1996. S.T.)

ALEXANDRU PALEOLOGU (1919) –
Writer, essayist and philosopher. He authored after '70 several books among which *Spiritul și litera*, *Bunul simț ca paradox*, *Simțul practic*, *Les souvenirs d'un ambassadeur des Golans*. In 1996 a book containing a dialogue with Stelian Tănase *Sfidaarea memoriei* has been published.

Revista noastră a republicat în numerele 34-37 articolul lui Adrian Marino, "Politologia românească: aspecte și tendințe". Domnia sa consideră apariția politologiei, în anii '90, "cel mai original și creator aspect al culturii române". Această perioadă, a genezei, pare a face obiectul unicului acord cvasigeneral între cei interesați de acest domeniu, dar chiar și acest consens este fragil. Devine esențial de determinat care din evenimentele existenței postdecembriste au marcat apariția științelor politice. Fără a-i atașa explicit semnificația primordială, articolul citat mai sus pornește de la "preocupările și studiile" din domeniu. Redacția noastră a propus pentru grupajul acestui număr un alt posibil început, cel instituțional. Invitați să scrie au fost reprezentanți ai acestor instituții: Mihaela Miroiu, Daniel Barbu, Vasile Boari, Aurelian Crăiuțu.

O primă chestiune ce trebuie elucidată este cea a denumirii acestei noi discipline. Invitații noștri din acest număr nu folosesc termenul de politologie, substituindu-i pe cel de știință politică. Daniel Barbu explică această opțiune: politologia este o creație a Academiei "Ștefan Gheorghiu", sub titulatura căreia s-au regrupat, în anii '90, reconverși profesori de socialism științific. Aceeași denumire este utilizată, în linia Școlii sociologice de la București, și de sociologii pentru care politologia nu este unul din aspectele sociologiei. În condițiile în care denumirea de politologie este total compromisă prin folosirea ei de către două curente ce neagă existența autonomă a politicului, unicul nume posibil rămîne cel de "știință politică", cu avantajul existenței pluralului, de "științe politice", ce include și discipline ajutătoare: istorie, drept, economie. Lucrurile sunt mai complicate și soluțiile mai eretice lingvistic în ceea ce privește titulatura specialistului în științe politice. Preluarea termenului de politist din franceză se justifică prin tradiția comună a științelor politice franceze (la sfîrșitul secolului trecut) și românești (perioada interbelică): desprinderă lor de facultățile de drept. Legătura politistului cu juristul este încă actuală și vizibilă în preferințele pentru abordări instituționale.

Chestiunea cea mai delicată este cea a identificării politistilor. Certitudinea este mai mare în ceea ce privește definițiile negative. Cine nu sunt politiști? Valul de amatori-înlători de analiști politici a căror influență publică este uriasă (Mihaela Miroiu). Politicieni, eseiști, jurnaliști, seducători stilistic, care produc cu suficiență "fărime de cunoștințe empirice" și indirect refuză științei politice caracterul de știință (Daniel Barbu), sau de activitate specializată (Vasile Boari). Configurația incertă a comunității științifice de politisti este rezultatul unui adînc conflict de legitimitate. Odată depășit patosul autodidact (Aurelian Crăiuțu) al începuturilor, numai travaliul instituțional și permanenta legătură cu structurile occidentale similare pot duce la constituirea științei politice românești. Altfel, geneza riscă să devină endemică.

Politica – o activitate specializată –

VASILE BOARI

Politica este o activitate specializată. Este o idee care începe să se contureze tot mai lîmpede în mentalitatea lumii contemporane și pe care experiența însăși presează pentru a o impune. Într-un fel anume, ea ține de ceea ce filosoful D.D. Roșca numea "evidență constrângătoare".

Refuzul de a accepta această idee conduce la o dispare a specificului activităților politice, la anihilarea politicului în social. Or, cum s-a spus, politicul nu este totul. Există activități sau chiar domenii de activități care rămîn în afara granițelor politicului sau, în orice caz, așa ar trebui să se prezinte lucrurile într-o societate normală. Dacă, prin urmare, admitem că politicul este un domeniu de activități specializate, consecința pe care o putem ex-

trage de aici este că există, în mod legitim, o știință care cercetează acest domeniu. Aceasta este știința politică.

Cum remarcă Madeleine Grawitz în lucrarea *Méthodes des sciences sociales* (Paris, PUF, 1989), știința politică este ultima venită în familia științelor socio-umane, cu toate că reacția asupra politicului este foarte veche și, aş adăuga, cu toate că mulți analiști îl consideră pe Aristotel ca fiind "părintele științei politice".

Totuși, întemeierea științei politice ca disciplină distinctă este situată de specialiști în deceniiile ultime ale veacului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea.

S-a discutat și se mai discută încă dacă e oportun să vorbim de o "știință politică", la singular, sau de "științe politice", la plural. Unii vorbesc chiar de un sistem al ști-

ințelor politice în lăuntrul căruia s-ar putea delimita chiar o tipologie a științelor politice.

În ce mă privește, cred că există o știință politică în perimetrul căreia, ca urmare a acumulării de experiență metodologică și de informații, s-a produs o specializare pe domenii de cercetare, un fel de "diviziune a muncii științifice". Astfel s-ar putea delimita, de pildă, cercetările de antropologie politică de cele de psihologie politică sau de sociologie politică, după cum s-ar putea delimita, de asemenea, ca un domeniu de cercetare distinct: relațiile internaționale și.a.m.d.

Dar, așa cum există o știință matematică unică, iar în cadrul ei s-au dezvoltat în timp diverse discipline, tot astfel cred că putem vorbi – deși nu cu aceeași rigoare – de o știință politică în evoluția și în aria căreia au intervenit tendințe firești de specializare. Ca ramură sau disciplină de învățămînt, știința politică a fost mai întîi introdusă în programul facultăilor de drept din Franță. Prima școală de studii politice a fost, totuși, înființată la Paris, în anul 1871, de Emil Boutmy. În secolul nostru, Statele Unite ale Americii a devenit patria științei politice. Europa a trecut oarecum în planul al doilea.

Totuși, cred că trebuie să facem o anume distincție între "știința politică americană" și "știința politică europeană", cel puțin din punct de vedere metodologic, dacă nu altfel. Astfel, prima a evoluat într-o direcție empiric-pragmatică, cu un accent vădit pe studiile de sociologie și psihologie politică. Cea de-a doua a rămas în bună măsură tributară abordării constituționalist-instituționaliste, impusă firesc, la început, de specificul facultăilor de drept în care știința politică franceză s-a afirmat. Desigur, nu trebuie să exacerbăm această delimitare. Știința politică americană nu ignoră instituțiile politice, după cum știința politică europeană nu este impenetrabilă abordărilor socio-psihologice. Iată de ce cele două sintagme – "știință politică europeană" și "știință politică americană" – trebuie luate în considerare cu cuvenitele rezerve.

De altfel, chiar în aria culturii americane există două tendințe: o tendință pe care am putea-o numi "clasică", "tradicională", inspirată din tradiția europeană, și o tendință mai nouă, dominată de spiritul matematico-statistic și pragmatic. Această din urmă tendință, ce-i drept, pare să cștige tot mai mult teren, pînă acolo încît s-a ajuns la a se assimila știința politică sociologiei politice. Aceasta se bucură de un credit mult mai mare din partea specialiștilor tocmai pentru că operează cu metode statistică-matematice considerate mult mai proprii cercetării științifice și deci mult mai credibile în ceea ce privește rezultatele concrete.

Personal, cred că, indiferent de creditul pe care, cu siguranță, îl vor cștiga în viitor astfel de cercetări, nu se

va putea renunța niciodată la metodele tradiționale, bazate pe "intuiție" și chiar analiză logic-speculativă.

Oricum am privi lucrurile, politicul rămîne o dimensiune și o manifestare a umanului, iar acesta – sănătă – nu va putea fi niciodată gîndit și interpretat exclusiv în termeni statistico-matematici.

Că privește situația științei politice și a studiilor politice în România, trebuie spus de la început că, pînă acum cîțiva ani, nu a existat nici un fel de structură organizată în acest domeniu. Au existat, desigur, Academia "Ștefan Gheorghiu" sau Academia de Științe Sociale și Politice, dar acestea nu pot fi considerate, la modul serios, instituții de învățămînt și cercetare în domeniul politicologic. În anul 1992, la Universitatea din Cluj-Napoca, a luat ființă o secție de științe politice în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie. Așa cum a fost conceput inițial, programul acestei secții viza formarea de specialiști în următoarele trei domenii: analiză și management politic, administrație publică și relații internaționale.

În anul 1995, Secția de Științe politice a fost transformată prin hotărîrea Senatului Universității, confirmată de Ministerul Învățămîntului, în Facultatea de Științe Politice și Administrație Publică. În cadrul noii facultăți a fost asimilată și secția de Jurnalistică, ce funcționa deja din anul 1993 în cadrul aceleiași Facultăți de Istorie și Filosofie, iar începînd cu anul universitar 1995/1996 s-a adăugat o nouă secție de Administrație Publică. Astfel că, în prezent, Facultatea de Științe Politice și Administrație Publică formează specialiști în trei domenii de referință: științe politice (cu accent pe analiza politică și managementul politic – cu o direcție specială vizînd managementul campaniei electorale), administrație publică și jurnalistică.

Aș vrea să spun că, din start, au fost concentrate pentru susținerea studiilor politice cele mai competente forțe intelectuale de care dispunea Universitatea în acel moment.

Foarte benefic însă s-a dovedit sprijinul din afară. Astfel, programul secției, iar mai apoi al Facultății, a fost generos susținut de cîteva programe străine, între care Programul Tempus (administrat de CERIS, de la Universitatea Liberă din Bruxelles), Programul de învățămînt francofon (girat de Ambasada Franței la București) și altele. Prin Programul Tempus am reușit să creăm un laborator de informatică, foarte necesar desfășurării programului de învățămînt, și, de asemenea, o mică bibliotecă cu lucrări de specialitate indispensabile, între care și aminti "marele Tratat de știință politică" (*Traité de science politique*), în patru volume, apărut în Franță, în anul 1985, sub cordonarea lui Jean Leca și Madeleine Grawitz.

În prezent – în afara Programului Tempus și a altor acorduri, între care aş aminti Acordul cu Facultatea de Administrație și Schimburi (AES) de la Universitatea Paris XII-Val-de-Marne – facultatea noastră beneficiază de un Program american foarte generos sub toate aspectele, inclusiv sub aspect financiar. Este vorba de Programul Social Science Curriculum Development Grant. Acest program, în curs de derulare – mai exact spus, el trece în al doilea an – cuprinde o gamă variată de activități, între care: mobilități pentru specialiști americani în științe politice care predau la facultatea noastră (în anul universitar 1995/1996 au fost prezenti la Cluj-Napoca doi specialiști americanii), burse de specializare pentru profesorii români, traduceri de cursuri și alte lucrări de specialitate, programe de cercetare comune profesor-studenți, achiziționare de cărți de specialitate din SUA.

Programul, patronat de US Information Agency și administrat de IREX, este orientat cu deosebire în direcția dezvoltării învățămîntului și cercetării politicologice pe baza metodelor empirice, statistico-matematice. Această direcție a Programului s-a materializat deja în creația unui laborator de analiză politică factuală (dotat cu echipament foarte performant), al cărui șef, absolvent a două facultăți – informatică și sociologie –, se află în prezent în SUA pentru specializare, și, de asemenea, a unui Centru de Analiză Politică și Analiză Geostrategică, coordonat de lect. univ. Dan Pavel, care urmează să plece în SUA la specializare începînd cu luna septembrie a.c.

Concepția pe care s-a clădit învățămîntul politicologic la universitatea clujeană ar putea fi rezumată în două imperative majore: formarea de specialiști competenți în domeniile asumate și "modelarea" unei viitoare clase de specialiști care, pe lîngă competență, vor trebui să dea dovadă și de o lînată morală corespunzătoare.

Firește, cînd spun "modelare" nu mă gîndesc la vreun program special de propagandă, în genul celor ce vizau, în fostul regim, formarea "oamenilor noi". Există în programa de învățămînt a anului IV un curs și un seminar de două semestre de teoria drepturilor omului și etica politică. Acest curs, pe care am onoarea să-l susțin, pune accent pe valorile moralei creștine și pe drepturile omului ce decurg firesc din faptul că omul a fost conceput și creat după prototip divin.

Desigur, nu este vorba de un curs de teologie creștină, ci de un program aplicat studiilor politice, dar care înțelege să-și întemeieze demersurile pe valorile creștine și, în genere, pe valorile apărate de eticele inspirate din acestea (între care etica kantiană).

În ce mă privește, consider că actuala criză profundă – criză de legitimitate – pe care o traversează politicul la scară globală, se datorează în mare măsură imo-

ralității, corupției clasei politice, abandonării sau perverzării valorilor genuine pe care vechii greci au întemeiat politica și mai ales pervertirii valorilor moralei creștine, definitorii în evoluția culturii și civilizației europene.

Aș rezuma cele spuse mai sus printr-o afirmație a unuia dintre personajele dostoievskiene din *Frații Karamazov*: "Dacă Dumnezeu nu există, atunci nici virtutea nu există și Totul este permis". Sub această deviză aş dori să se înțeleagă intenția noastră de a forma un nou "model" de om politic, mai puțin egoist, mai puțin machiavelic, mai atașat la ceea ce D.D. Roșca numea "valorile veșnice": Adevar, Dreptate, Bine – valori în care credeau mari filozofi politici ai antichității, Platon și Aristotel, și pe care, din nefericire, timpul nostru le-a abandonat în mare măsură.

Aș mai adăuga, în fine, un ultim argument. Dacă politicul reprezintă un "domeniu de activități specializate" și dacă politica tinde tot mai mult – și este necesar – să devină o profesie distinctă, ea are nevoie de cîteva condiții elementare pentru a se manifesta ca profesie: o categorie de specialiști în politică, o deontologie (un cod etic profesional) și o recunoaștere din partea comunității în care ea există și se manifestă. Dacă primele două condiții aștrănu de voință și de posibilitățile noastre – materiale și intelectuale –, cea de-a treia condiție depinde de percepția pe care societatea și cei aflați la putere o au cu privire la "specialiștii în politică" și la meseria, dacă mă pot exprima astfel, de politician.

Or, aici mi se pare că lucrurile nu sunt încă bine așezate. Există, din păcate, o percepție deformată a politicului și a rolului său într-o societate. Fie că i se exagerăza rolul, dincolo de orice limite, fie că, dimpotrivă, este percepțut ca o "activitate murdară", căreia nu merită să-i acorzi vreo importanță. Or, aceasta este o mentalitate extrem de nesănătoasă, inspirată, ce-i drept, și de imoralismul și corupția actualei clase politice.

În ce mă privește, sunt convins nu numai de necesitatea politicii că activitatea specifică, ci și de posibilitatea de a amenda politica, de a corîja cel puțin o parte din eroare și excesele ei. Dar, pentru aceasta, trebuie să facem din ea o profesie onorabilă, cu o deontologie specifică; altfel spus, să formăm o categorie nouă de oameni politici, de specialiști în treburile publice, categorii care să fie capabili să răspundă ambelor deziderate: al competenței și eficienței și al moralității.

VASILE BOARI – Ph.D. in Philosophy. Dean of the Faculty of Political and Administrative Sciences, University Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Constituirea științei politice românești – o evaluare instituțională –

DANIEL BARBU

Dacă se consideră, în general, că noțiunea de "disciplină științifică" este relativ lipsită de sens din punct de vedere epistemologic, nu este totuși mai puțin adevărat că ea prezintă un evident conținut social, în măsura în care vizează constituirea și afirmarea unui grup distinct în cîmpul intelectual, grup ce-și declină identitatea cu ajutorul unor reguli precise de producție și reproducție științifică. Din această perspectivă socială, se poate spune că o disciplină se găsește constituită în momentul în care îi pot fi aplicate cîteva criterii convergente, menite să circumscrie atât o comunitate săvântă, cît și un teritoriu autonom de investigație. Patru astfel de criterii sînt, în principiu, unanim acceptate¹:

- 1) existența unui consens în ceea ce privește numele și caracterul disciplinei;
- 2) existența unui acord asupra unei serii de obiecte de studiu ce țin de resortul specific al disciplinei și care nu pot fi abordate satisfăcător decât cu mijloacele acestie;
- 3) existența unor instituții specializate de învățămînt și cercetare, ce prezintă garanții de durată și continuitate și care să fie recunoscute ca legitime de ansamblul comunității academice;
- 4) existența unor instrumente proprii de difuzare a rezultatelor cercetării, cum ar fi revistele, manualele, colecțiile de publicații, reunurile științifice periodice.

Nu este nevoie de o analiză prea amănunțită pentru a constata că aceste criterii sunt departe de a fi integral aplicabile studiilor politice practice astăzi în România.

O disciplină cu mai multe nume

Mai întîi, lipsește consensul explicit în ceea ce privește numele disciplinei. "Știința politică", "științele politice" și "politologia" sunt denumiri concurente care circulă la întîmplare în presă, în mediile universitare și în nomenclatoarele guvernamentale. Folosite adesea indis-

tinct, cele trei denumiri nu sunt totuși sinonime. A alege una dintre ele și a organiza în jurul ei consensul specialiștilor nu este o simplă operație lexicală. Singularul "știință politică" presupune caracterul metodologic coerent și epistemologic consistent al proiectului intelectual care-și propune să investigeze politicul ca pe un obiect științific autonom. Pluralul "științe politice" – evocînd "științele camerale" și "științele Statului" (*Staatswissenschaften*) cultivate în Germania secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea – se referă la studiile politice ca la un ansamblu cu caracter multi- sau inter-disciplinar de cunoaștere experimentală, explicativă și, foarte rar, prescriptive, dotate deopotrivă cu un sens practic, legat de interpretarea sau proiectarea sistemelor politice și actelor de administrație. "Știința politică" revendică posesia unui obiect științific propriu, în vreme ce "științele politice" n-ar fi decât intersecția dintre drept, istorie, filosofie, economie și sociologie. "Știința politică" are nevoie de un contingent propriu de specialiști (*politistes, political scientists*), guvernează o populație omogenă de "polițiști", în timp ce "științele politice" sunt nevoie să recurgă, permanent sau temporar, la serviciul unor juriști, istorici, filosofi, economisti și sociologi pe care-i angajează în studiul fenomenelor politice cu competență și metodele aduse de fiecare din disciplinele lor de origine.

Mult mai ambiguu apare statutul "politologiei". În România, denumirea a fost utilizată mai întîi în cadrul Academiei "Ștefan Gheorghiu", fiind adoptată oarecum sistematic după 1989 de foșii profesori de socialism științific și "probleme fundamentale ale istoriei patriei și partidului" din întreaga rețea de instituții de învățămînt superior, care s-au grupat în catedre sau colective de "politologie". Pe de altă parte, tot în anii '90, sociologia universitară a preluat și ea termenul de "politologie" pentru a desemna, în fapt, sociologia politică. În acest caz, este mai puțin vorba despre un reflex lexical prin care supraviețuiește spiritul vechilor școli ideologice ale Partidului

Comunist, cît despre revendicarea moștenirii Școlii sociologice de la București. Într-adevăr, Gusti concepea sociologia ca o "știință a națiunii" cu vocația de a concentra și monopoliza toate științele omului și ale societății, inclusiv știința politică.

Într-o asemenea viziune, "știința politică" nu poate exister ca disciplină științifică autonomă și nu are, prin urmare, dreptul la acest nume. În schimb, se poate accepta existența "politologiei" ca ramură a sociologiei (de altfel, cele două cuvinte rimează). "Politologul" nu este decât un sociolog specializat, care studiază doar unul din fenomenele sociale, a căror înțelegere globală n-ar fi dată decât sociologului pur. Toți utilizatorii români ai termenului "politologie", atât cei desprinși din socialismul științific, cît și cei atașați de sociologie, cad în fond de acord – din motive diferite și, probabil, involuntar – asupra unui punct esențial: politicul ca atare nu există. Pentru primii, "realitatea" economică și socială degajă efecte politice ce pot fi citite numai în cheie economică și socială, iar în ochii celorlalți, societatea și națiunea produc forme de viață politică ce nu pot fi măsurate și explicate decât din perspectiva societății și a națiunii.

Fără îndoială, consensul nu poate fi întrunit cu adevărat decât de termenul "știință politică", cel mai apt să circumscrisă și să descrie un obiect propriu de cercetare. În același timp, pluralul "științe politice", adoptat în mediul universitar încă din 1938 de Institutul de Științe Morale și Politice din București, apoi de Facultățile de Științe Politice de la Universitățile din București (creată în 1991) și Cluj (înființată un an mai tîrziu) și sancționat sub această formă printr-un act guvernamental din 1995, poate continua să fi folosit la nivel instituțional.

Profesioniștii științei politice, profesori și cercetători, nu pot accepta apelativul "politolog" decât cu riscul unei paradoxale subminări a obiectului lor de studiu. Nu rămîne decât substantivul "politist", adaptat după franceză și format după modelul lui "jurist", denumire încărcată de memoria faptului că, în Franța, studiile politice s-au născut în cîmpul facultăților de drept. "Politist" se impune cu atât mai mult cu cît și în România originea instituțională a științei politice se află tot într-o facultate juridică, cea a Universității din București. Prin Decretul 474 din 8 februarie 1924² Facultatea de Drept bucureșteană era abilitată să confere doctoratul "în științe politico-economice" cu o durată de de studiu de doi ani³. Ca și în Franța, politistul român s-a autonomizat în raport cu juristul, nu cu sociologul, iar știința politică românească s-a individualizat, potențial, din ansamblul științelor juridice, nu a celor sociale.

Istoria recentă a re-nașterii instituționale a științei politice confirmă această tradiție: la Universitatea din București, în 1991, știința politică a debutat la încrucișarea dintre studiile de drept european și cele de istorie politică.

O disciplină unidimensională

Al doilea criteriu pe care o disciplină științifică trebuie să-l satisfacă se referă la acordul asupra obiectelor de studiu care-i revin de drept și pe care numai ea se află în situația de a le construi. Ca și în cazul consensului privitor la nume, acest acord lipsește. În culturile în care știința politică este pe deplin constituită, nimici nu contestă că disciplina are cîteva ramuri precis conturate, cîteva direcții deja "clasice" de cercetare, a căror frecvență îndreptățește, fără distincție, la statutul de politist: teorie politică, metodologie politică, politică comparată, acțiune politică, comportamente politice, politică internațională etc.

Or, se întâmplă că în România anilor '90 nu trec drept specialiști în studii politice decât cei care se dedică analizei micro-politice și relațiilor internaționale. Renunțarea de "analist politic" nu-și fac, de regulă, decât cei care se consacră interpretării sondajelor, lecturii rezultatelor alegerilor, comentariului celui mai recent eveniment din viața politică, deslușirii relațiilor dintre partide și dintre politicieni, elucidării fenomenelor de corupție și denunțării abuzurilor autorităților și agenților publici. Reputația de "analist politic" nu dobîndește, în cele mai multe cazuri, decât publicistul, eseistul și, mai rar, sociologul care etalează în mediile de informare cîteva fărîme de cunoaștere empirică și mai ales dacă o face într-un regim stilistic incitant. Comportamentele politice (votul, participarea, opinioile) nu alcătuiesc însă decât una dintre ramurile științei politice, probabil cea mai "slabă" din punct de vedere conceptual.⁴

Este drept că există pretutindeni o intruziune licită, un fel de drept de ingerință a nespécialiștilor în domeniul reflectiei asupra politicului care duce cu gîndul la *iségoryia* athenienilor. Democrația antică se întemeia pe libertatea și îndreptățirea oricui de a lua cuvîntul înaintea tuturor în chestiuni care privesc pe toată lumea, în probleme care țin, cu alte cuvinte, de binele comun, de treburile publice, de politică. Căci, potrivit unui mit transmis de Protagoras, Zeus a distribuit tuturor oamenilor o competență politică egală, o virtute comună, o pricepere în treburile cetății ce nu presupune o specializare prealabilă, o "tehnică" specifică, deprinsă în urma unui lung exercițiu, așa cum solicită alte îndeletniciri umane (arhitectură, arta războiului, navigația etc.).⁵

Această competență universală în domeniul politică, care este un mit fondator al democrației, s-a dovedit, în cele din urmă, a nu fi de ordin cognitiv. Cu toate acestea, rațiunea modernă, ale cărei exigențe îl obligă pe specialist să-și declare incompetență în alte domenii decât cel pentru care s-a pregătit, îi cere nespecialistului, adică cetățeanului, oricare ar fi nivelul său de educație și de informație, să se pronunțe în treburile politice, să fie preocupat de politică.⁵

Fără, cel căruia îi lipsește pregătirea politistului nu se va încuraja pe tărâmul teoricii politice sau al analizei politice comparate, dar se va simți în largul său și îndemnat să-și formuleze opinii cu cifrele și procentele unui sondaj în față ori cu declarația unui ministru sub ochi. S-ar părea că tocmai în acest tip de comportament rezidă principala dificultate care stă în calea constituuirii unei științe politice românești. Politicienii însăși, escapisti și jurnaliștii, ba chiar și cetățenii obișnuiți, se socotesc suficienți de competenți în materie de politică pentru a nu realiza că politică, ca și filosofia, istoria sau dreptul, formează obiectul de studiu al unei discipline științifice.

Poate că la această situație contribuie și faptul că, în limba română, substantivul politică nu este încă pe de-a-ntregul androgin, ca în franceză. În fața femininului *politica* (*la politique*), masculinul *politic* (*le politique*) nu și-a cucerit încă o poziție legitimă. Când o va face, va deveni probabil clar că domeniul competenței universale este *politică*, înțeleasă ca scenă pe care se întâlnește persoane și grupuri aflate în competiția pentru putere, în vreme ce competența asupra *politiciului*, conceput în mod oarecum "geologic", ca ansamblu de procese regulatoare care asigură unitatea și dăinuirea unui spațiu social etrogen și conflictual prin natura sa, revine exclusiv specialiștilor, adică politiștilor și numai lor. Dimensiunilor și profunzimea teritoriului științei politice vor fi atunci ceva mai evidente decât astăzi.

O disciplină instituționalizată

Evidența specificității unei discipline științifice pare să fie direct proporțională cu gradul de vizibilitate și cu prestigiul social al instituțiilor sale. În această clipă, criteriul instituțional este singurul ce poate fi aplicat științei politice românești.

După 1989, știința politică a devenit principalul domeniu de studiu în trei instituții universitare publice: Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității din București care și-a început activitatea în 1991 și singura care organizează toate cele trei cicluri de studii (licență și studii aprofundate), Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității din Cluj care a de-

marat în 1992 și, în sfârșit, Școala Națională de Studii Politice și Administrative care continuă fără întrerupere Academia "Ștefan Gheorghiu" și care a avut un statut academic incert, limitat la studii post-universitare, pînă în 1995 când și-a inaugurat primul ciclu de studii. Acestor trei instituții de învățămînt li se adaugă, pînă acum, o singură instituție academică de cercetare fundamentală în domeniul științei politice, Centrul de Cercetări Politice al Universității din București înființat în 1995.⁶

De altfel, anul 1995 este o dată fundamentală în scurta și incompleta carieră a studiilor politice românești. Atunci a absolvit Facultatea de Științe Politice a Universității din București prima promoție de licenția "în științe politice" din istoria învățămîntului superior din România.

Apariția următoarelor generații de politiști va fi, probabil, în măsură să corecteze defectul de fabricație al științei politice românești, acela de a fi fost practicată, după 1989, de profesori și cercetători cu o formăție de istorici, filozofi, juriști sau sociologi și care, din această pricina, aparțin, la drept vorbind, cîmpului mai larg și mai divergent al "științelor politice".

În ceea ce privește Facultatea de Științe Politice a Universității din București, aceasta a avut, în raport cu celealte așezăminte universitare comparabile, șansa de a se constitui ca o structură complet nouă. În timp ce Școala Națională de Studii Politice și Administrative duce mai departe povara vechii școli ideologice a Partidului Comunist, iar Facultatea Universității din Cluj s-a desprins, după o gestație de trei ani, de Facultatea de Istorie și Filosofie, Facultatea de Științe Politice de la București a fost de la început gîndită ca o instituție autonomă, creată după modelul unui Institut de Studii Politice de tip francez. Nici unul din cele aproape 30 de cadre didactice titulare și asociate ale facultății bucureștene nu a lucrat în învățămîntul superior înainte de 1989, profesorii fiind recruiati din institutele de cercetare ale Academiei.

Sistemul didactic al epocii totalitare, cu tot ceea ce înseamnă ca rutină, marcă ideologică, mentalități ierarhice și atitudine față de cercetarea fundamentală nu a transmis nici un fel de moștenire Facultății. Mai mult, toți membrii corpului profesoral mai tineri de 40 de ani sunt titularii a cel puțin unei diplome (master, studii aprofundate, doctoral) obținută într-o mare universitate europeană. Profesorii care, avînd peste 40 de ani, nu au avut, din motive leșne de înțeles, ocazia să studieze în străinătate, au predat în schimb, fără excepție, ca invitați sau asociați, la importante universități din Europa și America de Nord.

Pe acest temei, patru sunt obiectivele instituționale ale Facultății de Științe Politice și Administrative a Universității din București:

- 1) profesionalizarea științei politice prin producerea unei populații de politiști care să se delimitizeze de esești, publiciști și jurnaliști și care, în limite raționale, să dislocuiască influența acestora; ignoranța popularizată a "analiștilor politici" care dețin acum monopolul mediilor de informare va fi nevoită să se confrunte cu competența unui număr semnificativ de profesioniști ai științei politice;
- 2) specializarea științei politice românești prin dezvoltarea programelor de studiu diversificate în ciclul al doilea; după primii doi ani de formăție generală, studenții facultății se înscriu în următoarele module de specializare: teorie politică, studii europene, analiză politică comparată (la secția de științe politice cu predare în limba franceză), relații internaționale, istorie politică și constituțională, organizare politică (la secția de științe politice), resurse umane, funcție publică și gestiune (la secția de științe administrative);
- 3) colectivizarea procesului de cercetare prin integrarea studenților în activitatea Centrului de Cercetări Politice, în cadrul căruia se află în plină desfășurare șapte programe de cercetare, puse în lucru de echipe integrate, alcătuite din cadre didactice, cercetători și studenți și coordonate fiecare de un membru al Centrului: *Geografia electorală a României* (Gabriel Sebe), *Ordinea constituțională în interpretarea partidelor politice românești* (Jean Jacques Perseil), *Politica externă românească în anii '90* (Iulia Motoc), *Tipologia partidelor politice românești* (Dan Petre), *Liberalismul francez – secolele XVI-XIX* (Cristian Preda), *Politicele legislative românești în domeniul fiscalității* (Gheorghe Moroianu) și *Arheologia constituțională a României* (Daniel Barbu).
- 4) deschiderea internațională a științei politice românești prin elaborarea de programe de studii comune cu facultăți similare din Europa, după exemplul ciclului de studii aprofundate de "Studii Europene" organizat împreună cu Școala de Studii Europene a Universității din Marne-la-Valée.

Desigur, Facultatea de Științe Politice a Universității din București nu va putea atinge cu adevărat aceste obiective și nu va fi în măsură să contribuie la constituirea definitivă a unei științe politice românești în absența unor instrumente proprii de comunicare a orienta-

rilor sale pedagogice și de difuzare a rezultatelor cercetărilor întreprinse de profesorii și studenții săi.

Elaborarea unor astfel de instrumente (un dicționar și un tratat de știință politică, o colecție de monografii și studii, o publicație periodică) se află în plină desfășurare și primele rezultate vor fi publicate în cursul acestei toamne.

La urma-urmelor, oricără de atipic ar fi procedeul de constituire a unei discipline științifice pornind dinspre structurile sale instituționale, el prezintă avantajul de a așeza știința politică românească pe baze sistematice și critice. În actualul context românesc, instituționalizarea știință politică este o modalitate privilegiată de a purifica discursul despre politic și despre politică de originile sale ideologice, o cale de a-l elibera din captivitatea esenției și jurnalismului. □

NOTE:

1. E.g. Pierre Favre, *Histoire de la science politique*, în Madeleine Grawitz, Jean Leca, *Traité de science politique*, I, Paris, 1985, p. 4.

2. *Monitorul Oficial*, nr. 32/13 februarie 1924.

3. Disciplinile prevăzute erau: Drept constituțional aprofundat, Drept administrativ aprofundat, Drept internațional public aprofundat, Istoria dreptului public românesc, Economia politică și socială aprofundată, Istoria doctrinelor economice, Legislație economică, Știință și legislația financiară, Statistică. Prin Decretul nr. 625 din 30 martie 1936 publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 78/2 aprilie 1937, doctoratul în științe politico-economice era reorganizat, numărul disciplinelor de examen reducindu-se la cinci: Drept constituțional aprofundat, Economie politică și socială aprofundată, Finanțe și statistică, Drept administrativ aprofundat și, la alegeră, Drept internațional public sau Istoria dreptului public.

4. *Protagoras*, 322a-323a, în Platon, *Opere*, I, ed. P. Creția, C. Noica, trad. S. Mironescu, București, 1975, pp. 437-438.

5. Cf. analiza lui Giovanni Sartori, *The Theory of Democracy Revisited*, Chatam, New Jersey, 1987, pp. 106-107.

6. Datorită ambiguității numelui și orientării sale ideologice și apologetice, Institutul de Teorie Socială al Academiei Române nu poate fi luat în calcul în mod legitim ca centru de cercetare fundamentală.

DANIEL BARBU (1957) – Dr. Phil. (University of Cluj). Dean of the Faculty of Political and Administrative Sciences and Director of the Center for Political Research of the University of Bucharest.

Nevoia de comunicare

MIHAELA MIROIU

Există două prejudecăți frecvente referitoare la omul politic: prima consideră că acesta ar trebui să aibă o pregătire academică în științe politice, iar a doua că om politic poate fi oricine și că acesta se ghidează după inspirație și bun simț în deciziile pe care le ia. Practica politică a țărilor democratice, eficiente în plan social, arată că nu există într-adevăr un obstacol profesional în faptul de a fi om politic, dar că nici un om politic nu ia decizii după inspirație și bun simț, ci se bazează pe echipe de experți-consultanți, care includ și specialiști în științe politice.

Problema devine vulnerabilă și cind este vorba despre semnificația termenului de specialist în științe politice. Pentru societățile apusene lucrurile sunt mult mai clare, îndeosebi în ultimii 60-70 de ani: astfel de persoane au o pregătire academică în științe politice. În societatea noastră este firesc la ora actuală ca același lucru să nu fie de loc la fel de clar. "Firescul" este rezultatul inexistenței unei tradiții și practici academice normale în privința științelor politice în România. Încercările de a dezvolta o teorie politică în acest spațiu s-au izbit de constrângeri ideologice mult prea mari, astfel încât puțini oameni au putut căpăta o instrucție științifică de specialitate într-un cadru instituționalizat. Dacă totuși a mai fost cu puțină apariția unor lucrări românești și a unor traduceri în domeniul teoriei politice, celelalte componente ale științelor politice care includ analize empirice ale comportamentului politic (în măsura în care are sens să vorbești de comportament politic în condițiile totalității) sau analize ale instituțiilor politice nu au putut nici măcar să apară, necum să se dezvolte.

Pe starea de subdezvoltare anterior relevată a fost ușor să se manifeste ca primă reacție veleitarismul derivat din lipsa "umilinței școlirii". Sindromul ignoranței arrogante este prezent în abordarea vieții sociale din România în multe privințe, aşa încât politicul nu poate face o excepție. Crearea unui învățămînt specializat de științe politice în cadre instituționale normale și în condițiile pluralismului are menirea să contribuie substanțial la remedierea în timp a amatorismului vieții politice din spațiu românesc. Acest lucru nu este cu puțină decât înțind cont și de dezvoltarea altor zone de cercetare socială din care știința politică se hrănește: sociologia, psihologia, științele economice, științele juridice etc. O primă dificultate în constituirea unei astfel de educații academice derivă din numărul foarte redus de specialiști ai zonei. Dacă

aceste științe sunt tinere și în lume (ele nu au, ca profil academic, mai mult de 70 de ani), atunci nu este exagerat să spunem că la noi sunt mai degrabă embrionare (cu relativa excepție a teoriei politice). Cei mai mulți specialiști au început să se reprofileze în această direcție în ultimii șase ani. Ei au deci un efort dublu de făcut: să se formeze (pe o cale autodidactă sau prin studii masterale și doctorale, în genere în străinătate) și, în același timp, să își formeze pe studenți ca viitori specialiști. Cercetarea empirică, la rândul său, este încă într-o fază de debut pe această zonă, fapt care determină un *curriculum* ce include mult mai multe informații despre comportamentul și instituțiile politice occidentale decât despre cele românești și est-europene.

Numai dacă ne-am amăgi, am putea spune că nu trăim o criză foarte acută de specialiști și de expertiză. "Importul" de informație și specialiști este doar o soluție limitată și nesatisfăcătoare pe termen lung. De exemplu, la ora actuală, mulți studenți din România se formează la mari instituții de profil din lume. Ei reprezintă o sansă de racordare la comunitatea științifică internațională, dar în același timp nu suplinesc nevoia de cercetări aplicate ale realităților politice românești. Cererea socială pentru expertiză politică începe, de altfel, să se contureze din ce în ce mai clar. Acesteia îi sunt destinate instituțiile de învățămînt universitar apărute în spațiul academic românesc în ultimii șapte ani. Una dintre ele este Școala Națională de Studii Politice și Administrative.

Strategia pe care a adoptat-o SNSPA s-a îndreptat inițial spre respecializare (studii postuniversitare) pentru cei doritori să devină experți în domeniul politiciei, îndeosebi ai politicilor sectoriale. Avantajele acestei strategii au înținut de fapt că durata studiilor era (și este) de așa natură încât acest obiectiv să fie atins repede (2 ani). Unii dintre absolvenți au intrat direct în structurile administrative la nivel central și local, alții au continuat cu studii aprofundate pentru a deveni ei însăși formatori, alții își continuă încă studiile la instituții academice din străinătate. Cele mai importante relații de cooperare (burse de studii, asistență cu specialiști) sunt cu universități și organizații profesionale din țări cum ar fi Belgia (Colegiul European-Bruges), Irlanda (Universitatea din Limerick), Franța (Universitatea din Nancy, Școala Națională de Administrație din Paris-ENA, Universitatea din Strasbourg), Austria (Universitatea din Salzburg), Olanda (Școala de Relații Internaționale-Amsterdam, Institutul European de Administrație Publică-Maastricht),

Japonia (Forumul Japonez pentru Relații Internaționale), Polonia (Universitatea din Varșovia) etc. Prin această formă de învățămînt, SNSPA a venit și vine în întîmpinarea nevoilor practice imediate de formare de specialiști pe zonele aplicate. Deși foarte utilă, această formă post-universitară nu este suficientă nici în sens strategic, nici în sensul formării unor specialiști-cercetători în științe politice. Din 1995, Școala Națională și-a complementarizat perspectiva practică cu una strategic și teoretică: în cadrul acesteia funcționează facultăți de nivel universitar (de științe politice și de administrație publică), dar și colege de administrație publică, acestea din urmă fiind astfel concepute și repartizate teritorial încât să faciliteze accesul studenților din zone diferite și să satisfacă cerințele ce derivă din virtuala autonomie administrativă locală.

Ceea ce ne interesează însă pe noi, înțind cont de tematica grupajului acestui număr al revistei *Sfera Politicii*, este îndeobște strategia adoptată în formarea specialiștilor în științe politice, precum și în cercetarea politicului. Ne vom referi prioritar la Departamentul de Științe Politice din SNSPA, acesta asigurând o bună parte din pregătirea de specialitate și interdisciplinară și pentru celelalte departamente (Științe Administrative, Relații Internaționale și Integrare Europeană, Comunicare Socială și Relații Publice, Management). În acest Departament sunt cuprinse atât studii universitare de lungă durată (4 ani), cât și studii postuniversitare. Prin intermediul lor sunt pregătiți analiști politici, experți pentru instituții publice, cercetători și profesori (ultimele două fiind obiective ale formei de învățămînt universitar de lungă durată). În timp, aceste ultime obiective vor fi satisfăcute și prin introducerea masteratului și doctoratului. Întrând puțin în detaliu legate de tipul de pregătire oferită în Școala Națională, ne vom referi mai întîi la forma de învățămînt postuniversitară, pentru că a împlinit deja 6 ani de existență și a dat primele promoții de absolvienți. *Curriculum*-ul acesteia este astfel conceput încât să îmbine exigențele de cunoaștere a teoriei politice cu analiza empirică și formarea abilităților de analiză politică. Partea aplicativă a acestui tip de educație academică joacă un rol mare având în vedere că absolvenții devin analiști-experti. Din acest motiv, pe lîngă cursurile destinate teoriilor fundamentale în științele politice (Istoria gîndirii politice, Filosofie politică, Simbolică politică, Politologie generală etc.), alte cursuri au rolul de inițiere în analize aplicate: Psihologie socială și politică, Analiză macroeconomică, Drept constitutional comparat, Metodologia cercetării și evaluării politicilor publice, Tehnică legislativă, Drept comunitar și integrare europeană, Politici sociale, Politici naționale, Politici locale etc.). Un rol instrumental deosebit îl au cursurile de limbi străine și cel de informatică. Nivelul universitar al Departamentului are un *curriculum* adaptat la faptul că absolvenții săi pot deveni nu numai analiști

și experți, ci și cercetători sau cadre didactice. În același timp, aici accentul pe formativ este mai pronunțat, urmând ca preponderența aplicativă a formării intelectuale să fie asigurată în ultimii ani de studii și în cadrul studiilor aprofundate. Principalele discipline formative (în sensul unui *background cultural obligatoriu*) sunt Știința politică, Istoria gîndirii politice, Sociologie, Filosofie, Istorie politică, Etică, Psihologie politică, Simbolică politică, Antropologie politică etc.; există un *corpus disciplinar* cu rol de a abilita studenții pentru analiză aplicată: Metodologia cercetării sociale, Statistică, Modelarea proceselor politice, Administrație publică, Teorii și strategii ale modernizării sociale și politice, Instituții europene, Comunicare politică, Practici democratice contemporane, Politică comparată, Sociologie electorală și marketing politic, Analiză instituțională, Geopolitică și geostrategie, Drepturile omului etc. Vom insista puțin mai mult asupra acestei forme de pregătire (cea universitară de lungă durată), pentru că, după părerea noastră, de studenții și profesorii ei se leagă speranța formării unei comunități științifice pe această zonă. La ora actuală, putem vorbi doar despre reușite/nereușitele persoanelor implicate în domeniul științelor politice, dar nicicum despre reușite și nereușite în științele politice din România, unde nu funcționează decât embrioane de comunitate a specialiștilor. Această situație face posibilă influența publică uriașă a valului de amatori-înlători de analiști politici. O comunitate științifică este autoreflexivă, stabilește criterii de legitimitate și valoare pentru un domeniu, împiedică lipsa de discernămînt dintre diletantism și competență, adică exact ceea ce nu se întâmplă la noi în zona analizei, cercetării și expertizei politice. O comunitate științifică presupune că nu vom mai avea cîte unul doi specialiști pentru fiecare domeniu-temă, aflați în stare de necomunicare colegială, ignorându-se reciproc (uneori doar din lipsă de timp și de practică a comunicării și a analizei critice pertinente a muncii unui alt coleg). Generația noastra, studenți și absolvenți, devin deja generația de colegi întru științe politice. Împreună cu profesorii pe care îi au sau i-au avut ei vor alcătui, în timp, reperul pertinente, cărora li se vor adresa atât oamenii politici, cât și mass media, cetățenii, ONG-urile și oricine va considera că are nevoie de consultanță de specialitate. O astfel de comunitate poate și trebuie să depășească trufile individuale și zonale, căci nu putem fi colegi doar în cadrul aceluiasi instituții, ci în cadrul mult mai larg al domeniului de specialitate, precum și al domeniilor de graniță. O astfel de comunitate poate și trebuie să sprijine substanțial sfera publică românească. □

MIHAELA MIROIU – PhD. in Philosophy.
She is lecturer at the National School of Political Studies and Public Administration.

Un bilanț și cîteva propuneri

AURELIAN CRĂIUȚU

Reașterea vieții politice românești după 1989 a contribuit la revigorarea interesului față de științele politice, o disciplină confiscată cu totul în decenile din urmă de puterea comună. Revistele *Sfera Politicii* și *Polis*, înființate în 1992, și-au propus să desfășoare un teren ce era la data aceea aproape virgin. În intenția editorilor lor, revistele trebuiau să ofere, în primul rînd, un loc de întîlnire tuturor celor interesați de dinamica politică a lumii postcomuniste și a României în particular. În al doilea rînd, ele au urmărit de la bun început să contribuie la crearea unei autentice culturi democratice și la revigorarea clasei politice românești. În al treilea rînd, atât *Sfera Politicii*, cât și *Polis* au sperat de la început să atragă tineri interesați de fenomenul politic și să le ofere o șansă de a se profesionaliza.

Din această sumară prezentare a scopurilor inițiale ale celor două reviste se poate vedea limpede că ele au urmărit – și aceasta este valabil mai ales pentru *Sfera Politicii* – să combine o orientare academică (inexistentă pînă atunci în România în domeniul științelor politice) cu una mai apropiată de realitatea politică. Numai aşa se poate explica intenția editorilor *Sferăi* de a contribui (și) la rationalizarea acțiunii politice, oferind tuturor actorilor politici fundamentalul politic teoretic indispensabil oricarei acțiuni politice eficiente.

Ce s-a realizat în cei aproape patru ani de existență a celor două reviste? Trebuie spus de la bun început că apariția lor constantă într-un mediu dominat de mari incertitudini politice și economice reprezintă o performanță în sine ce nu poate fi trecută cu vederea. Cele două reviste au reușit apoi să impună publicului cititor cîteva nume care și-au cîștigat o anumită reputație prin consecvența și profilul contribuților lor. Asupra unora dintre acestea s-a oprit Adrian Marino într-un recent studiu (republicat chiar în *Sfera Politicii*, 34-37), care mă scutește de a intra aici în detaliu. Au fost oferite de-a lungul timpului cîteva analize importante ale societății românești pe care orice cercetător serios nu le mai poate ignora astăzi. Atât în *Sfera Politicii*, cât și în *Polis*, au fost publicate apoi, în premieră, texte fundamentale ale unor autori clasică din domeniul științelor politice, cu precădere

filosofi politici. Cu timpul, ponderea acestora a scăzut în *Sfera Politicii*, care s-a axat mai mult pe comentariul actualității politice, și a crescut în *Polis*, care și-a conturat un caracter mai teoretic. În sfîrșit, au fost înființate și susținute rubrici de recenzii, unde au fost comentate cărți importante, publicate atât în țară, cât și în străinătate. Calitatea contribuților publicate de-a lungul timpului în cele două reviste reflectă într-o bună măsură caracterul incert pe care științele politice l-au avut la noi în trecut. Dacă în decenile din urmă, specialiști maghiari sau polonezi puteau călători în Occident, unde reușeau chiar să publice în prestigioase reviste academice, dacă sistemul de *visiting professor* era practicat pe scară largă (reducând astfel din seducția exilului), românii au avut parte de o conjunctură cu totul nefavorabilă. Așa se explică și de ce politologii occidentali au fost reticenți în a se lansa în proiecte comune cu "specialiști" români. Realizările notabile din domeniul antropologiei și sociologiei, mai ales grație strădaniei a două cercetătoare americane – Gail Kligman și Katherine Verdery –, nu au avut nici un corespondent în cîmpul științelor politice.

După 1989, mulți dintre cei care au început să publice în *Sfera Politicii* și *Polis* – între aceștia mă număr și eu – au făcut-o cu patosul autodidacților, fapt care s-a reflectat în mod natural și în textele lor. Unele dintre ele au fost concepute în grabă și fără o documentare adecvată; citarea unor surse străine a înlocuit uneori analiza detaliată, de unde și impresia de improvizare care te însoteste la (re)lectura multor texte. Cele două reviste au publicat adesea texte de analiză politică comparată, relații internaționale și teorie politică în cadrul unui același număr, o practică neîntîlnită în revistele mult mai specializate de peste Ocean. Lipsa unui acces regulat la literatură recentă de specialitate s-a resimțit din plin, după cum a fost vizibilă și participarea doar sporadică a cercetătorilor români la marile conferințe și proiecte editoriale internaționale. Nu în ultimul rînd, numărul autorilor români care au publicat studii originale în revista *Polis* a fost mic, traducerile avînd o pondere mult mai mare.

Ceea ce rămîne de realizat, de aceea, este tocmai cristalizarea unui adevărată comunităță științifică în do-

meniul științelor politice, direcție în care atât *Sfera Politicii*, cât și *Polis* își pot aduce o contribuție importantă. Este mai ușor, cred, să faci progrese pe această cale decît să luminezi noua clasă politică; la urma urmei, se știe că parlamentarii noștri preferă lectura mult mai comodă și distractivă a jurnalelor cotidiene decît pe aceea a unor reviste academice. Înființarea unor facultăți și departamente de științe politice în cadrul marilor universități din țară nu a dus – și nu va duce – automat la apariția unei comunități științifice autentice. În plus, posibilitățile cercetătorilor români de a călători sunt încă sub nivelul celor din țările vecine, iar revistele de specialitate din Occident rămîn în continuare, în bună parte, închise profesorilor români.

Un echilibru fericit între imperativele actualității, educarea publicului și o adevărată orientare academică nu este ușor de atins. Pentru ca cele două reviste să se matriceze și să devină mai accesibile publicului, este nevoie nu numai de solide echipe redacționale, care să dispună de resurse suficiente, de un neobosit entuziasm și de un bun sistem de distribuție. Trebuie, de asemenea, ca toți cei care publică în paginile acestor reviste să învețe să respecte cîteva dintre regulile elementare ale meseriei, începînd cu termenele de predare a manuscriselor și sfîrșind cu obligația de a-și rezvui textele în conformitate cu sugestiile redactorilor. În sfîrșit, legăturile cu colaboratorii externi (mai ales cu cercetătorii străini care se ocupă de România) trebuie dezvoltate și cultivate mult mai temeinic decît pînă acum, întrucât contribuțile lor au fost mai degrabă sporadice.

Din motive lesne de înțeles, o bună parte dintre specialiștii noștri sunt încă animați de etosul deschizătorilor de drumuri, fapt care împiedică adescorii să se refere la contribuțiiile – fie ele bune sau rele – ale colegilor lor. Multe dintre textele publicate în cele două reviste (sau în alte publicații cu un profil parțial asemănător, precum 22) au rămas în mare parte fără ecou, nefind comentate sau citate în măsura în care o meritau. Nu avem încă o cultură a dialogului și nici una a criticii; opozitiile față de o anumită poziție doctrinală sunt percepute mai mult ca atacuri la persoană și mai puțin ca invitații la dialog. Incompatibilități personale (mai mult sau mai puțin reale) nu fac, în cele din urmă, decît să măreasă izolare în care am lucrat în anii din urmă. O adevărată comunitate științifică nu va apărea decît atunci cînd criteriul strict al profesionalismului va înlocui spiritul de improvizare,oricăru de grădă și seducător ar fi acesta din urmă. □

AURELIAN CRĂIUȚU – Is a fellow-researcher at the Institute of National Economy.

Stimați cititori,

Sfera Politicii, prima revistă de științe politice din România, aflată în cel de-al cincilea an de apariție, a găzduit în paginile ei articole, studii și comentarii.

O revistă are nevoie de un dialog cu cititorii ei – pe care, de altfel, l-am și purtat, prin intermediul numeroaselor mesaje (telefoane, faxuri, scrisori) pe care ni le-ați adresat.

Redacția noastră își propune un contact permanent cu dumneavoastră și așteaptă răspunsuri la următorul chestionar:

1. Care au fost grupajele dumneavoastră preferate?
2. Care au fost cele mai interesante articole, teme, studii?
3. Care sunt autorii dumneavoastră preferați?
4. Ce nu vă place în Sfera Politicii? (rubrici, autori, teme, aspect grafic etc.)?
5. Ce lipsește din Sfera Politicii?
6. Ce teme ați dori să abordăm?
7. Cum ajunge revista la dumneavoastră?

Răspunsurile dumneavoastră
sunt așteptate pe adresa:

Intrarea Grigore Alexandrescu, nr. 3, ap. 1,
sector 1, București
tel.: 210.75.69
fax.: 223.33.89

sau

Of. Poștal 22
Căsuța Poștală 212

Criterii ale democratiei

CRISTIAN R. PÎRVULESCU

Participare politică

Modalitate de influențare a deciziei politice, participarea reprezintă o dimensiune esențială a democratiei¹. Analizarea participării ca indicator al gradului de democratizare implică cercetarea formelor și tipurilor de participare. Noțiunea de participare politică conține, pe de o parte, o latură subiectivă ce vizează gradul de implicare (manifestat prin atitudini, convingeri, aspirații, cunoștințe raportate la domeniul politic), pe de altă parte, o latură obiectivă care evidențiază gradul de integrare al cetățenilor în societate. Participarea asigură individului securitatea afectivă și de apartenență, și permite acestuia identificarea cu un sens și un scop.

Definită în mod variat în funcție de accentul pus pe unul sau altul din factorii săi, participarea presupune o acțiune conștientă în raport cu deținătorii puterii. Pentru Samuel Huntington, de exemplu, ar fi vorba de o activitate ce urmărește să influențeze formarea deciziilor guvernamentale, pe cind Verba și Nie o văd ca vizând influențarea selecției personalului guvernamental și a acțiunilor acestuia.² Oricum ar fi definită, participarea este o modalitate de relaționare individuală și grupală ce are o evidentă componentă psihologică fără înțelegerea căreia orice analiză riscă să rămână parțială.

De obicei, participarea politică desemnează participarea electorală și, în special, prezența la vot. Însă, a discută despre participare doar sub aspect electoral este insuficient. Chiar și participarea electorală, considerată cea mai simplă formă de participare, este condiționată de diferiți factori în funcție de apartenență grupală, culturală sau regională. Dacă participarea reprezintă o componentă esențială a modelului democratic, rolul său real în viața comunității este direct legat de cultura politică specifică spațiului analizat. Putem vorbi deci de o competență participativă, de modalități specifice de participare raportate la atitudini, comportamente și cunoștințe de și despre politică, rezultate și dependente de mediul de referință, de instrucție, de statutul social etc. În fapt, participarea electorală reală este rezultatul asimilării altor forme de participare.

Participarea electorală este o formă de democrație indirectă care pune în practică principiul suveranității na-

ționale. Societățile moderne, atunci cînd problema participării cetățenilor la conducerea statului a fost pusă, au dat acest răspuns deoarece nu mai puteau recurge la formele directe pe care democrația antică le folosise. Caracterul practic al procedurilor electorale nu a rezolvat însă problema de o manieră satisfăcătoare. Rousseau, care consideră că democrația nu poate fi decât directă, credea că doar "dacă ar exista un popor de zei s-ar guverna democratic. Oamenilor nu li se potrivește un guvernămînt atât de perfect"³. Deși disputa a rămas, democrația reprezentativă constituie astăzi referința democratică cea mai elocventă. Într-o asemenea perspectivă, partidele politice joacă rolul de intermediari între cetățeni și instituțiile statului. Deși contribuie la manifestarea voinei naționale, sistemul reprezentativ limitează – după unii, acuză este deja clasică – participarea cetățenilor la simpla prezență la urne, participare formală, elitistă și, în ultimă instanță, prea puțin democratică. O astfel de situație ar duce la alterarea participării, la politicianism și la "statul partidelor", la impunerea intereselor particulare în dauna interesului național. Unui astfel de regim i s-a opus ideea democrației participative ca remediul absolut al viciilor ascunse ale parlamentarismului ca formă de manifestare a regimului reprezentativ. Poate nu ar fi locul aici să discutăm despre aceste aspecte, dar problema este de actualitate în România. Sondajele de opinie arată că Parlamentul este instituția cu cea mai proastă imagine publică, întrunind aproximativ 20-25% din aprecierile pozitive ale cetățenilor. O astfel de critică a democrației reprezentative, care de altfel s-a mai făcut în România în perioada interbelică, poate găsi un teren de manifestare. De aceea, democrația participativă, cu accentul pus mai mult pe participarea nemediată a cetățenilor la luarea deciziilor, și nu doar la influențarea deținătorilor puterii, ar trebui privită ca un corectiv, iar nu ca o concurrentă a democrației reprezentative.

În fapt, participarea politică este diversificată și complexă. Cîmpul comportamentelor politice este structurat de două dimensiuni fundamentale: angajarea și orientarea. Prima reglează raportul individului cu politica, a doua privește direcția acțiunii în cadrul politicii. În raport cu acestea, participarea poate fi manifestă (luînd forma integrării active în grupuri politice – partide sau grupuri de presiune), latentă (susținere a diferitelor acțiuni, fără in-

tegrare în grup) sau aparentă (urmare a integrării forțate sau a diminuării suportului pentru grup). A diferență între tipurile de participare este deci esențial pentru a înțelege mobilurile prezentei ori absenței de la vot.

Participarea politică este dependentă de nivelul de cunoștințe despre politică și de gradul de interes față de politică. Prin participare nu se realizează o simplă traducere a poziției sociale. Nu se votează sau nu se activează într-un partid doar pentru că persoana în cauză aparține unei anumite categorii sociale, ci există modalități de interiorizare a informațiilor care duc la interpretarea, prin-tr-o grilă atât personală cât și socială a vieții politice.

O analiză care vizează participarea și absentismul nediferențiat nu poate explica motivațiile opțiunii pentru una sau alta dintre aceste comportamente politice. Este deci nevoie să se deosebească între forme de exprimare ale participării sau absentismului electoral care merg de la absentismul pasiv, datorat fie izolării sociale sau geografice, fie lipsei de interes față de politică, la absentismul activ, asumat ca un act politic, ca un refuz de a legitima sistemul, de la participarea pasivă, exprimată doar prin simpla prezență la vot, nedublată de vreun interes particular față de politică, la participarea activă, prin care participarea electorală este completată de practica politică. Comportamentele de tip "supus" sau "cetățean" sunt influențate de competența participativă.⁴ "Zestrea electorală" a partidelor aflate într-un moment la putere ar putea fi explicată, de exemplu, ca rezultând dintr-o participare pasivă de tip "supus".

Calitatea și gradul participării sunt influențate de percepția publică a importanței sociale și politice a alegătorilor, iar sistemul de scrutin și tipul alegorilor influențează tipul de participare politică. Scrutinul majoritar unicomial (într-un tur sau în două tururi), reprezentarea proporțională sau sistemul mixt, alegorile locale sau cele parlamentare duc la manifestări diferite ale participării politice. Nici competențele candidaților, nici ale cetățenilor nu mai sunt aceleași. În Statele Unite, participarea la vot se diferențiază după tipul de alegori, astfel că la alegorile prezidențiale rata de participare este semnificativ mai importantă decât la alegorile legislative, ceea ce înseamnă că la alegorile de la jumătatea mandatului, cum au fost cele din 1994, rata de participare electorală este mai mică. Calendarul alegorilor din România nu este favorabil, cel puțin în varianta practicată în acești ani, unei atitudini participative. Aglomerarea alegorilor locale, parlamentare și prezidențiale în același an nu este de natură să realizeze o implicare de lungă durată a alegorilor. Obligați să se manifeste electoral doar o dată la 4 ani, con-

fruntați cu sistemul reprezentării proporționale la alegerea consiliilor locale, a consiliilor județene și a Parlamentului, cetățenii nu beneficiază de un climat politic favorabil participării.

Apartenența religioasă și/sau etnică influențează gradul și tipul de participare. Sentimentul de apartenență la grup este cu atât mai mare cu cât membrii săi resimt o reacție de respingere. Prezența semnificativ superioară la vot în județe precum Covasna sau Harghita, în comparație cu media participării pe țară la alegorile locale din iunie 1996 ilustrează foarte bine dimensiunea etnică a participării, aşa cum cazul catolicilor polonezi în perioada stării de asediu, cînd prezența masivă la slujbele duminicale a luat aspectul unei contestări a regimului, este o bună exemplificare dimensiunii religioase. De altfel, cele două se pot combina așa cum s-a întîmplat în decembrie 1989, la Timișoara, cu euoriașii pastorului Lazlo Tokes.

Examinînd cifrele prezentate de Biroul Electoral Central pentru alegorile locale din iunie 1996 rezultă un procent de 56,48% prezență la vot la primul tur de scrutin (10.016.932 de alegători prezenți din 17.737.425 alegători înscrîși pe liste permanente, suplimentare sau separate). Dar acest procent nu spune nimic despre motivația prezenței a aproximativ 800 de studenți din aproximativ 20.000 înscrîși pe listele electorale la secțiile de votare din zona căminelor Politehnicii bucureștene.

Absentismul poate fi rezultat al indiferentismului, alienării sau apatiei. El nu este doar un sindrom al lipsei de sens, al atomizării. În orice societate există persoane sau grupuri care afirmă că nu fac politică, dar apolitismul nu echivalează cu un refuz al angajării. De aceea trebuie să facă distincție între cei ce se dezinteresează de politică și cei ce refuză să se angajeze în raport cu partidele. Tendența unor cetățeni sau a unor grupuri de a nu participa la jocul cuceririi sau influențării puterii este încurajată atât de deținătorii puterii, cât și de clasa politică în integralitatea sa. Deținătorii puterii au interesul să convingă că deciziile lor sunt dictate de interesul general, deplasînd dezbaterea politică pe un plan tehnic unde competența participativă nu se poate manifesta. Clasa politică, la rîndul său, va insista pe caracterul specializat al demersului politic care presupune achiziționarea de cunoștințe specifice ce fac să nu mai fie suficientă competența participativă. Politica este însă saturată de valori; ea trebuie să ofere perspective, să permită alegerea între soluții concurente, iar partidele politice au relevanță pentru problema participării la vot ca urmare a încrederii pe care o inspiră.⁵ Din cele 8 milioane și jumătate de voturi valabil exprimate, cele trei forțe politice principale din România (Convenția Democratică, Partidul Democrației

Sociale și Uniunea Social Democrată) au obținut în jur de 4 milioane de voturi (4.003.088 de voturi exprimate la alegerile pentru consiliile județene, repartizate astfel: 1.660.406 de voturi ale Convenției Democrație, 1.384.757 de voturi pentru PDSR și 957.952 de voturi pentru Uniunea Social Democrată dintr-un total de 8.540.181 de voturi valabil exprimate, adică 47,3% din voturi). Dint-o asemenea perspectivă, alegerile locale reprezintă un insucces pentru marile partide politice românești. Opțiunea pentru depolitizare s-a resimțit în cazul alegerilor locale, nivelul dezbatelor din timpul campaniei fost scăzut, problemele abordate au dovedit lipsă de perspectivă și dezinteres față de dimensiunea politică. Cantonate într-un discurs vag administrativ, ele par să sugereze orientarea partidelor spre o abordare tehnicistă, în orice caz nepolitică, a problemelor locale. Opțiunile alegătorilor nu s-au putut forma deci pe baza unor proiecte aflate în competiție, ci s-au structurat în raport cu partidele, personalitățile și problemele de gospodărire curente. Administrația nu are, într-un stat constituțional-pluralist, competența de a promova programe de perspectivă. Această competență este exclusiv politică pentru că într-o democrație dezbaterea și acordul public sunt elemente determinante, cel puțin la nivelul valorilor acceptate, impuse printr-un sistem de alegeri.

Exprimând dinamica raportului guvernări/opozitie, punând problema acceptării sau contestării deținătorilor puterii, participarea politică devine un vector al schimbării pașnice de guvernare. Acceptarea sau contestarea sunt relaționate astfel încât accentuarea uneia duce la limitarea celeilalte.

Alternanța politică

O discuție asupra alternanței la putere în România postdecembристă nu are încă suficiente elemente de analizat. Schimbarea de guvern survenită în urma alegerilor din 1992 nu poate fi identificată ca o autentică alternanță din mai multe considerente: schimbarea echipei guvernamentale nu a însemnat și schimbarea majorității parlamentare având în vedere că scizunea din martie 1992 care a dus la divizarea FSN inițial în actualele PD și PDSR nu a implicat decât în mod relativ parlamentarii, care în bună parte nu l-au urmat pe fostul prim-ministrul Petre Roman, ci au rămas fideli președintelui Ion Iliescu; cîiva dintre miniștrii guvernelor Roman și Stolojan și-au păstrat postul și în cadrul guvernului Văcăroiu; sistemul politic s-a aflat sub influența președintelui Iliescu.

Alternanța la putere presupune existența cîtorva condiții favorizante, precum pluralismul politic, alegerile libere regulate și guvernare a majorității cu respectul opoziției. Dar alternanța este un tip ideal. Considerată drept

criteriu de măsurare a democrației, ea își dovedește relativitatea. Pentru practica democrației de tip occidental, alternanța este un element necesar, dar nu este o condiție suficientă.⁶ Că alternanța nu este un element indispensabil democrației se poate demonstra. Cine ar putea considera, de exemplu, Suedia, în cei peste 50 de ani de guvernare social-democrată, rar și nesemnificativ întreruptă, ca o țară nedemocratică?! Franța Republiei a V-a pînă la alegerea lui François Mitterand ca președinte, în 1981, cunoaște 23 de ani de guvernare a aceleiași majorități prezidențiale, indiferent de schimbarea denumirilor conjuncturale ale partidelor. Situația conservatorilor britanici aflați la guvernare din 1979 sau a creștin-democraților germani care nu doar guvernează din 1982, dar au și același lider, Helmut Kohl, demonstrează același lucru. Dacă pentru țările cu o democrație consolidată alternanța la putere nu este determinantă, pentru cele aflate în tranziție spre democrație ca poate deveni un criteriu. Dint-o asemenea perspectivă, problema libertății și corectitudini alegerilor, ca și tipul de participare politică devin elemente prin care se poate estima gradul de democratizare.

Permanența la putere poate duce la situații de criză a sistemului politic. Cazul Italiei este în acest sens un bun exemplu, dominația creștin-democrată, fie monolită, fie în coaliție, a dus la creșterea corupției și la prăbușirea sistemului de partide postbelic. Dacă alternanța s-a impus în cele din urmă în Italia prin alegerile din 1996, aceasta s-a făcut dificil, scandalurile de corupție afectând în prima jumătate a deceniului supradat, iar nu esența fenomenului. Forza Italia sau Partidul Democratic al Stîngii sunt, doar eticheta diferă, continuatoarele vechiului sistem de partide. Departe de a fi doar un fenomen politic, alternanța la putere este dependentă de anumite determinații sociale și culturale. Deși tipul de scrutin influențează alternarea la guvernare, iar scrutinul majoritar uninominal într-un tur și bipartidismul favorizează mai mult decât alte tipuri de scrutin ce au drept consecință multipartidismul schimbarea deținătorilor puterii, nu se poate vorbi de o simplă transpunere mecanică a ecuației electorale. Clivajele sociale, etnice sau religioase însoțesc și subliniază confruntările dintre partide.

Permanența sau alternarea la putere se raportează la tipul de cultură politică. Există o cultură politică a alternanței, a competiției care face ca "regulile jocului" democratic să capete consistență. Un regim multipartit concurențial asigură diferenților candidaților la exercițiul legitim al autorității cadrul disputei, dar este necesară totodată și delimitarea, juridică dar și reală, a mijloacelor permise și a celor interzise. Dacă sistemul de reguli nu este dublat de o cultură politică a concurenței, alternanța se realizează rar. Mexicul, unde Partidul Republican Instituțional

guvernează nîntrerupt de peste o jumătate de secol, i-lustrează o astfel de situație.

Pentru ca regula alternanței să funcționeze trebuie garantată posibilitatea revenirii ulterioare la putere a formăjunii politice ce părăsește guvernarea. Alternanța se bazează pe un consens minimal între forțele politice în competiție în ce privește politica externă, politica de apărare și instituțiile politice. Astfel se garantează continuitatea statului. Alternanța presupune din partea noii majorități de a accepta să gireze societatea fără a renunța la reforme, dar și fără a depăși angajamentele electorale.

În practică, alternanța afectează total sau parțial guvernarea. Se poate vorbi de alternanță relativă atunci când schimbarea afectează doar un segment al puterii și de alternanță absolută atunci când transferul de putere se aplică atât pentru guvern, cât și pentru parlament. Regimul politic parlamentar permite mai curînd alternanța absolută față de cel prezidențial. În Statele Unite, spre exemplu, alternanța absolută este un fenomen rar; ea presupune corespondență între majoritatea din Senat, cea din Camera Reprezentanților și președintele. Pînă la alegerile congresionale din 1994, Partidul Democrat reușea să domine cel puțin una dintre Camere, alternanța absolută realizându-se, după 1944, doar în 1952, când Eisenhower și Partidul Republican domină cele trei instituții. Puterile președintelui în raport cu parlamentul pot, de asemenea, influența alternanța la putere. După ce, în 1986, coaliția RPR-UDF cîștigase alegerile impunînd ceea ce s-a numit "coabitarea" între un guvern liberal, condus de Jacques Chirac, și un președinte socialist, François Mitterrand, alegerile prezidențiale din 1988 au schimbat situația, victoria ultimului atrăgînd dizolvarea Adunării Naționale, prerogativă prezidențială considerată legitimă de rezultatul alegerilor și care a condus la o schimbare de majoritate și de guvern. Cazul Germaniei Federale este particular deoarece agent al alternanței este Partidul Liberal-Democrat, a cărui participare la guvernare în coaliție fie cu creștin-democrații, fie cu social-democrații a constituit, cu excepția "marii coaliții" dintre creștin-democrați și social-democrați din 1966-1969, regula.

Teoria alternanței la putere nu poate neglija, în condițiile creșterii gradului de autonomie locală, modul în care se structurează pe criterii partidiste administrația locală. În fond, faptul că în vreme ce socialiștii francezi erau la guvernare, gauliștii conduceau Parisul reprezentă o anumită tendință. La ideea alternanței absolute ar trebui, deci, adăugată dominația la nivel local a uneia din formăjunile politice aflate în competiție. Totuși, între nivelul local și cel național-statal al puterii există nu doar diferențe de competențe instituționale, ci și de dimensiune

a politicii. Așteptările și alegerile cetățenilor în cont de această deosebire. De aceea, participarea electorală la alegerile locale cunoaște rate de prezenteism mai mici decât la alegerile parlamentare sau prezidențiale.

Participarea și alternanța politică se intercondiționează doar în măsura în care sunt dublate atitudini și comportamente politice de tip concurențial. Simpla prezență la vot nu este, prin sine, o formă de participare, așa cum absența nu este o neparticipare. Alternanța la putere cere o participare critică la viața politică ca dimensiune a vieții sociale și nu doar o participare electorală, episodică. Or, tipurile sociale identificate în România gradează comportamentele politice de la conservatorism (a- sau anti-democratic) la reformism. Dinamica comportamentelor și atitudinilor politice poate duce la apariția, în timp, a unei participări active. Nu prezența sau absența la alegerile locale este semnul competenței participative, ci cunoașterea și influențarea deciziilor curente ale administrației locale și centrale. Miza democratizării nu stă doar în asigurarea unei prezențe la vot, ci într-o schimbare de accent. □

NOTE:

1. Gabriel Almond, Sidney Verba, *Cultura Civică*, CEU Press, DU Style, București, 1996, p. 34.
2. Pentru dezbaterea teoretică privind definirea conceptului, vezi Dominique Memmi, *L'engagement politique*, în *Traité de science politique*, Jean Leca et Madeleine Grawitz (eds.), PUF, Paris, 1985, pp. 211-215.
3. Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 182.
4. Gabriel Almond, Sidney Verba, *op. cit.*, p. 143.
5. Dumitru Sandu, *Sociologia tranzitiei*, Staff, București, 1996, p. 132.
6. Jean-Louis Quermonne, *L'alternance au pouvoir*, PUF, Paris, 1988, p. 12.
7. Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 66-73.

CRISTIAN R. PÎRVULESCU – He graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest.

Currently, he is Lecturer at the National School of Political Studies and Administration, Department of Political Science.

Alegerile locale

S.G. SEBE

Anumite teme privind clasa politică pot fi analizate și pe o cale ratională, care prezintă avantaje demne de atenție comparativ cu demersul pur discursiv. O astfel de posibilitate este prezentată aici plecând de la anumite date publice referitoare la alegerile locale prin încadrarea lor înainte și după momentele scrutinelor.

În cele ce urmează vom propune analiza cătorva teme prin ceea ce s-a numit în "Siguranța națională în percepția studenților" (A. Bălașa, S.G. Sebe, în *Studii și cercetări socioumane* 1, 1996, pp. 29-49) "diagramă haretiană". Nu vom intra aici nici în detaliile de elaborare a metodei și cu atât mai puțin într-o analiză privind posibilele ei perfecționări. Vom da mai jos regulile care permit o citire corectă a acestei diagrame, cu exemplificări pe tematica în discuție a utilizării ei, accentuând faptele ce erau greu sau imposibil de obținut cu alte procedee. Interesul inițial a fost de a găsi o reprezentare analitică pentru următoarea circumstanță: dat fiind un item generic testat într-o întrebare închișă univalentă, gradată pe cel puțin trei nivele, care este modalitatea de a reprezenta opinia majoritară și gradul de decidabilitate rezultate din răspunsurile unui eșantion?

Prin opinie dominantă înțelegem nu simpla diferență de procente rezultată din sondaj, ci ponderea prin intermediul frecvențelor asociate variantelor de răspuns a nivelor scalei semantică a răspunsurilor posibile asociate itemului, presupuse ordonate de la favorabilitate la desfavorabilitate. Prin grad de decidabilitate concepem actualitatea problemei ca exprimând cât de puternic este conțurată o opinie favorabilă/desfavorabilă și, în acest context, cât de importantă, prin discuțiile ce le-ar induce asupra subiectului exprimat de item. Formal, aceste două variabile le postulăm a fi opinia majoritară și actualitatea așa cum au fost ele definite în "Contribuții privind măsurile Hofstätter" (S.G. Sebe, *Calitatea vieții* 6, 1995, nr. 1-2, pag. 177-207).

Calitățile măsurilor în cauză care permit o reprezentare haretiană ca răspuns la întrebarea formulată mai înainte sunt următoarele:

- cînd pentru un palier de neutralitate dat, nenul, actualitatea devine maximă, opinia majoritară se anulează, reciprocă nefiind neapărat valabilă. Acest fapt permite să asociem cu sens într-o reprezentare carteziană un segment nevid al actualității ce corespunde valorii zero a op-

piniei majoritară și, apoi, după o scalare convenabilă, să indexăm același segment cu valorile opiniei majoritare. Concepindu-le ca funcții pe stări precizate prin frecvențe empirice, le putem numi coordonate haretiene.

• convenim să asociem denumiri punctelor definitoare dintr-o reprezentare afină a produsului abstract $[-100,100] \times [0,100]$. Astfel:

- punctul $O(0,0)$ îl numim origine, deoarece sistemul pentru care ambele coordonate haretiene sunt nule nu are nici opinie majoritară și nici actualitate;
- punctul $E(0,100)$ îl numim punct de echilibru pentru că el corespunde distribuțiilor echifrecvențiale. Sistemul reprezentat prin acest punct poate fi interpretat pentru anumiți itemi ca fiind într-o stare de idecidabilitate totală; alteleori, în funcție de item și de contextul în care este integrat, acest punct poate semnifica de pildă și o situație de dispută sau conflict;
- punctul $D(-100,0)$ îl numim punct de desfavorabilitate întrucât opinia majoritară este contrară sensului semantic considerat pozitiv, iar actualitatea nulă;
- punctul $P(100,0)$ îl numim punct de favorabilitate fiindcă opinia majoritară este maximă, iar actualitatea nulă;
- punctul $N(-100,100)$ îl numim punct de negativitate deoarece opinia majoritară are valoarea minimă, iar idecidabilitatea este maximă;
- punctul $P(100,100)$ îl numim punct de pozitivitate deoarece ambele coordonate au valori maxime; de remarcat că, deși opinia majoritară este maximă, idecidabilitatea este și ea maximă, deci starea de acest tip este destul de "instabilă".

• convenim să asociem denumiri unor zone ale diagramei atât pe baza poziției față de punctele determinante, cât și pe baza semnificației determinantelor asociate cu axele. Astfel:

- zona de incoerență este cea vecină originii $O(0,0)$;
- zona de idecidabilitate este cea vecină punctului $E(0,100)$;
- zona de neîncredere are două componente separate: una vecină punctului $N(-100,100)$, iar cealaltă punctului $P(100,100)$;
- zona de favorabilitate este cea vecină punctului $P(100,0)$;
- zona de desfavorabilitate este cea vecină punctului $D(-100,0)$.

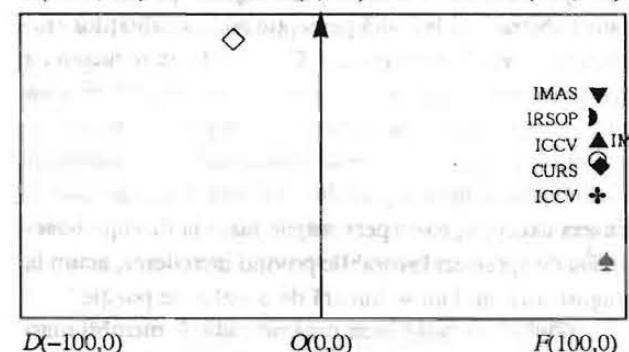
Cu aceste precizări suntem în poziție să trecem la analiza datelor empirice obținute în urma unor sondaje.

Vom începe analiza pe diagrama haretiană expusă mai jos. Simbolul \diamond reprezintă poziția unui item referitor la interesul pentru politică. Aceasta a fost obținut într-un sondaj de opinie a cărui populație-țintă a fost cea

a municipiului București din perioada premergătoare primului tur de scrutin a alegerilor locale.

Valoarea negativă a opiniei dominante semnifică lipsa interesului față de politică. Faptul că punctul reprezentativ este în vecinătatea punctului E indică o împărțire a ideilor privind semnificația itemului și, prin aceasta, o raportare difuză la această problemă.

$N(-100,100)$ $E(0,100)$ $P(100,100)$

item	corespondență					
simbol	+	◆	○	▲	▼	►
data	09.95	12.95	03.96	05.96	07.96	08.96

Pozitia simbolului \clubsuit , reprezentind propria percepție asupra eficienței votului în direcția îmbunătățirii funcționării administrației locale din Capitală, arată o orientare puternic favorabilă și determinată. Altfel spus, electoratul prezintă o mare încredere în mediul democratic al procesului. De aici putem deduce că dezinteresul constatat are prea puțin în comun cu credibilitatea sistemului democratic la nivel de opinie publică. Aceeași concluzie cîntărită și de remarcă următoare: simbolurile însoțite de data în legenda explicativă reprezintă evaluări ale unei potențiale participări a prezenței la vot, raportate de barometrele de opinie publică.

Vom considera deci mai importante analize de acest tip anterioare momentului electoral, prin care s-au detectat determinantele caracteristice acordării votului pentru funcția de primar; ele sunt expuse codificat în următoarea diagramă haretiană, a cărei decodificare necesară discuției noastre este următoarea: grupul simbolizat prin $+$ s-a referit la șase aspecte privitoare la candidat, susceptibile de a influența acordarea votului, scalate în cinci grade, de la foarte puțin la foarte mult, pe cînd cel simbolizat prin \blacktriangleright la patru motivele de acordare a votului electorului, gradate în același mod.

În zona pozitivă s-au grupat cu grade de decidabilitate distincte pregătirea profesională (1 \blacktriangleright), experiența de conducere (6 \blacktriangleright), imaginea personală (4 $+$), programul prezentat de către candidat (5 \blacktriangleright), imaginea în mass-media (2 $+$), activitatea anterioară a candidatului (3 \blacktriangleright), opiniunea politică a electorului (1 $+$).

$N(-100,100)$

$E(0,100)$

$P(100,100)$

item

simbol item

cod item

I22

item	corespondență
simbol item	+
cod item	I20

În zona de idecidabilitate s-au plasat la nivel de percepție colectivă implicarea politică a candidatului (2 \blacktriangleright) și realizările predecesorului său (4 \blacktriangleright), iar în zona negativă influența părerilor rudelor și prietenilor asupra opțiunii de vot a candidatului (3 $+$).

Utilitatea diagramei haretiene constă aici în aceea că, de fapt, permite o analiză globală a temelor prin grupări cu interpretare imediată, oferind un mijloc de analiză în timp real. Aceste concluzii pot fi ulterior reunite în direcții de mesaj comunicational; randamentul acestei utilizări este cel puțin mulțumitor.

Pentru a exemplifica afirmația de mai sus, vom analiza și diagrama următoare, referitoare la încrederea acordată informațiilor prezentate de canalele comunicacionales, cu referință explicită asupra posturilor de televiziune.

$N(-100,100)$

$E(0,100)$

$P(100,100)$

item

simbol item

cod item

I11

item

corespondență

simbol item</

Participare și absentism

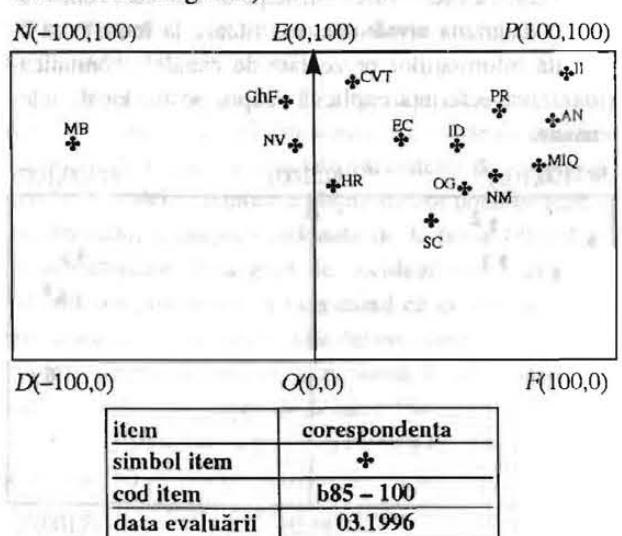
1. faptul că ordinea este impusă aici pe două criterii cu interpretare la nivel psihosocial, iar dintre acestea privind credibilitatea gradul de decidabilitate primează ierarhizarea posturilor din prima clasă va fi Pro Tv, Tele 7abc, Antena 1;

2. gruparea în zona negativă nu înseamnă defavorabilitate ori o apreciere de acest gen privind instituția, ci o percepție negativă privind credibilitatea sau, altfel spus, un grad mai ridicat de susceptibilitate *comparativ cu prima clasă*. Totuși, deoarece valoarea ordonatei este semnificativă, părările sunt destul de împărțite între componente populației, fapt ce într-un alt context *analytic* va fi confirmat de o altă măsură special dedicată acestei situații.

3. notăm o decidabilitate mai mare comparativ cu itemul privind presa, fapt confirmat și de acoperirile difierite ale opiniei publice de către cele două canale comunicatoriale.

Acum suntem în măsură să alege și canalele ce dețin o credibilitate sporită în momentul evaluării, pe care dimensiunile acordării votului se pot transmite.³

Revenim acum lângă în discuție statutul perceptual al personajelor politice din punct de vedere al credibilității. Pentru aceasta vom apela la două evaluări publice: prima datorată barometrului din luna martie realizat de ICCV, a doua politogrammei IRSOP din luna august (vezi următoarele două diagrame).

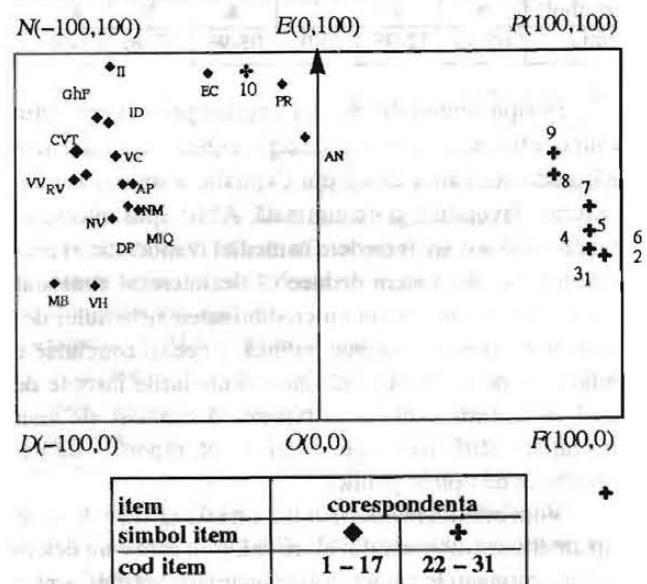
Ambele diagrame se referă la o întrebare ce evaluează pe același număr de grade ale aprecierii încrederea în personajele politice ce figurează acolo prin inițiale. Pe a doua diagramă sunt figurate și aprecierile electorilor asupra unor calități a unui candidat la președinție. Aceste percepții constituie "elementul fix de comparație" în aprecierea credibilității clasei politice prin reprezentanții săi cu statut de persoană publică și ne vom referi aici numai la această raportare.

Admitem că aceste calități vor varia ca valori efective, însă se vor situa mereu în zona favorabilității în care au fost evaluate la momentul indicat (simbolurile 1+ - 10+). Deși acest fapt se poate fie justifica, fie constată din date pe cale empirică, vom omite aici alte considerații, preferând stipularea lui.

Rostul mică noastră conjectură este de a nu raporta percepția colectivă asupra personajelor politice la un punct abstract, ci la o altă percepție asupra calităților credibile prin grade de apreciere. Cu aceasta nu reducem cu nimic importanța punctelor sau zonelor definitorii atât vreme cât ele constituie cadrul de derulare a analizei.

Este demnă de remarcat modificarea considerabilă a percepției asupra aspectului în cauză. Dacă în martie, cu trei excepții², toate personajele luate în discuție beneficiau de aprecieri favorabile privind încrederea, acum în august *nici unul* nu se bucură de o astfel de poziție.

Global, distanța între zona ocupată de membri marcanți ai clasei politice și cea a calităților de dorit ale acestora s-a mărit considerabil.

În martie, deși zonele erau disjuncte, distanța era redusă, criteriul decelării acestora constituindu-l valorile ordonatelor a căror interpretare se referă, în acest context, la cît de conturată este personalitatea celui evaluat în percepția colectivă.

După criteriul indus de interpretarea anterioară, evoluțiile⁶ sunt de două tipuri. Aceasta este justificată și prin evoluția "în bloc" a punctelor reprezentative, fapt ce concordă cu un statut comun al acestora, concretizat prin semnificația întrebării. Pe de o parte, avem clasa celor ce s-au opri în zona punctului *E*, care în acest caz este cea mai defavorabilă pentru un personaj politic, el fiind percepțut difuz din punct de vedere al încrederii; în această situație

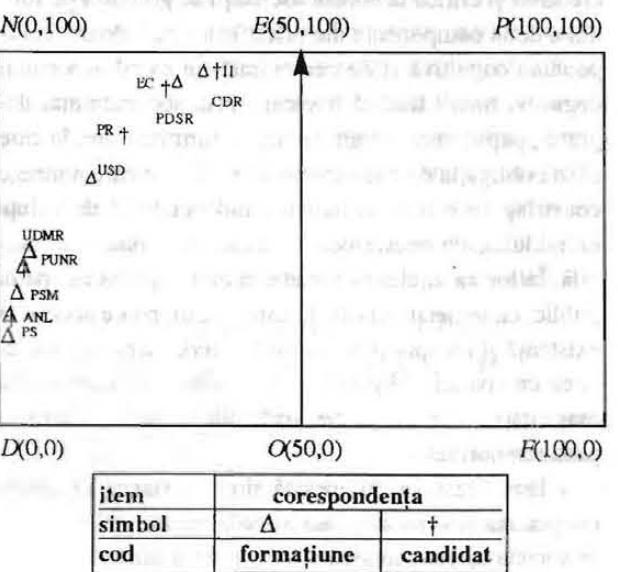
Participare și absentism

erau în martie C.V. Tudor, Gh. Funar și N. Văcăroiu, iar acum sunt P. Roman și A. Năstase. Pe de altă parte, avem clasa celor ce și-au diminuat ordonantele, deci opinia asupra lor devine mai conturată, indiferent dacă este defavorabilă ori nu. Acum sunt astfel percepții N. Manolescu, N. Văcăroiu, C.V. Tudor etc. În fine, cei asupra căror percepția colectivă și-a mărit gradul de idecidabilitate privind încrederea, dar sunt percepții distincte și se mențin cel mai aproape de calitățile dorite, sunt E. Constantinescu, M.I. Quintus, I. Iliescu etc.

Sistemul de raportare a calităților este ierarhizat astfel: cele mai depărtate de actuala poziție de percepție a reprezentanților, dar considerate în topul trăsăturilor importante pentru aceștia sunt:

- cinstea (1+), inteligența (2+), spiritul organizatoric (3+), grupate compact într-o zonă de favorabilitate și decidabilitate puternice;
- să fie bun român (4+), să fie învățat (5+), să vorbească pe înțelesul tuturor (6+), să fie înțeleagător (7+) formează o scară de decidabilitate descreșcăndă;
- considerate tot importante, dar într-o manieră mai difuză, urmează: să fie modest (8+) și să fie om de cultură (9+);
- de notat că opinia majoritară nu consideră între calitățile enumerate importantă pe 10+ (să aibă înșățire plăcută).

Afîn pentru a completa discuția anterioară, cît și pentru a nota o altă utilitate a acestui tip de analiză, vom considera relația lider prezidențial-formațione politici, bazîndu-ne pe datele publice ale ultimului sondaj IRSOP, corespunzătoare intențiilor de vot. Bineîntîles, aici rescalăm corespunzător domeniul de valori al absurz și deci *cel mult* o formațione politică și *cel mult* un lider se poate situa în pătratul din dreapta. De această dată, punctul de interes nu mai este *F*, ci *E*(50,100), fapt ce se deduce ușor dintr-o analiză a coereneței formulelor Hofstätter generalizate cu semnificația temei studiate.

Distingem două situații: cea în care liderul precede formaționea care îl susține și cea în care partidul precede liderul care îl reprezintă. După cum rezultă din diagrama haretiană, cuplurile EC-CDR și AP-PSM sunt în prima situație, iar II-PDSR și PR-PD sunt în cea de a doua, diferența între acestea fiindu-se prin nivelele diferite de potențialitate a voturilor acumulabile.

Deși o analiză atentă a diagramei în discuție relevă posibilități *cuantificabile* ale situațiilor ce vor rezulta din campania electorală, ne rezumăm la a o nota pe cea mai evidentă, cea a coabitării Ion Iliescu-CDR & alte formațiuni, într care USD.

Cuplajul între diverse aspecte analizate conduce la evaluări ale percepțiilor și/sau opțiunilor colective care au generic vorbind cel puțin două avantaje față de aprecierile discursive: pe de o parte, devine posibilă aprecierea cuantificabilă⁷ a aspectelor importante față de criterii destul de greu apreciabile; iar pe de altă parte, la nivel concret, se pot aprecia efectele unor activități despre care este foarte greu decidabil dacă aceste rezultate provin din acțiunile întreprinse ori din alte motive. □

NOTE:

1. Domeniile de definiție adoptate în "Siguranța națională în percepția studenților" au fost [-1,1] și [0,1] pentru opinia majoritară respectiv actualitate. Aici adoptăm rescalarea în procente din cauză utilizării mai largi în problemele aplicate.

2. Punctul reprezentativ are coordonatele opinie dominantă-actualitate (-32,59,90,68); vom omite orice referire numerică la acestea deoarece cadrul elementar al considerațiilor și precizarea zonelor ne permit acest fapt.

3. Aceste considerații se pot rafina, dar cu prețul recurgerei la metode mai complicate din punct de vedere analitic.

4. Pentru alte considerații de principiu, cf. S. Haret, *Mécanique sociale*, Gauthier Villars, Paris, 1910, traducere în română de A.G. Apostol, Ed. Științifică, 1969.

5. Marko Bella, Gheorghe Funar și Nicolae Văcăroiu.

6. Deși nu dăm aici poziții intermediare, acestea au fost calculate.

7. În sensul teoriei măsurării atitudinilor, nu în cel al intuiției imediate; cf. C.E. Osgood, G.J. Suci și P.H. Tannenbaum, *The measurement of Meaning* (The Board of Trustees of the University of Illinois, Illinois, 1957), spre exemplu.

S.G. SEBE (1960) – He graduated from Faculty of Mathematics, University of Bucharest. He holds a DEA at Grenoble.

Currently, working as Associated Lecturer at Faculty of Political and Administrative Sciences, University of Bucharest.

De ce refuză tinerii ideea de participare politică

MIHAELA SÎRBU-CZOBOR

Scopul acestor rînduri este de a contura noțiunea de participare politică în viziunea tinerilor români, aşa cum aceasta poate fi surprinsă pe fundalul mai vast al orientărilor de valoare la care aderă acestia. Interpretarea pe care o avasez este valabilă în primul rînd pentru tinerii cuprinși între 25 și 29 de ani și pentru elevi și studenții din mediul urban.

În cele ce urmează, voi proceda la analizarea și interpretarea cîtorva dintre liniile majore ale orientărilor de valoare ale tinerilor, cu accent pe noțiunile de libertate, autoritate, individ, spațiu public, toate noțiuni înrudite cu cea de participare politică.

Dacă voi nu ne vreți, nici noi nu vă vrem!

Modalitatea de integrare socială a tinerilor și de conținutare a identității lor ca grup este cel mai bine surprinsă prin ceea ce s-ar putea numi strategii defensive, non-participative. Înțeleg aceste strategii ca modalități de realizare a integrării sociale prin tehnica minimei rezistențe. Tinerii recurg la aceste strategii de integrare socială fie din motive obiective, precum lupta pentru menținerea în jurul unui nivel de trai decent și lipsa unor obiective, scopuri sociale care să aibă rezonanță în rîndul lor, fie din motive subiective, precum modul în care se percep pe ei însiși, decalajul dintre idealul lor și oferta socială de mijloace sau concepția pe care o au despre ei ca indivizi.

Aceste strategii dezvăluie ca orientări de valoare dominante ale tinerilor:

- (1) cultivarea interesului personal în detrimentul celui colectiv, în condițiile în care colectivitatea este înțeleasă de pe pozițiile unui observator detașat, exterior, care nu se vede pe sine ca membru al întregului, ce este supus judecății sau criticii;
- (2) înțelegerea interesului personal nu atât ca luptă pentru reușita socială, pentru prestigiul social sau ca luptă pentru realizarea propriei concepții despre bine, cât ca luptă pentru dobîndirea timpurie a unui statut free-

cial sigur, cît mai protejat de fluctuațiile unei societăți corupte, nedemne de încredere, străbătută de săracie și mizerie;

- (3) valorizarea ridicată a banilor (aflați pe primul loc în ierarhia de valori a tinerilor), înțelesă ca modalitate neutră, neangajată politic și moral de integrare socială și ca modalitate imediată de satisfacere a dorințelor, ceea ce arată că tinerii nu sunt dispuși să se angajeze pe termen lung, preferind soluțiile de moment;
- (4) neîncrederea generală în posibilitatea cooperării umane;
- (5) opțiunea pentru mediile micro-sociale ale interacțiunii umane, în special pentru familie și relațiile informale, unde normele și sensul autorității sunt mai mult sau mai puțin negociabile, adaptabile contextual și conjunctural.

În aceste condiții, tinerii sunt critici la adresa societății, iar această critică este exercitată non-participativ, ca și cum ei nu ar fi implicați în ceea ce este criticabil. Tendința este de a exercita această critică în numele unor valori mai degrabă tradiționale, fapt indicat de încredere mare pe care o au în biserică, școală și armată. Neîncrederea și critica la adresa societății se grefează pe fondul a două componente ale orientărilor de valoare, componenta cognitivă și de cea morală. În cazul aspectului cognitiv, tinerii tend să înțeleagă prin societate mai degrabă spațiul unei înregistăriri uniformizatoare, în care există obligația de a se supune normelor, în care normele constrâng cu o forță exterioară, independentă de voința individului, de onestitatea acestuia, de calitatea sa morală. În loc să înțeleagă societatea mai degrabă ca spațiu public, ca societate civilă, în care fiecare poate accede la existență și recunoaștere publică, tinerii identifică societatea cu spațiul obligațiilor, în condițiile în care marea majoritate alege soluția *free-rider*-ului, mimând doar respectarea normelor.

Este firesc ca, în această situație, tinerii să refuze cooperarea și să nu aibă încredere în societate. Se pare că în societatea românească s-a jucat prea mult rolul *free-*

rider-ului, mimându-se respectarea normelor și a regulilor conviețuirii sociale.

Pentru acest aspect pledează și deosebita preuire pe care tinerii o acordă cînstei, preuire ce o întrece pe aceea acordată libertății. Cînstea, ca valoare morală, ca integritate morală de sine stătoare a indivizilor, indică orientarea tinerilor către preuirea monolică a valorii morale a unui om, preuirea valorii în sine a acestuia. Libertatea pare de aceea să aibă pentru ei mai degrabă un sens negativ, dacă nu peiorativ. Libertatea nu este libertate civică, libertatea individualului de a-și exercita drepturile în societatea civilă, în general într-o societate democratică, ea înținând să fie, cel mult, securitate și independență socio-economică.

Prin urmare, o libertate căreia îi este asociat mai degrabă un sens negativ, la limită peiorativ, indică neîncrederea tinerilor în spațiul public, în existența publică, în recunoașterea publică. Pentru ei contează mai mult ceea ce este un om, nu ceea ce face, nu ceea ce acesta poate dobândi.

În ceea ce privește aspectul moral al orientărilor de valoare, tinerii nu par dispuși să își asume responsabilitatea civică. Orientați cu precădere către sfera vieții personale, către un interes personal înțeles ca dobîndire a siguranței socio-economice, a unei stabilități personale capabilă să-i pună la adăpost de intemperiile sociale, orientați negativ față cu spațiul public, situati pe poziții exterioare, de neimplicare în critica la adresa societății, nefiind dispuși să-și asume planuri pe termen lung, tinerii nu fac dovada unor atitudini de responsabilitate civică. Si cred că aceasta este în primul rînd o reacție de respingere a generației adulte, față cu care de multe ori se văd puși într-o situație de dependență forțată.

Văzut astfel, tabloul orientărilor de valoare ale tinerilor români pare derulant: un hedonism axat pe satisfacerea imediată a dorințelor, un pragmatism centrat în jurul luptei pentru dobîndirea unui statut socio-economic pe cît posibil sigur, luptă pe cît posibil neangajată politic, moral și civic, un individualism pasiv, unde viața de familie, sfera vieții personale joacă rolul central, un individualism pasiv, în cazul căruia strategiile defensive, non-participative, de integrare socială au un rol esențial.

Partea întunecată a lunii sau dincolo de pesimism

Totuși, într-o cercetare recentă, realizată în liceele bucureștene, în vederea suprinderii relațiilor dintre tineri și școală, cercetare în care am plecat tocmai de la acest tablou general al orientărilor de valoare ale tinerilor, am avut surpriza unei complicări a tabloului, a unei detalieri

a acestuia, pe de o parte în sensul sporirii caracterului contradictoriu al unor orientări de valoare, iar pe de altă parte, în ceea ce privește precizarea sensului unor valori cultivate de tineri, ale unor atitudini și concepții ale acestora

Desi, în general, tinerii manifestă ceea ce am numit un individualism pasiv, non-participativ și defensiv, se pare că acest individualism al rezistenței, al apărării, se manifestă numai în relațiile cu instituțiile sociale, care de regulă sunt percepute ca aplicare mecanică a regulilor. În clipa în care se pune problema idealurilor lor, a ceea ce ei doresc să fie, a modului în care ei văd lucrurile, a relațiilor idealului lor, perspectiva se schimbă. Individualismul lor devine preocupare pentru formarea personalității, pentru creativitate, pentru originalitate, pentru dialog și dezbatere, pentru manifestarea felului lor propriu de a fi. Admit că aceasta este o caracteristică a vîrstei, dar, pe de altă parte, pragmatismul și realismul de care dau dovadă în multe din replicile lor arată că pornesc de la ceea ce se întâmplă în lumea lor școlară și, în general, în societate. Deci reacția lor este una socială și culturală, ce merită să fie luată în seamă.

De pildă, una dintre problemele cele mai spinoase este cea a autorității. Dacă în context instituționalizat sunt critici la adresa autorității, neîndemnindu-se cu aceasta, nerăgăsindu-se în exigențele ei, în clipa în care sunt întrebăți care este concepția lor despre autoritate, cum ar trebui să fie aceasta, ceea ce contează este capacitatea autorității de a impune respect. Prin urmare, tinerii percep autoritatea ca rigidă și impersonală, și aceasta în lumina unei orientări de valoare care îi caracterizează și pentru care ceea ce contează sunt respectul și capacitatea autorității de a se deschide către dialog, către cooperarea cu cei care se află sub incidență sa.

Ceea ce vreau să subliniez este că, deși refractari la noțiuni precum instituție, regulă, normă, datorie, imperativ, deși ancorăți în individualismul lor pasiv, tinerii sunt dispuși la o atitudine constructivă, de implicare și cooperare, în condițiile în care se produce o dizlocare a formalismului și rigidității ce caracterizează încă normele și sensul autorității în societatea românească în general, în particular, la nivelul școlii.

Prin urmare, deși orientați, în general, către hedonism, către satisfacerea imediată a dorințelor, tinerii se află, totuși, în căutarea canalelor sociale care le-ar putea oferi mijloacele pentru o acțiune socială cu bătaie mai mare. Deși caracterizați de un pragmatism ce pivotează în jurul siguranței și posesiunii, tinerii sunt, cu toate acestea, extrem de deschiși către relațiile cu ceilalți, presăzi fiind de nevoie comunicării, a dialogului cu tot ceea ce reprezintă autoritatea. Deși domniajă de ceea ce am nu-

mit individualism pasiv, tinerii încep deja să inventeze modalități ale individualismului activ, prima dintre aceste modalități fiind accentuatul spirit critic de care dau dovadă, faptul că au propriile lor opinii, faptul că sunt conștiienți de puterea și importanța deciziei lor.

Toate aceste contradicții lasă să se vadă puțin din creuzetul în care se formează noile tendințe ale orientărilor de valoare viitoare. Hedonismul conjugat cu planurile de viață pe termen lung, importanța satisfacerii dorințelor conjugată cu un impact social mai penetrant al acțiunilor actualei generații de tineri, este posibil să genereze o viitoare generație de adulți mai puțin inhibată de prejudecăți, mai liberă în găsirea și alegerea formelor de exprimare, mai puțin rigidă și prință în plasa unor ideologii care reprimă și încercă să împiedice bogăția unor experiențe noi. Dacă interesul pentru satisfacerea dorințelor momentane se conjugă cu planurile de perspectivă, această îmbinare poate conduce la un dinamism al experienței care este posibil să dezinhibe blocajul ideologic și al sloganurilor, ce caracterizează încă societatea românească.

Pragmatismul conjugat cu dorința de comunicare, de dialog, poate genera un simț al realității, pe care dominația ideologiei în societatea anterioară l-a tocit în multe privințe. Acest simț al realității combinat cu dorința de comunicare este posibil să dea naștere unor noi forme de interacțiune socială, în care ceea ce contează este nu salvarea aparențelor, nu imaginea socială a celui care, în realitate, refuză cooperarea, mimând-o doar, ci o interacțiune socială în care exigența cooperării trebuie să se traducă în angajamentele a căror încărcare este posibilă de sancțiuni. Or, acest lucru nu este posibil decât în condițiile existenței unui simț al realității și al prezenței celorlalți, pe care ideologia și teroarea caracteristice vechiului regim l-au tocit în multe privințe.

În același timp, pragmatismul prezent al tinerilor, reflectat de înalta valorizare a banilor ca mijloc de integrare socială neutru din punct de vedere moral și politic, este posibil să genereze o tolerare mai ridicată a diversității și mai ales a diferențelor, aspect în care societatea românească actuală nu strălucește. Importanța dorințelor, care se pot înscrie într-un diapazon larg, diferind de la un individ la altul, și valorizarea ridicată a banilor, ca mijloc neutru de integrare socială, pot genera o creștere a diversității, o încurajare a exprimării publice a acesteia, dublată de o creștere a toleranței.

Totodată, individualismul pasiv dublat de ivirea germanilor unui nou tip de individualism, mai activ, participativ, poate crea un balans, care exprimă o nouă tentativă de așezare a relației dintre identitatea publică și cea

privată, relație adânc perturbată de regimul anterior. Reacția tinerilor față cu societatea și actualele instituții din cuprinsul acesteia poate fi un recul benefic, prin care o nouă identitate privată se constituie, o identitate care va veni cu noi exigențe în spațiul public, cum săn de pildă cele referitoare la autoritate, o identitate privată care nu va dori să fie colapsată în identitatea publică, uniformizatoare, o identitate care va cere să fie respectată în diferență față de celelalte identități private.

În concluzie, diversitate, toleranță și un nou raport între identitatea publică și cea privată, mi se par a fi principalele tendințe ce se desprind din actualele orientări de valoare ale tinerilor români:

- a) diversitate, deoarece dorința opusă ideologici poate genera o explozie a experiențelor noi și variate, a pluralismului pe care momentul, nevoia actuală, prezintă săn capabile să îl genereze;
- b) toleranță, deoarece tinerii pun în prezent un accent deosebit pe respect, în conceperea autorității, spre exemplu; or, respectul este una dintre pietrele de temelie ale toleranței;
- c) un nou raport între identitatea privată și cea publică, raport în cadrul căruia identitatea privată nu trebuie să fie obligată să cedeze în față celei publice, decât în măsura în care poartă cu sine vreun pericol, vreo amenințare la adresa identităților celorlalți, deoarece în prezent tinerii leagă în mod constant cooperarea și relațiile interumane, participarea la spațiul public, de o încăpăținăță ancorare în spațiul lor personal, în interesul lor personal, o ancorare ce denotă că în acest spațiu se desfășoară o laborioasă acțiune de refacere a însesi noțiunii de individ, în condițiile în care pentru mulți ani am fost "popor unic muncitor".

Aptență pentru participarea politică sau construirea unui nou sens al acesteia?

Prima concluzie care se desprinde este aceea că, dacă este ca tinerii să accepte ideea de participare politică, atunci acest lucru nu va fi posibil decât în măsura în care el va porni dinspre sfera vieții personale, dinspre valorile cultivate la nivelul individului, dinspre stilul personal la care acesta a aderat și care trebuie să apară ca alegere a sa.

În această situație, în mod aparent paradoxal, valorile non-politice se vor dovedi apte să creeze atitudini politice. Dacă acceptăm fenomenul politic ca pe unul cultural mai vast, atunci posibilitatea ca noile stiluri și atitudini politice să ia naștere dinspre sfera vieții perso-

nale, mai generală, dinspre sfera unor valori culturale mai ample nu mai apare ca una inaceptabilă.

În același timp, formarea noilor atitudini politice, în special formarea aptenței pentru participarea politică, dinspre sfera vieții personale însprijnind sfera vieții publice, poate să reprezinte și o modalitate prin care tinerii încearcă să evite caracterul încă monolitic-ideologic al vieții publice românești. Această modalitate ar putea injecta o pluralitate de modele culturale din spațiul a ceea ce la ora actuală nu reprezintă decât sub- sau chiar contra-culturi ale tinerei generații. Din acest punct de vedere, orientarea tradiționalistă și chiar conservatoare a tinerilor apare ca o acțiune constructivă prin care, la adăpostul neimplicării actuale, tineră generație pregătește terenul unei diversități cultural-politice care să o reprezinte.

Valorile politice se constituie, prin urmare, într-o situație de schimbare ca aceea pe care o parcurem în prezent, nu printr-un act de raionare în genul lui Rawls, un act prin care tinerii sau reprezentanții lor ar face abstracție de orice valoare sau interes personal, ci tocmai din adâncirea în valorile și în interesele personale. De aceea, hedonismul tinerilor, axarea lor pe dorințele imediate, ca și pragmatismul lor, înțeles ca orientare față cu realitatea, în funcție de interesele lor, capătă valențe pozitive, reprezentând tocmai creuzeutul în care se formează noile valori și atitudini politice, un creuzet concret, socio-cultural. Valorile politice apar în cazul tinerilor tocmai pentru că aceștia nu vor să facă abstracție de propria lor concepție despre bine, de valorile morale la care ei aderă.

În același timp, ideile de comunicare și respect sunt atât de importante deoarece tinerii găsesc, în primul rînd, că acțiunea politică nu este posibilă unidirectional, dinspre un centru care urgentează acțiunea politică, centru care este singurul agent real, și un receptor, care se supune comenzi socio-politice, făcându-și datoria de cetățean, sau mimând-o, ca un autentic *free-rider*, de unde nevoia de a acționa în numele unor valori interiorizate. În al doilea rînd, ei consideră că participarea politică nu numai că presupune comunicare între centru și receptor și o relație în care mesajul este recepționat bidirectional, el fiind întruchiparea unor valori la care se aderă în mod real și nu doar o mimare a unui rol, dar aceasta presupune și relații pe orizontală, la nivelul cetățenilor, relații ce trebuie mediate de respect, deci de recunoașterea diferenței de stil politic, de opinie politică și chiar a formei pe care o poate îmbrăca acțiunea politică.

Prin urmare, noțiunea de participare politică, în vizionarea tinerilor, se subsumează concepției mai generale a acestora despre acțiune. Acțiunea nu este executarea unui rol sau supuneră la comanda socio-politică, mima-

rea unei fațade, și nici măcar plierea la aşteptările societății. Ea nu este nici măcar ilustrarea unei norme sau a unei obligații, cel puțin nu în primul rînd. Ea este exprimarea proprietății despre bine, exprimarea valorilor personale, exprimarea unui punct de vedere în care agentul acțiunii crede, la care aderă. Totodată, participarea politică, ca un caz particular al imaginii tinerilor despre acțiune, trebuie să se desfășoare într-un spațiu politic în care relațiile interumane, atât pe verticală, cât și pe orizontală, săn mediate de comunicare și de respect, și pe axa unui timp politic care admite inovația și exprimarea personalității agentului politic, a concepției acestuia despre bine, a valorilor morale la care acesta aderă.

Prin urmare, refuzul tinerilor de a participa politic este doar aparent, el fiind de fapt expresia unei reorientări valorice a tinerilor, reorientare care poate deveni canalul prin care noi modele culturale ar putea penetra spațiul public românesc. Tonul optimist al acestui final nu trebuie să păcălească pe nimeni, în măsura în care această atitudine novatoare a tinerilor, atitudine radicală pe fundalul unei aderări la valori tradiționale și uneori la atitudini conservatoare, poate rămâne fie ca o enclavă în cadrul biografiei specifice vîrstei, fie poate ca o lipsă neputinței tinerilor de a găsi și de a construi, la nivel instituțional, canalele prin care orientările lor de valoare să capete întruchipare normativă. □

NOTĂ:

* Datele statistice pe care se întemeiază acest studiu în articolul nostru "Libertate și participare politică" din *Calitatea Vieții*, nr. 1-2, 1991.

MIHAELA SIRBU-CZOBOR (1964) –

She graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. M.A. in Philosophy.

Currently, she works as Lecturer at the Faculty of Political and Administrative Sciences, University of Bucharest.

În numărul 40 al revistei *Sfera Politicii*, dintr-o eroare a fost publicată varianta de lucru a traducerii studiului "Proiectul Central-European" al domnului Adrian Pop.

Cerem scuze autorului și pe această cale pentru traducerile improprii și greșelile de tipar apărute în textul domniei-sale.

Document

ARHIVA BIROULUI POLITIC
AL C.C. AL P.M.R.
NR. 850/1945

Stenograma Şedinţei Plenare a C.C. al P.C.R. din ziua de 22 octombrie 1945

Ordinea de zi:

1. Alegerea Biroului Politic și Secretariatului C.C. al P.C.R.
2. Alegerea Comisiei de Control
3. Atitudinea Tov. Pătrășcanu după critica făcută la Conferința Națională a P.C.R. (1945) de către tovarășii Gheorghe Apostol și Gheorghe Dej
4. Pregătirile pentru alegerile pentru sfaturile populare

(Continuare din numărul trecut)

Tov. Gheorghiu-Dej: Ce vrem să urmărim, tovarăși? Dacă există condițiile favorabile stabilirii acestui P-U.M. Unde vrem să ajungem? Vrem să ajungem la îndepărarea pericolului permanent care există, de spargere a colaborării între Partidul Social-Democrat și Partidul comunist, tendință arătată și în dezbatările conferinței noastre, atinsă și aici în discuția plenarei C.C.. Atâtă vrem. Cât vor exista raporturi dela partid la partid, vor exista totdeauna posibilități de manevră pentru cercurile reacționare, de a băga un spin în această colaborare și a o rupe, pentru a slăbi pozițiile clasei muncitoare, pozițiile forțelor progresiste democratice din țară dela noi.

Nu am să uit niciodată sforțările făcute de Rădescu în împrejurări grele guvernamentale, când nu voia să trateze cu Frontul Național Democrat, nu recunoștea Frontul Unic al celor 2 partide. El lăua fiecare partid politic separat și ar fi fost extrem de fericit, dacă ar fi putut manevra cu Partidul Comunist împotriva celui Social-Democrat sau cu Partidul Social-Democrat împotriva celui Comunist. Îi trebuia totuși un "reprezentant politic" al clasei muncitoare, pentru a putea manevra din interior și eventual pentru a arăta: Iată, guvernul acesta are reprezentanți ai clasei muncitoare. Scopul lui era de a sparge FND și unitatea dintre cele două partide muncitoare. La acest scop, reacțiunea dinăuntru, sprijinită din afară, nu a renunțat încă. Nu fără scop, fără înțeles sunt toate aceste aprecieri care se fac prin diferite posturi de radio sau prin diferite oficioase din alte țări. La noi în țară, reacțiunea interesau viața de Stat, interesau regimul stabilit la 6 Martie și interesele zilnice ale poporului român.

Puteam lăua în considerație și atitudinea conducătorilor social-democrați, a reprezentanților lor în guvern. Ei au avut o atitudine de semi-opozitie, o atitudine de rezervă față de unele probleme.

Tov. Teohari: Trece timpul.

Tov. Gheorghiu-Dej: Termin acușă.

Aceasta, tovarăși, trebuie să dea de gândit Partidului nostru. Reacțiunea manevreză în acest camp larg, folosind și greutățile inerente ale împrejurărilor de azi, și pun mari speranțe în social-democrație. Trebuie să împiedicăm ca aceste speranțe să fie înfăptuite. În ce sens? Pentru a împiedica printr-o muncă indirectă, printr-o politică suplă, ca elementele reacționare din Partidul Social-Democrat să submineze, să sfarme această colaborare; această unitate de acțiune trebuie să rămână și mai departe ca o bază, că ne prezentăm în alegeri cu o bază de raliere, Frontul Unic între cele două partide. Aceasta va ajuta foarte mult să grăbească și procesul de lămurire ideologică pentru crearea Partidului Unic Muncitoresc. Noi vom trebui deci, în acest sens, să avem o convergență cu conducerea Partidului Social-Democrat. Va trebui să

ne pregătim în sensul de a veni cu o platformă de discuție, de a lămuri punctul lor de vedere cu privire la alegeri, de a putea prevedea cu mai multă sau mai puțină exactitate, ca să nu fim surprinși de atitudinea social-democraților; să vedem, cam încotro înclină ei, dacă există ipoteza ca Part. Social-Democrat să meargă singur în alegeri. Atunci problema pregătirii și a celorlalte forțe democratice trebuie pusă pe un plan larg, pe baza unei platforme politice cu care să ne prezentăm în fața opiniei publice românești, o platformă de raliere a țărănilor, muncitorilor, târgoviștilor, intelectualilor, industriașilor. Să nu ne izolăm prin atitudini stângiste.

Tov. Luca a făcut aici o afirmație... Cred că jos este bine când combatem anumiți tovarăși social-democrați în ce privește demagogia făcută de ei cu privire la socialism. Să spunem: Dar cu cine vreți să faceți socialism, cu Brătianu, cu Maniu?" Cred că aceasta ne-ar angaja pe o părțile destul de periculoasă. Să știu o situație, în care să ferit omul măcar să pronunțe cuvântul de: socialism.

În etapa actuală, va trebui să avem o bază politică cât mai largă. - Deci, tovarăși, o platformă politică, în care să subliniem ce a intervenit nou, să punem sarcinile. Aceasta trebuie discutată cu soc. dem., apoi, pe baza aceasta, discuții cu celelalte forțe cu care colaborează în guvern și odată ajunși la o concluzie, la anumite rezultate, pe lângă ea instrucțiuni de pregătire a întregului activ, de sus până jos, ca întreaga org. de partid, revarsată în masă, să poată prin meetinguri, prin întâlniri,

să răscolească orașele, satele, toate fabricile, ca să se simtă toată lumea angajată, să se producă această mișcare politică de masă. Victoria forțelor democratice va însemna victoria regimului democratic, largirea și întărirea lui, a regimului democratic stabilit la 6 Martie.

C.C., Biroul Politic, Secretariatul va trebui să facă această platformă ideologică, principală, pe baza căreia va trebui să discutăm în mod loial cu reprezentanții C.C. Partidului Social-Democrat și vom vedea ce atitudine iau. și nu numai atât, dar va trebui să ținem relații din ce în ce mai strâns cu elementele dispuse pentru aceasta, din P.S.D. și mai cu seamă acțiunea jos, pentru susținerea tovarășilor soc. dem. în comitetele de fabrică, iar în unele locuri – unele concesiuni neprincipiale pentru a întări colaborarea cu ei, pentru a creia jos, la bază, această atmosferă prielnică, lămuritoare a necesității înfăptuirii Partidului Unic Muncitoresc, cu o sarcină de viitor. Însă ceea ce contează pentru această sarcină de viitor, este nu numai menținerea, dar și consolidarea Frontului Unic de acțiune între membrii Partidului Social-Democrat și ai Partidului Comunist.

Tovarăși, o singură cheștiune. Cred că din momentul alcăturirii C.C. – aceasta era și o sarcină înainte, dar mai cu seamă înainte de munca din trecut, uneori superficială, pripită, care ne lăsa descooperiți aici sau dincolo – va trebui să reorganizăm întreaga activitate a C.C., va trebui să ajungem la un control efectiv al executării sarcinilor și la un contact permanent cu toate organele de sus și jos; și la rândul lor, organele de Partid cu membrii Partidului nostru și membrii Partidului nostru, cu massa în general.

Atât am avut de spus.

Tov. Teohari: Care s'a înscris înainte, dacă permite ca

tos. Petrescu să spue căteva cuvinte?

Tov. Petrescu: Dacă social-democrații vor merge izolați, ne vor creia foarte mari greutăți. Dacă vom merge împreună, ne va ușura foarte mult acțiunea în armată. Dacă vor merge singur, se vor polariza în jurul lor toate elementele maniste și brătieniste și ne va fi foarte greu.

Deci, trebuie să intensificăm acțiunea în regiunile, în localitățile unde mergem. Noi avem o serie de membri comuniști în afară de cei cu care aveați legătură. Va trebui să luati legătura cu ei, să lucrați cu ei. Dar să luati în considerație, că în multe locuri îi desconspira și nu mai pot oamenii lucra în rândurile ofișerilor. Asta este problema: ca să luăm legătura cu acești comuniști destul de numeroși și să-i ajutăm acolo în munca lor.

A doua cheștiune: este vorba de conlucrare cu organele de educație și mai ales în ce privește cercurile teritoriale. Eu am dat ordin, ca ofișerii din organele de

educație să ia legătura cu org. de massă. În majoritatea cazurilor, ei au legătură cu organizații de Partid și organizații de masă. Dar ce se întâmplă? Căacolo se întind așa de mult lucrurile, că se compromit oamenii din aparatul de educație. Recomand în primul rând să se conlucreze strâns cu ei, să-i ajute și materialicește când se poate, dar să nu se compromită oamenii din aceste organe, să fiți foarte atenți să nu-i compromiteți.

Apoi, sunt organele de educație din Cercurile teritoriale. Au sarcina să lucreze foarte mult la sate și vezi putea conlucra cu ei foarte strâns. Si ei vă pot da un mare ajutor în acțiunea pe care o vezi duce. La fel și la jandarmi și grăniceri, va depinde la fel de felul cum vezi să lucrați, ca să nu-i compromiteți.

Tov. Maurer: Tovărăși, să discutăm concret, soluții. Să continuăm discuția, dar concret.

Tov. Miron C-tinescu: Fără repetare.

Tov. Vaida: Am ceva de spus în legătură cu alegerile.

Tov. Teohari: Sună 2 propuneri: una - să se încheie discuție, rămânând ca tovarășii, dacă au de cerut lămuriri, să le ceară. Si a doua propunere: să continuăm discuția, fără repetări. - Tovărășii din regiuni trebuie să continuă ședința după aceasta, dincolo.

Tovărăși, pun la vot prima propunere.

Tov. Ana Pauker: Să ridice mâna tovarășii, care cred că este nevoie să spui ce au de spus, și să le limităm timpul la 3 minute.

Tov. Maurer: La 1 minut, vă rog...

Tov. Miron C-tinescu: Nu, dăm răsol.

Tov. Ana Pauker: 3 minute.

Tov. Maurer: Tovărăși, unul dintre principalele elemente ale acțiunii politice a noastră, a fost acțiunea guvernului. Deci, trebuie ca în această perioadă să intensificăm acțiunea guvernului în rezolvarea problemelor care au rămas nerezolvate, ca de exemplu: desăvârșirea reformei agrare, problema săsească și o serie întreagă de acțiuni, care pot fi semnalate tovarășilor din guvern, de către organizațiile regionale. Cred că o acțiune eficace a guvernului în această perioadă, până la alegeri, întărește poziția noastră în alegeri.

Tov. Miron C-tinescu: Voiu să spui foarte scurt. Sună complect de acord cu cele spuse de tovii Gheorghiu-Dej și Luca. Si înănd seama, că sunt numeroși tovarăși din regiuni, propun ca alături de ce a spus tov. Luca de a cunoaște amănuntit starea de spirit a masselor, să studiem revendicările locale și să legăm, în orice chestiune revendicările locale, de cele generale. Să nu ne legăm numai de problemele mari politice. Deci, legarea problemelor generale politice de chestiunile locale, care să fie studiate și Comitetele noastre regionale și Județene să aibă evidență lor.

Al doilea, tovarășii din regiuni și județe să studieze temeinic și serios poziția și raportul de forțe în regiunile lor și să văd cu informații serioase, temeinice, nu luat ușor, asupra forțelor maniste, diniste, etc., ca să putem cunoaște și forțele dușmane și nu numai baza noastră de lucru.

Al treilea, pentru Biroul Politic prima chestiune este de a duce tratative cu Partidul Social-Democrat și Liberal. Si apoi, pregătirea legii electorale, pentru că noi am rămas în urmă. Social-democrații au dat drumul la un anteproiect și multe lucruri acolo apar bune. Dar un lucru nu reiese: dacă sunt pentru sistemul unicameral sau bicameral, dacă sunt numai pentru Cameră sau și pentru Senat. Si prevăd că ei vor voi sistemul bicameral, pentru că Senatul este factor reacționar.

Sunt de acord cu cele spuse de tov. Maurer și vă spun: o însemnatate extraordinară va avea, ca țărani să capete până la alegeri titlurile de proprietate. Țărani, dacă el va merge la vot cu acest titlu de proprietate în buzunar, va vota bine; dacă nu va avea acest titlu de proprietate, va merge îndoelnic. Aceasta este o chestiune esențială în aceste alegeri.

Apoi, tovarășii din regiuni să se preocupe de acum, să văd cu propuneri concrete la secția pentru propag. a C.C., asupra felului cum văd propaganda electorală. Să ne gândim la metodele noastre. Am văzut cum Partidul Comunist Francez a scos broșuri speciale, despre cum trebuie făcută propaganda. Sunt nu numai teze politice, ci și instrucțiuni tehnice. În spiritul acesta să văd și reg. și județenele cu propunerii.

Ultima chestiune. Trebuie să vă atrag atenția asupra faptului, că suntem cu 2 săptămâni înainte de 7 Noembrie. Si dacă noi vom ști să-l folosim bine, va fi un factor de întărire a Frontului Unic, care va creă preimagine pentru crearea Partidului Unic Muncitoresc și va avea importanță pentru alegeri.

Tov. Ana Pauker: Just. /Tovului Pătrășcanu, care s'a întors între timp:/ Tov., legea electorală când va fi gata?

Tov. Pătrășcanu: Este gata.

Tov. Vasile Vaida: În legătură cu alegerile, știm că în alegeri o să aibă o importanță foarte mare Justiția. Si am văzut în ziarul "Libertatea" că spun, că Justiția să facă alegerile. Si dacă intră pe mână Justiției, după felul cum este în provincie Justiția...

Al doilea, ceea ce a spus tov. Miron, ca să rezolvăm o serie de probleme locale, cum sunt în Ardeal: încadrările, învățământul și alte chestiuni locale mici, dar foarte importante totuși.

Tov. Márza: Sună de acord cu cele spuse de tov. Gheorghiu-Dej, Miron, Vaida, că pregătirile pentru alegeri,

dacă se fac pe plan politic, noi acolo trebuie să le rezolvăm și pe plan local. Si sunt o serie de greutăți care frânează massele. De exemplu, în Moldova și Ardeal: păsunile în regiunile de munte, Fondul bisericesc; în Moldova - chestiunea repatriaților, care sunt în Moldova adevărați dușmani. Apoi o serie de promisiuni care s'au făcut și ne-au discreditat, pentru că nu s'au ținut. Transporturile, semințele, bumbacul. Asemenea lucruri se promit și când te duci la țară, și se spune: când ne dai bumbac?

Tov. Vasile Vaida: Cu bumbacul ne-am compromis deja.

Tov. Márza: Si apoi pe plan intern. Chestiunea finanțelor și a transporturilor pentru Partid. Noi nu am știut să avem finanțe locale și ne zbatem într-o mizerie de nedescris. Apoi, chestiunea transporturilor, la noi este o greutate foarte mare. Nu avem mijloace de transport, nu avem mijloace financiare. Noi nu am reușit să avem. C.C. a promis că va trimite un om aoclo, care să ne învețe cum să facem, dar n'a trimis. Este foarte ușor de fapt, dar nu știm cum. Să participăm la fabrici cu o parte...

Tov. Teohari: Dacă mai are cineva de cerut o lămurire?

Tov. Câmpeanu: Tov. Luca a pus problema în Conferință, că noi vom trebui să mergem în fabrică și nu am făcut-o până acum. Cum mergem? Fără Frontul Unic?

Tov. Gheorghiu-Dej: Așa ai înțeles tu?

Tov. Vasile Luca: S'a spus că s'a interzis oricărora organizații politice să meargă în fabrică și că aceasta împiedică educarea politică a maselor. Nu este just că noi să împiedicăm pe social-democrați - asta era ideea - ca să țină întruniri în întreprinderi. Împiedicăm prin aceasta influența Partidului Social-Democrat? Din contra, prin aceasta am ajutat la creșterea influenței social-democraților. Noi trebuie să mergem, și comuniști și social-democrați trebuie să mergem la întreprinderi și să ținem întruniri cu muncitorii - desigur după lucru - și să educăm muncitorii politice. Pentru că aceste interziceri nu au făcut altceva, decât că muncitorii nu au auzit cuvântul Partidului în întreprinderi decât prin celule și membrii noștri din celule nu sunt încă la înălțime, ca să poată lămurii toate. Trebuie să mergem să facem acolo întruniri în întreprinderi și să-i lăsăm pe social-democrații să meargă.

Si să ia cuvântul muncitorii comuniști și necomiști, să spui întrebări și să capete lămuriri. Pentru că altfel înseamnă, că noi împiedicăm dezvoltarea politică, ideologică a muncitorilor. Noi lipsim și alții lucrează. Si maniștii, si diniștii, si gardiștii si noi nu mergem. Si nu strică dacă membri din C.C., sau oameni mai pregătiți vin și spun cuvântul Partidului în fața muncitorilor. So-

cot că a fost greșită această hotărâre și că trebuie revizuită.

Tov. Miron C-tinescu: Eu propun, ca în vederea alegerilor membrii C.C. să meargă în toate regiunile.

Tov. Ana Pauker: Totul trebuie făcut în mod organizat. Trebuie să hotărâm cu ei împreună, cu sindicatele împreună, ca să nu dăm iar lucrurile peste cap.

Tov. Emil Popa: Dar sunt fabrici, unde nu sunt de loc social-democrați și reacțiunea domină.

Tov. Drăghici: În legătură cu această lege electorală. O poate face guvernul singur în momentul actual, sau trebuie să semneze regele?

Tov. Pătrășcanu: Noi o dăm ca proiect în discuție publică.

/Notițe luate de tov. Miron C-tinescu, după plecarea stenografului:/

Tov. Constanța Crăciun: Tineretul va cere la 18 ani drept de vot, pentru a putea obține 19 ani.

Tov. Popa: cere instrucțiuni în vederea prelucrării Conferinței.

Tov. Ana Pauker: - împărtășirea resorturilor:

Tov. Chișinevschi - propagandă.

" Rangecz - cadre

" Miron

C-tinescu - organizare

" Bodnăraș)

" Coliu () - militar

" Petrescu ()

" Apostol și)

" Chivu Stoica - Confederație

Tov. Teohari: 1) 7 Noembrie sub semnul unității muncitorești. Întărire F.U.M., în vederea: P.U.M.

2) Unitatea Partidului. În luptă cu slăbiciunile noastre, crește Partidul.

*Încheiem cu acest număr
publicarea acestui document important
pentru înțelegerea instaurării comunismului în România*

Redacția

Document

Raportul secret al lui Nikita Hrușciov

Continuare din numărul trecut

Pe 2 februarie 1940, Eikhe a fost adus în fața tribunalului. El își nega vinovăția și declara ceea ce urmează:

În așa-zisele mele mărturisiri, nici un cuvînt nu a fost scris de mine, cu excepția semnatelor, în josul proceselor verbale, care mi-au fost smulse. Am mărturisit sub conștînța exercitată asupra mea de către judecătorul anchetator care nu a încetat să mă tortureze din ziua arestării mele. După aceea am început să scriu toate aceste stupidități. Pentru mine, lucrul cel mai important este de a spune tribunalului, Partidului și lui Stalin că nu sînt vinovat. Nu am fost niciodată vinovat de vreo conspirație. Voi muri crezînd în justițea politicii Partidului, așa cum am crezut de-a lungul întregii mele vieți.

Pe 4 februarie, Eikhe a fost împușcat. (*Indignare în sală*) Ulterior, a fost definitiv stabilit că afacerea Eikhe fusese montată în cele mai mici amănunte. Eikhe a fost reabilitat cu titlu postum.

Tovarășul Rudzutak, membru supleant al Biroului Politic, membru al Partidului din 1905, care a petrecut zece ani într-un lagăr țarist de muncă forțată, a revenit complet, în fața tribunalului, asupra mărturisirilor care îi fuseseră smulse cu forță. Procesele verbale ale ședinței colegiului Curții Militare Supreme cuprinđă următoarea declarație făcută de către Rudzutak:

... Singura cerință pe care o are de făcut tribunalului este ca Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice să fie informat că există în NKVD un centru, încă nelichidat, care fabrică în mod artificial procese, care obligă persoane inocente să treacă la mărturisiri; nu există nici un mijloc de a dovedi neparticiparea sa la crime confirmate de mărturisirile diverselor persoane. Metodele de anchetă sunt în așa fel concepute încât obligă oamenii să mintă și să calomnieze pe deplin persoane nevinovate, în afara celor care sunt deja acuzate. Cere Curții să fie autorizat să pună la curenț Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al URSS cu aceste fapte, în scris. Asigură tribunalul că, personal, nu a avut niciodată intenții dușmanoase față de politica Partidului nostru fiindcă a fost întotdeauna de acord cu poli-

tica Partidului în toate domeniile de activitate economică și culturală.

Nu s-a ținut deloc cont de declarația lui Rudzutak, în ciuda faptului că acesta fusese, într-o perioadă, președintele Comisiei Centrale de Control, creată conform ideei lui Lenin, în scopul de a lupta pentru unitatea Partidului...

În acest fel a fost doborât, victimă a unei premeditări brutale, șeful acestui înalt organism autorizat de Partid; Rudzutak nici măcar nu a fost convocat în fața Biroului Politic al Comitetului Central pentru că Stalin nu voia să îi vorbească. Sentința împotriva lui a fost pronunțată în douăzeci de minute și a fost împușcat.

(*Indignare în sală*)

După o studiere atentă a acestui caz în 1955, s-a stabilit că acuzația contra lui Rudzutak era mincinioasă și că fusese fondate pe documente calomnioase. Rudzutak a fost reabilitat cu titlu postum.

Ne putem da seama de modul în care foștii funcționari ai NKVD fabricau "centre antisovietice" și diverse "blocuri" recurgînd la metode provocatoare din confesiunea tovarășului Rozenblum, membru al Partidului din 1906, care a fost arestat de către NKVD-ul din Leningrad.

În cursul examinării, în 1955, a cazului Komarov, Rozenblum a dezvăluit următoarele fapte:

Când Rozenblum a fost arestat, în 1937, el a fost supus la torturi teribile, în timpul cărora i s-a ordonat să recunoască informații false cu privire la el și la alte persoane. A fost atunci condus în biroul lui Zakovski, care îi oferise libertatea cu condiția ca el să facă în față tribunalului mărturii false de "sabotaj, spionaj și diversiune într-un centru terorist din Leningrad", mărturii care fusese fabricate în 1937 de către NKVD. (Mișcări în sală.) Cu un cinism incredibil, Zakovski explicase abjectul "mecanism" al creației artificiale de "comploturi antisovietice" fabricate.

Înainte de a-mi da o ilustrare, a declarat Rozenblum, Zakovski mi-a dat mai multe variante posibile ale

organizației acestui centru și a ramificațiilor sale. După ce mi-a detaliat organizarea, Zakovski mi-a declarat că NKVD va pregăti procesul acestui centru, menționînd că judecata va fi publică.

În fața tribunalului trebuiau să fie aduși patru sau cinci membri ai acestui centru: Șudov, Ugarov, Smorodin, Pozern, Șapoșnikova (nevasta lui Șudov) și alții, precum și doi sau trei membri ai ramificațiilor acestui centru.

... Trebuie ca procesul centrului din Leningrad să fie clădit pe baze solide și pentru aceasta sînt necesare mărturii. Originea socială și poziția în Partid a martorilor nu va juca un rol însemnat.

Tu însuși, mi-a spus Zakovski, tu nu vei avea nevoie să inventezi ceva. NKVD îți va pregăti un proiect pentru fiecare dintre ramificațiile centrului; va trebui să îl studiezi cu atenție și să-ți amintești toate întrebările pe care îl le-ar putea pune tribunalul, precum și răspunsurile. Acest proiect va fi gata în patru-cinci luni, poate șase. În acest timp, tu te vei pregăti pentru a nu compromite nici ancheta, nici pe tine însuși. Dacă "duci", îți vei salva capul și vei fi hrănit și îmbrăcat pe cheltuiala guvernului pînă la moarte.

(*Mișcări în sală*)

Iată tipul de lucruri abjecte care erau practicate în acel moment:

Falsificarea proceselor era practicată pe o scară și mai mare în provincii. Sediul NKVD din "oblast"-ul Sverdlov "descoperise" ceea ce se numea "statul major al insurecției în Ural" – organizație a blocului deviaționistilor de dreapta, trokiștilor, social-revolutionarilor, conducătorilor Bisericii –, al cărei șef se pretindea a fi secretarul Comitetului de Partid al "oblast"-ului Sverdlov, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) Sovietic, Kabakov, care intrase în Partid din 1914. Dosarele anchetei arată că în aproape toate "krai", oblasti și republici, se presupunea că există organizații de dreapta și trokiști de spionaj, de teroare, de diversiune și de sabotaj care, în general și din motive necunoscute, erau conduse de primii secretari locali sau de comitete centrale ale Partidului Comunist din oblasti sau din republici.

(*Mișcări în sală*)

Multe mii de comuniști onești și nevinovați sînt acum morți ca urmare a acestei falsificări monstruoase, a acestor "procese", datorită faptului că se acceptau tot felul de "confesiuni" calomnioase și drept consecință a practicii ce constă în falsificarea acuzațiilor împotriva ta și a altora. În același fel au fost fabricate procesele contra eminenților slujitori ai Partidului și Statului – Kossior, Șubar, Postișev, Kossarev și alții.

În acei ani au fost îndeplinite pe o scară mare reprezenti care nu se bazau pe nimic tangibil și care au avut ca rezultat pierderi grele în rîndul cadrelor Partidului.

Era folosită metoda nedreaptă, care constă în pregătirea de către NKVD a listelor de persoane al căror caz era de competență tribunalului militar și ale căror sentințe erau pregătite dinainte. Ieov îi trimitea aceste liste lui Stalin personal, pentru ca el să aprobe pedeapsa propusă. În 1937-1938, 383 de astfel de liste conținînd numeroase mulți de slujitori ai Partidului, sovietelor, Komsomolurilor, armatei și economiei i-au fost trimise lui Stalin. El a aprobat aceste liste.

Multe din aceste procese au fost acum revăzute și declarate nule pentru că erau nefondate și falsificate. E suficient să spunem că din 1954 pînă în zilele noastre, colegiul militar al Curții Supreme a reabilitat 7.669 de persoane, dintre care multe cu titlu postum.

Arestările în masă ale funcționarilor Partidului, sovietelor, economiei și armatei au făcut un rău enorm țării noastre și cauzei progresului socialist.

Represiunile în masă au avut o influență negativă asupra stării politico-morale a Partidului, au creat o situație de nesiguranță, au contribuit la răspîndirea bănueliilor maladive și au semnată neîncrederea printre comuniști. Tot felul de defaimători și carieriști își desfășurau activitatea nestințări.

Rezoluțiile Plenare din ianuarie 1938 a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice adusaseră, într-o anumită măsură, o ameliorare organizațională Partidului. Dar o mare represiune a existat și în 1938.

Numai pentru că Partidul nostru dispune de o asemenea putere politico-morală a fost posibil ca el să supraviețuască evenimentelor dificile din 1937-1938 și să educe cadre noi. Nu există totuși nici o îndoială că marșul nostru înainte spre socialism și spre pregătirea apărării țării ar fi fost mult mai reușit dacă nu s-ar fi produs pierderile enorme de cadre suferite în urma represiunilor massive, nefondate și mincinioase din 1937-1938.

Avem dreptate să-l acuzăm pe Ieov de practicile Josnice din 1937. Dar trebuie să ne răspundem la aceste întrebări: ar fi putut Ieov să-l arresteze pe Kossior fără sătirea lui Stalin? A existat un schimb de vederi sau o decizie a Biroului Politic în această privință? Nu, nu a existat, după cum nu a existat nici în alte cazuri de acest fel. Ar fi putut Ieov să decidă în probleme atât de importante precum soarta unor asemenea personalități eminente ale Partidului? Nu, ar fi o dovadă de naivitate să considerăm tot acest lucru ca fiind doar opera lui Ieov. Este clar că decizia asupra acestor probleme a fost luată de Stalin și

Document

Raportul secret al lui Nikita Hrușciov

Continuare din numărul trecut

Pe 2 februarie 1940, Eikhe a fost adus în fața tribunalului. El își nega vinovăția și declara ceea ce urmează:

În așa-zisele mele mărturisiri, nici un cuvânt nu a fost scris de mine, cu excepția semnatelor, în josul proceselor verbale, care mi-au fost smulse. Am mărturisit sub conștienta exercitată asupra mea de către judecătorul anchetator care nu a încetat să mă tortureze din ziua arestării mele. După aceea am început să scriu toate aceste stupidități. Pentru mine, lucrul cel mai important este de a spune tribunalului, Partidului și lui Stalin că nu sună vinovat. Nu am fost niciodată vinovat de vreo conspirație. Voi muri crezînd în justițea politicii Partidului, aşa cum am crezut de-a lungul întregii mele vieți.

Pe 4 februarie, Eikhe a fost împușcat. (*Indignare în sală*) Ulterior, a fost definitiv stabilit că afacerea Eikhe fusese montată în cele mai mici amănunte. Eikhe a fost reabilitat cu titlu postum.

Tovarășul Rudzutak, membru supleant al Biroului Politic, membru al Partidului din 1905, care a petrecut zece ani într-un lagăr țarist de muncă forțată, a revenit complet, în fața tribunalului, asupra mărturisirilor care îl fuseseră smulse cu forță. Procesele verbale ale ședinței colegiului Curții Militare Supreme cuprind următoarea declaratie făcută de către Rudzutak:

... Singura cerință pe care o are de făcut tribunalului este ca Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice să fie informat că există în NKVD un centru, încă nelichidat, care fabrică în mod artificial procese, care obligă persoane inocente să treacă la mărturisiri; nu există nici un mijloc de a dovedi neparticiparea sa la crime confirmate de mărturisirile diverselor persoane. Metodele de anchetă sunt în așa fel concepute încât obligă oamenii să mintă și să calomnieze pe deplin persoane nevinovate, în afara celor care sunt deja acuzate. Cere Curții să fie autorizat să pună la curenț Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al URSS cu aceste fapte, în scris. Asigură tribunalul că, personal, nu a avut niciodată intenții dușmanioase față de politica Partidului nostru și a fost întotdeauna de acord cu poli-

tica Partidului în toate domeniile de activitate economică și culturală.

Nu s-a ținut deloc cont de declarația lui Rudzutak, în ciuda faptului că acesta fusese, într-o perioadă, președinte Comisiei Centrale de Control, creată conform ideei lui Lenin, în scopul de a lupta pentru unitatea Partidului...

În acest fel a fost doborât, victimă a unei premeditări brutale, șeful acestui înalt organism autorizat de Partid; Rudzutak nici măcar nu a fost convocat în fața Biroului Politic al Comitetului Central pentru că Stalin nu voia să îl vorbească. Sentința împotriva lui a fost pronunțată în douăzeci de minute și a fost împușcat.

(*Indignare în sală*)

După o studiere atentă a acestui caz în 1955, s-a stabilit că acuzația contra lui Rudzutak era mincinoasă și că fusese fondate pe documente calomnioase. Rudzutak a fost reabilitat cu titlu postum.

Ne putem da seama de modul în care foștii funcționari ai NKVD fabricau "centre antisovietice" și diverse "blocuri" recurgînd la metode provocatoare din confesiunea tovarășului Rozenblum, membru al Partidului din 1906, care a fost arestat de către NKVD-ul din Leningrad.

În cursul examinării, în 1955, a cazului Komarov, Rozenblum a dezvăluit următoarele fapte:

Când Rozenblum a fost arestat, în 1937, el a fost supus la torturi teribile, în timpul cărora i s-a ordonat să recunoască informații false cu privire la el și la alte persoane. A fost atunci condus în biroul lui Zakovski, care îi oferise libertatea cu condiția ca el să facă în față tribunalului mărturii false de "sabotaj, spionaj și diversiune într-un centru terorist din Leningrad", mărturii care fuseseră fabricate în 1937 de către NKVD. (Mișcări în sală.) Cu un cinism incredibil, Zakovski explicase abjectul "mecanism" al creației artificiale de "comploturi antisovietice" fabricate.

Înainte de a-mi da o ilustrare, a declarat Rozenblum, Zakovski mi-a dat mai multe variante posibile ale

organizației acestui centru și a ramificațiilor sale. După ce mi-a detaliat organizarea, Zakovski mi-a declarat că NKVD va pregăti procesul acestui centru, menționînd că judecata va fi publică.

În fața tribunalului trebuiau să fie aduși patru sau cinci membri ai acestui centru: Sudov, Ugarov, Smorodin, Pozern, Šapošnikova (nevasta lui Sudov) și alții, precum și doi sau trei membri ai ramificațiilor acestui centru.

... Trebuie ca procesul centrului din Leningrad să fie clădit pe baze solide și pentru aceasta sunt necesare mărturii. Originea socială și poziția în Partid a martorilor nu va juca un rol însemnat.

Tu însuși, mi-a spus Zakovski, tu nu vei avea nevoie să inventezi ceea. NKVD îți va pregăti un proiect pentru fiecare dintre ramificațiile centrului; va trebui să îl studiezi cu atenție și să-ți amintești toate întrebările pe care îi le-ar putea pune tribunalul, precum și răspunsurile. Acest proiect va fi gata în patru-cinci luni, poate șase. În acest timp, tu te vei pregăti pentru a nu compromite nici ancheta, nici pe tine însuși. Dacă "duci", îți vei salva capul și vei fi hrăniti și îmbrăcat pe cheltuiala guvernului pînă la moarte.

(*Mișcări în sală*)

Iată tipul de lucruri abjecte care erau practicate în acel moment:

Falsificarea proceselor era practicată pe o scară și mai mare în provincii. Sediul NKVD din "oblast"-ul Sverdlov "descoperise" ceea ce se numea "statul major al insurecției în Ural" – organizație a blocului deviaționiștilor de dreapta, trokiștilor, social-revolutionarilor, conducătorilor Bisericii –, al cărei șef se pretindea a fi secretarul Comitetului de Partid al "oblast"-ului Sverdlov, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) Sovietic, Kabakov, care intrase în Partid din 1914. Dosarele anchetei arată că în aproape toate "krai", oblasti și republici, se presupunea că există organizații de dreapta și trokiști de spionaj, de teroare, de diversiune și de sabotaj care, în general și din motive necunoscute, erau conduse de primii secretari locali sau de comitete centrale ale Partidului Comunist din oblasti sau din republici.

(*Mișcări în sală*)

Multe mii de comuniști onești și nevinovați sunt acum morți ca urmare a acestei falsificări monstruoase, a acestor "procese", datorită faptului că se acceptau tot felul de "confesiuni" calomnioase și drept consecință a practicii ce constă în falsificarea acuzațiilor împotriva ta și a altora. În același fel au fost fabricate procesele contra eminenților slujitori ai Partidului și Statului – Kossior, Šubar, Postișev, Kossarev și alții.

În acei ani au fost îndeplinite pe o scară mare reprezenti care nu se bazau pe nimic tangibil și care au avut ca rezultat pierderi grele în rîndul cadrelor Partidului.

Era folosită metoda nedreaptă, care constă în pregătirea de către NKVD a listelor de persoane al căror caz era de competență tribunalului militar și ale căror sentințe erau pregătite dinainte. Ieov îi trimitea aceste liste lui Stalin personal, pentru ca el să aprobe pedeapsa propusă. În 1937-1938, 383 de astfel de liste conținînd numeroase mulți de slujitori ai Partidului, sovietelor, Komsomolurilor, armatei și economiei i-au fost trimise lui Stalin. El a aprobat aceste liste.

Multe din aceste procese au fost acum revăzute și declarate nule pentru că erau nefondate și falsificate. E suficient să spunem că din 1954 pînă în zilele noastre, colegiul militar al Curții Supreme a reabilitat 7.669 de persoane, dintre care multe cu titlu postum.

Arestările în masă ale funcționarilor Partidului, sovietelor, economiei și armatei au făcut un rău enorm țării noastre și cauzei progresului socialist.

Represiunile în masă au avut o influență negativă asupra stării politico-morale a Partidului, au creat o situație de nesiguranță, au contribuit la răspîndirea bănuielilor maladive și au semănat neîncredere printre comuniști. Tot felul de defaimători și carieriști își desfășurau activitatea nestințări.

Rezoluțiile Plenare din ianuarie 1938 a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice aduseseră, într-o anumită măsură, o ameliorare organizațională a Partidului. Dar o mare represiune a existat și în 1938.

Numai pentru că Partidul nostru dispune de o asemenea putere politico-morală a fost posibil ca el să supraviețuască evenimentelor dificile din 1937-1938 și să educe cadre noi. Nu există totuși nici o îndoială că marșul nostru înainte spre socialism și spre pregătirea apărării țării ar fi fost mult mai reușit dacă nu s-ar fi produs pierderile enorme de cadre suferite în urma represiunilor massive, nefondate și mincinoase din 1937-1938.

Avem dreptate să-l acuzăm pe Ieov de practicele Josnice din 1937. Dar trebuie să ne răspundem la aceste întrebări: ar fi putut Ieov să-l arresteze pe Kossior fără sătirea lui Stalin? A existat un schimb de vederi sau o decizie a Biroului Politic în această privință? Nu, nu a existat, după cum nu a existat nici în alte cazuri de acest fel. Ar fi putut Ieov să decidă în probleme atât de importante precum soarta unor asemenea personalități eminente ale Partidului? Nu, ar fi o dovadă de naivitate să considerăm tot acest lucru ca fiind doar opera lui Ieov. Este clar că decizia asupra acestor probleme a fost luată de Stalin și

că, fără ordinele și consumămintul său, Ieov nu ar fi putut niciodată să acționeze astfel.

Am studiat cazurile lor și i-am reabilitat pe Kossior, Rudzutak, Postișev, Kossarev și pe alții. Care au fost motivele arestării și condamnării lor? Examinarea mărturilor dovedește că nu au existat motive. Ei, precum mulți alții, fuseseră arestați fără știrea procurorilor. Într-o asemenea situație nu era nevoie de autorizare, fiindcă, despre ce fel de autorizare putea fi vorba atunci cînd Stalin decidea el însuși totul? În aceste cazuri, el era procurorul șef. Nu numai că Stalin consimtea la aceste arestări, dar, din proprie inițiativă, el emitea mandate de arestare.

E necesar ca aceste lucruri să fie spuse pentru ca delegații la Congres să poată judeca ei însiși, în deplină cunoștință de cauză, și să tragă concluziile care se cuvin.

Faptele dovedesc că numeroase abuzuri au fost comise la ordinele lui Stalin, fără a lîne cont de regulile Partidului și de legalitatea sovietică. Stalin era un om suspicios, bolnav de bănuitor: am învățat acest lucru din munca noastră cu el. Era capabil să privească pe cineva și să-i spună: "De ce privirile dumneavoastră sănt atât de ezitante astăzi?" sau "De ce vă întoarceți astăzi capul și evitați să mă priviți drept în ochi?". Această suspiciune maladivă îi crea o neîncredere generalizată, chiar față de lucrători cminenți ai Partidului pe care îi cunoștea de mulți ani. Peste tot și în orice el vedea "dușmani", "oameni cu două fețe" și "spioni".

Posedînd o putere nelimitată, el se deda la arbitraiu și anihila oamenii, din punct de vedere moral și fizic. Situația creată era simplă: voînța personală nu se mai putea manifesta.

Cînd Stalin spunea că X sau Y trebuia să fie arestat, trebuia admis ca un fapt că era vorba de un "dușman al poporului". Si clica lui Beria, responsabilă de organele de securitate ale Statului, se depășea pe sine pentru a dovedi vinovăția persoanei arestate și temeiul documentelor pe care ea le falsifica. Si ce dovezi erau oferite? Confesiunile persoanelor arestate. Judecătorii anchetatori acceptau aceste "confesiuni". Si cum se poate ca o persoană să mărturisească crime pe care nu le-a comis? Într-un singur fel: în urma aplicării metodelor fizice de presiune, a torturilor, aducînd-o într-o stare de inconștiență, de privare de judecata sa, de abandonare a demnității sale umane. Astfel erau obținute "confesiunile".

Cînd valul de arestări masive a început să se linistească, în 1939, și conducătorii organizațiilor teritoriale ale Partidului au început să-i acuze pe membrii NKVD de folosirea presiunii fizice asupra celor arestați, Stalin a adresat, pe 20 ianuarie 1939, un mesaj codificat secretarilor Comitetelor regionale, Comitetelor centrale ale par-

tidelor comuniste din republici, comisarilor Poporului pentru Afaceri interne și șefilor organizațiilor NKVD. Telegrama spunea:

Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice afirmă că aplicarea metodelor de presiune fizică practicate de NKVD este permisă din 1937, conform autorizației Comitetului Central al partidelor comuniste (bolșevice) din toate republicile. Este cunoscut că toate serviciile burgheze de contra-spionaj folosesc metode de influență fizică împotriva reprezentanților proletariatului socialist și că le folosesc sub forme de cele mai scandalioase. Se pune problema de a ști de ce serviciile de contra-spionaj socialiste ar trebui să se arate mai umanitare față de agenții neînfrânați ai burgheziei, față de dușmanii de moarte ai clasei muncitoare și ai muncitorilor din colhozuri. Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice consideră că presiunea fizică mai trebuie încă folosită, în mod obligatoriu cu titlu de excepție, față de dușmanii notorii și îndrîji ai poporului, ca o metodă în același timp justificabilă și potrivită.

Astfel, Stalin confirmase în numele Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice cea mai brutală violare a legalității sociale: tortura și opresiunea, care au condus, după cum am văzut, la moartea și la auto-acuzarea oamenilor nevinovați.

Recent – doar cu câteva zile înainte de prezentul Congres – ne-am întîlnit în sesiunea Prezidiului Comitetului Central și l-am interrogat pe judecătorul anchetator Rodos care, în acea perioadă, îi interrogase pe Kossior, Șubar și Kossarev. Este un personaj abject, cu creier de găină și complet degenerat din punct de vedere moral. Si acesta este omul care decidea soarta unor membri eminenți ai Partidului; el exprima, de asemenea, judecăți politice în aceste probleme, deoarece, fiind stabilită "crima" lor, el contribuia la dosarele din care puteau fi trase importante implicații politice.

Se pune întrebarea: un om de acest nivel intelectual putea face singur ancheta astfel încît să dovedească vinovăția unor oameni precum Kossior și ceilalți? Nu, nu o putea fără directive speciale. La sesiunea Prezidiului Comitetului Central el ne-a spus:

Mi s-a spus că Kossior și Șubar erau dușmani ai poporului și din acest motiv, în calitate de judecător anchetator, trebuia să-i fac să mărturisească că erau astfel.

(Indignare în sală.)

El nu o putea face decât prin torturi îndelungate, și este ceea ce a făcut, primind instrucțiuni detaliate de la Beria. Trebuie să spunem că la sesiunea Prezidiului Co-

mitetului Central, el a declarat cu cinism: "Credeam că execut ordinele Partidului". Astfel, ordinele lui Stalin relativ la folosirea metodelor de presiune față de indivizi arestați erau practic executate.

Aceste fapte, și multe altele, arată că toate normele relative la soluționarea corectă a problemelor de către Partid erau reduse la zero și că totul depindea de voința unui singur om.

Puterea acumulată în mîinile unui singur om, Stalin, a avut grave consecințe în timpul marelui război patriotic.

Cînd ne raportăm la multe dintre romanele noastre, la filmele și "studii științifice" istorice, rolul lui Stalin în războiul patriotic apare ca fiind în întregime imaginat. Stalin, de fapt, ar fi prevăzut totul. Armata sovietică, pe baza unui plan pregătit cu mult înainte de către Stalin, ar fi folosit tactica a ceea ce se numește "apărare activă", tactică care, în cazul armatei sovietice și grație exclusiv geniu lui Stalin, s-ar fi transformat în ofensivă și ar fi înfrînt dușmanul. Victoria epică repartată grație forței armelor terestre ale sovietelor, grație poporului său eroic, este atribuită în acest tip de romane, de filme și de "studii științifice" doar geniu lui strategic al lui Stalin.

Trebuie să analizăm minuțios această chestiune, deoarece ea are o încărcătură considerabilă nu numai din punct de vedere istoric, dar mai ales din punct de vedere politic, educativ și practic.

La acest capitol, care sunt faptele?

Înainte de război, presa noastră și întreaga noastră munca politico-educativă erau caracterizate printr-un ton lăudăros; se spunea, de pildă, că dacă un dușman calcă sfîntul pămînt sovietic, pentru fiecare dintre loviturile lui va primi în schimb trei; și noi vom învinge acest dușman pe propriul său pămînt, obținînd victoria fără multe pierderi pentru noi. Dar aceste declarații pozitive nu erau fondate în toate domeniile pe fapte concrete, care să garanteze în mod real imunitatea frontierelor noastre.

În timpul războiului și după război, Stalin a avansat teza potrivit căreia tragedia pe care o trăise țara noastră în prima fază a războiului era rezultatul atacului-surpriză al germanilor împotriva Uniunii Sovietice. Dar, tovarăși, acest lucru este în întregime inexact. Din momentul în care Hitler a luat puterea în Germania, el și-a atribuit sarcina de a lichida comunismul. Fasciștii o spuneau în mod deschis; ei nu-și ascundeau planurile.

Pentru a atinge aceste scopuri agresive, au fost create tot felul de pacte și de blocuri, precum faimoasa axă Berlin-Roma-Tokio. Numeroase fapte din perioada de dinainte de război arată că Hitler pregătea un război împotriva Statului sovietic și că el concentrase importante

forțe armate și unități blindate în apropierea frontierelor sovietice.

Au fost acum publicate documente care arată că, pe 3 aprilie 1941, Churchill, prin intermediul ambasadorului său în Uniunea Sovietică, Cripps, l-a averiat personal pe Stalin că germanii trecuseră la regruparea forțelor lor armate cu intenția de a ataca Uniunea Sovietică; este de la sine înțeles că Churchill nu aciona deloc astfel datorită sentimentului său de prietenie față de națiunea sovietică. El avea în vedere propriile sale scopuri imperiale: să ducă Germania și Uniunea Sovietică la un război sîngeros și, prin aceasta, să întărească poziția imperiului britanic. Exact în același fel, Churchill afirma în mesajele sale că el căuta

să îl pună în alertă pe Stalin și să-i atragă atenția asupra pericolului care îl amenință.

Churchill a insistat de nenumărate ori asupra acestui punct în depeșele sale din 18 aprilie și din zilele următoare. Cu toate acestea, Stalin nu a luat măsuri la aceste avertismente. Mai mult decât atât, el a ordonat să nu se dea crezare unor indicații de acest fel pentru a nu provoca declanșarea operațiunilor militare.

Trebuie să afirmăm că informațiile de acest tip, privitoare la amenințarea unei invazii armate germane a teritoriului sovietic, sosiseră și de la propria noastră surse militare și diplomatice și, totuși, cum se știa că autoritatea superioară era preventă împotriva unor asemenea indicații, nu se trimiteau datele decât cu teamă, înconjurîndu-le cu formule de rezervă.

Astfel, de exemplu, informațiile trimise de la Berlin, pe 6 mai 1941, prin atașatul militar sovietic, căpitanul Voronțov, spuneau:

Cetățeanul sovietic Bozer a semnat atașatului naval adjunct că, potrivit unei declarații a unui ofițer german de la cartierul general al lui Hitler, Germania se pregătește să invadizeze URSS pe 14 mai prin Finlanda, Tările Baltice și Letonia. În același timp, Moscova și Leningrad vor fi supuse unor raiduri violente și parașutisti vor ateriza în orașele de frontieră...

În raportul său din 22 mai 1941, atașatul militar adjuncț la Berlin, Khpolov, comunică că

atacul armatei germane este, se pare, prevăzut pentru 15 iunie, dar este posibil ca el să înceapă în primele zile ale lui iunie.

O telegramă a ambasadei noastre din Londra, datată 18 iunie 1941, spunea:

Pentru moment, Cripps este foarte convins de căracterul inevitabil al unui conflict armat între Germania

și URSS, care nu va începe mai tîrziu de jumătatea lui iunie. După Cripps, actualmente, germanii au concentrat 147 de divizii (inclusiv de aviație și unități de tren) de-a lungul frontierelor sovietice.

În ciuda acestor avertismente deosebit de grave, nu au fost luate măsurile necesare pentru a pregăti țara cum trebuia pentru a se apăra și de a împiedica să fie luată pe neașteptate.

Aveam timpul și posibilitatea de a realiza această pregătire? Da, aveam și timpul și posibilitățile. Industria noastră era deja atât de dezvoltată încât era în stare să furnizeze în mod integral armatei sovietice ceea ce avea ea nevoie.

Acest lucru este dovedit de următorul fapt: în timpul războiului, deși pierduserăm jumătate din industria noastră și importante regiuni ale producției industriale și agricole, ca urmare a ocupării dușmane a Ucrainei, a Caucazului de Nord și a altor sectoare vestice ale țării, Națiunica sovietică a reușit totuși să organizeze producția de echipament militar în regiunile estice ale țării, transferind acolo materialul retras din regiunile industriale vestice și să procure forțelor noastre armate tot ceea ce le era necesar pentru a nimici dușmanul.

Dacă industria noastră era mobilizată într-un mod adecvat și la timp pentru a furniza armatei materialul necesar, pierderile noastre de război ar fi fost cu mult mai reduse. Dar această mobilizare nu a fost întreprinsă la timp. Din primele zile ale războiului, era clar că armata noastră era prost echipată, că nu aveam suficientă artillerie, tancuri și avioane pentru a respinge dușmanul.

Știința și tehnologia sovietică produsese să înainte de război excelente modele de tanuri și de piese de artillerie. Dar producția în serie a acestor modele nu a fost organizată și, de fapt, nu începuseră să ne modernizăm echipamentul militar decât în ajunul războiului. Rezultatul: în momentul invaziei dușmane nu dispuneam nici de vechiul material folosit mai demult pentru producția de armament, nici de nou material cu care el trebuia să fie înlocuit. Situația era deosebit de proastă pentru DCA. Nu ne organizaserăm producția de muniții anti-tanc. Multe regiuni fortificate se dovediseră de neapărat în urma atacului deoarece vechiul armament fusese evacuat, iar cel nou nu era încă disponibil.

Această constatare nu este valabilă doar pentru tanuri, artillerie și avioane. La începutul războiului nu aveam nici măcar un număr suficient de puști pentru a înarma efectivele mobilizate. Reamintesc că, în acele zile, am telefonat din Kiev tovarășului Malenkov spunându-i:

Aveam în noua armată voluntari care cer ane. Trimiteti-ni-le!

Malenkov mi-a răspuns:

Nu putem să vă trimitem arme. Am trimis toate puștile noastre la Leningrad și trebuie să vă înarmati voi însivă...

(*Mișcări în sală.*)

Aceasta era situația armamentului.

Pe această temă nu putem uita, de exemplu, faptul următor. Cu puțin timp înaintea invadării Uniunii Sovietice de către armata hitleristă, Korponos, șef al districtului militar special Kiev, care a fost mai tîrziu ucis pe front, i-a scris lui Stalin că armatele germane erau pe fluviul Bug, că se pregăteau de un atac și că își vor lansa probabil în scurt timp ofensiva. El propunea să fie organizată o apărare viguroasă, ca trei sute de mii de persoane să fie evacuate din regiunile de frontieră și ca mai multe puncte fortificate să fie organizate în aceste regiuni, cu șanțuri anti-tanc, tranșee pentru soldați etc.

Moscova a răspuns la această propunere pretextând că ar fi o provocare, că nu ar trebui să se întreprindă la frontiere nici o lucrare pregăitoare de apărare, nici să se dea germanilor cel mai mic pretext de a porni o acțiune militară împotriva noastră. Astfel, frontierele noastre au fost insuficient pregătite să respingă dușmanul.

Când armatele fasciste au invadat efectiv teritoriul sovietic și operațiunile militare erau în curs, Moscova a ordonat să nu se răspundă tirului german. De ce? Pentru că Stalin, în ciuda faptelor evidente, credea că războiul nu începuse încă, că nu era acolo decât o acțiune de provocare din partea mai multor contingente indisciplinate ale armatei germane și că reacția noastră ar putea să ofere germanilor un motiv de a trece efectiv la război.

Faptul care urmărează este la fel de cunoscut. În ajunul invaziei teritoriului Uniunii Sovietice de către armata hitleristă, un anumit cetățean german a trecut frontieră noastră și a făcut cunoscut faptul că armatele germane primiseră ordinul de a lansa ofensiva împotriva Uniunii Sovietice în noaptea de 22 iunie, la orele trei. Stalin a fost imediat informat, dar și acest avertisment a fost ignorat.

După cum vedeți, totul a fost ignorat: avertismentele anumitor comandanți de armate, declarațiile dezertorilor din armata dușmană și chiar ostilitățile deschise ale inamicului. Este acesta un exemplu de vigilență al conducătorului Partidului și Statului în acel moment istoric deosebit de semnificativ?

Traducere de
Louis ULRICH

(continuare în numărul viitor)

Recomandarea 1201 și interpretările ei

IULIA VOINA MOTOC

Neașteptatul acord asupra dispozițiilor privind minoritățile naționale din tratatul româno-ungar poate determina multiple speculații asupra proceselor decizionale din politica externă română și ungăre. Înțelegerea menționată reduce în actualitatea românească unul dintre cele mai celebre, dar încă enigmatici texte juridice: Recomandarea 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei.

Concentrarea dezbatelor publice asupra unei norme juridice poate crea iluzia desprinderii de starea de anomie. Supunerea unui text legal demersului critic din partea societății civile, unul din semnele normativizării practicilor politice, poate îndemna la analogii cu societăți unde acestea au un caracter curent, ordini supuse unei alte axiomatice politice decât cea românească. Să fie acesta un indicu că nu al abordării legale, cel puțin al rationalizării vieții politice românești? Aceste aserții și interogații comportă multiple nuanțări, în ipoteza în care textul glorificat este unul internațional, ca Recomandarea 1201. Focalizarea controverselor legate de încheierea unui tratat bilateral în jurul unui act unilateral al unei organizații internaționale ar putea încânta pe idealisti, pe cei care și-au imaginat societatea internațională ca fiind guvernată de drept. Totuși, în fața unei probleme de interpretare juridică ce a blocat trei ani finalizarea unui tratat fundamental pentru ambele părți, nici măcar această din urmă nu ar putea să-și disimuleze integral uimirea. Să fi devenit încheierea unui tratat internațional exclusiv o problemă de interpretare juridică? Este societatea internațională, cea căreia i se aplică cu retinență apelativul de ordine dominată de dispozițiile dreptului internațional?

Normele internaționale sunt percepute descorei ca un substitut al unor legi interne, considerate injuste sau greșit aplicate, iar instanțele internaționale considerate ca instanțe de recurs. De aici, credința într-o supranormativitate internațională și înclinația de a confieri dreptului internațional, sau cel puțin celui european, gradul de coerență al unei ordini juridice interne. În plan operațional, aceasta se traduce printr-o assimilare metodologică a abordării dreptului intern și internațional, ignorându-se particularitățile celu din urmă. Pentru Consiliul European, a-

ceste confuzii sunt întreținute și de rolul Adunării Parlamentare, care, de departe de a fi un organ legislativ, este considerat un organ reprezentativ al opiniei publice europene cu funcțiile unui organism executiv ce impulsionează încheierea tratatelor de către statele membre.¹ Nebuloasa creată în jurul Recomandării 1201 a fost întreținută de interpretări care, fie neagă absolut și în totalitate caracterul obligatoriu al dispozițiilor Recomandării, fie consideră România legată juridic de acest text odată cu aderarea la Consiliul European. Ceea ce comun acestor două abordări este interpretarea unitară a prevederilor Recomandării, considerate a avea aceeași autoritate. În acest context, devine important de clarificat care sunt tipurile de norme conținute în Recomandare și care sunt efectele lor (I). Dincolo de aceste controverse locale, s-a încercat înălțarea ambiguității Recomandării 1201 prin mai multe interpretări, a căror față juridică este diferită. (II).

Efectele dispozițiilor Recomandării 1201

Spre deosebire de dreptul comunitar, ordinea juridică europeană din cadrul Consiliului European nu are, sub raportul naturii juridice, un caracter distinct față de dreptul internațional general. Tratatul constitutiv și convențiile adoptate în cadrul Consiliului nu instituie o ordine supranatională și nu există organe cu atribuții legislative. Diferența esențială între modul de elaborare a normelor în cadrul Consiliului European și formularea normelor comune de drept internațional public constă în caracterul instituțional în cel mai palpabil sens, în care se desfășoară primul proces. Această scurtă precizare preliminară, ce necesită nuanțări pentru normele prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, indică domeniul nostru de analiză.

Orice cercetare a Recomandării 1201 nu se pare că trebuie să pornească de la distincția între recomandare ca act juridic și normele conținute. În calitate de act unilateral al unei organizații internaționale, Recomandarea nu se poate revendica în nici un mod ca un izvor clasic al dreptului internațional definit de art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție. Ea nu poate fi considerată ca o sursă de drept modernă, aflată în afara listei neexhaustive a articolului 38, pentru că nu este o decizie obliga-

torie, ci un act juridic facultativ. Dezbaterile legate de efectele rezoluțiilor, al căror caracter facultativ este în mod expres menționat de tratatele constitutive ale organizațiilor internaționale, par să fi dobîndit un caracter marginal odată cu nărirea iluziei instaurării unei "noi ordini internaționale" prin acte adoptate de organe în care dominau țările Lumii a Treia, cele mai semnificative fiind rezoluțiile Adunării Generale ONU. Recunoașterea caracterului facultativ al tuturor rezoluțiilor de acest gen, după răăcirile militantiste, este o reîntoarcere la cele mai elementare evidențe. Dacă există o obligație de examinare cu bună credință a rezoluțiilor facultative adoptate în cadrul organelor interguvernamentale³, aceasta este discutabilă în cazul actelor adoptate în cadrul unor organe formate din parlamentari care nu au un mandat guvernamental. Ca act juridic, Recomandarea nu poate fi considerată izvor de drept. Acest caracter nu poate fi modificat de angajamentul statului de a respecta actele unei organizații internaționale, ca de exemplu obligația României față de actele Consiliului Europei. Angajamentul este asumat, considerind caracterul obligatoriu sau facultativ al fiecărui act al organizației; obligarea statului de a accepta Recomandarea 1201, ca și celelalte recomandări ale Adunării Parlamentare, a fost făcută înțînd cont de caracterul ei facultativ.³ În mod cert, dacă acceptarea avizelor Adunării Parlamentare cu privire la aderarea statelor ex-comuniste la Consiliul European (nr. 176/1993 pentru România) sau adoptarea actelor unilaterale statale (scrisori, declarații) care le-au urmat ar fi determinat transformarea caracterului facultativ al Recomandării în unul obligatoriu pentru aceste state, Raportul Binding – care a stat la baza adoptării Rezoluției 1300 (1996) – ar fi precisat acest lucru. Or, raportul Comisiei pentru chestiuni juridice și drepturile omului, deși menționează întreaga evoluție a Recomandării 1201, nu se referă la această posibilitate. Respectivele avize sunt invocate numai pentru a demonstra faptul că Adunarea Parlamentară nu a abandonat propunerea de protocol adițional odată cu respingerea ei de către Comitetul de Miniștri. Același lucru se poate spune și despre Comisia de la Veneția, care arată că propunerea de protocol adițional a continuat să fie utilizată ca text de referință de către Adunarea Parlamentară și invocă Recomandarea 1285 (1996), dar nu menționează nimic în legătură cu un eventual caracter obligatoriu al Recomandării 1201 pentru unul din statele membre deși, dacă acesta ar fi existat, ar fi fost obligat să o facă, fie și numai pentru faptul că ar fi interpretat o normă juridică obligatorie și nu un proiect de protocol.

În plan normativ, o primă consecință a acestei excluderi este lipsa *a priori* a caracterului juridic al dispozițiilor enunțate de aceasta. După ce consideră dreptul in-

ternational ca fiind bolnav de normele sale, P. Weil, într-un articol considerat fundamental pentru dreptul internațional actual, distinge două categorii de norme *hard law* – norme creațoare de drepturi și obligații cu caracter precis, și *soft law*, norme a căror substanță este mai degrabă vagă. El îne să diferențieze această ultimă categorie de dispozițiile care nu au deloc caracter normativ, chiar dacă acestea au un caracter precis, cum ar fi anumite prevederi din Actul final de la Helsinki sau Carta drepturilor și obligațiilor economice. Parafrînd-l, putem afirma că Recomandarea 1201, ca act juridic, nu este nici *soft law* nici *hard law*, ea nu este *law deloc*.⁴ Enunțarea unor dispoziții într-o recomandare nu le conferă normativitate juridică ci, în cel mai bun caz, un caracter embrionar, pre-normativ. Dacă natura actului juridic unde sunt enunțate nu conferă dispozițiile menționate un caracter obligatoriu, anumite norme conținute pot avea un caracter juridic dacă ele sunt conținute de o sursă formală a dreptului internațional: tratat, cutumă, decizie internațională. Chestiunea pe care ne-o punem la acest stadiu de analiză este dacă anumite dispoziții conținute de Recomanadarea 1201 nu sunt deja norme convenționale sau cutumare, deci nu sunt deja norme obligatorii. În primul aviz consultativ pe care l-a formulat, Comisia de arbitraj instituită de Conferința pentru fosta Iugoslavie⁵ a considerat protecția indizivilor ce aparțin minorităților naționale o normă de *jus cogens*⁶. Plasate deodată în sfera superlegalității, în categoria normelor imperitive, de la care nu există derogare și a căror încălcare de către alte acte este sanctioanată cu nulitatea absolută, protecția indizivilor ce aparțin minorităților naționale a devenit și opozabilă *erga omnes*. În mod evident, Comisia de arbitraj a subînțelea că aceste norme au un caracter obligatoriu. Izvorul acestei obligativități îl poate constitui pentru statele părți articolul 27 din Pactul cu privire la Drepturile Civile și Politice⁷. Celelalte state trebuie să respecte această obligație printr-o cutumă universală. Dacă acceptăm punctul de vedere al Comisiei de arbitraj, putem considera că art. 3 din Recomandare, care este identic cu art 27 din Pact, nu este doar o normă obligatorie universală, ci o normă imperativă, de *jus cogens*.

Comparind dispozițiile Recomandării 1201 cu cele ale Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale a Consiliului European, este ușor de observat că o mare parte din dispozițiile ei coincid cu cele ale Convenției-cadru. Practic, în afara definiției minorității naționale și a dispozițiilor cuprinsă în articolele 11 și 12, toate celelalte prevederi ale Recomandării 1201 sunt norme ale Convenției-cadru. Aceste dispoziții vor avea un caracter obligatoriu pentru statele care au ratificat Convenția după intrarea în vigoare a acesteia. Până la intrarea în vigoare

a acestei convenții, statele care au semnat acest act, potrivit art 18 din Convenția de la Viena asupra dreptului tratatorilor, au obligația de a se abține de la acte contrare obiectului și scopului tratatului. Devine astfel evident că vocația normativă a celei mai mari majorități a dispozițiilor Recomandării 1201, cuprinse în Convenția-cadru, estompează caracterul facultativ al actului juridic, trăsătură ce rămâne esențială în ceea ce privește dispozițiile articolelor care se referă la dreptul de a dispune de administrații locale sau autonome apropiate sau de un statut special.

Interpretarea Recomandării 1201

Deși destinată să devină un Protocol adițional la Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, Recomandarea 1201 este departe de a avea un caracter clar, net și precis. Ceea ce anihilează posibilitatea aplicării dispozițiilor cuprinse în acest act unilateral este obscuritatea articolului 11. Articolul în cauză indică drept titular al dreptului la autonomie persoanei aparținând minorităților, fapt firesc, deoarece un protocol la Convenția pentru Drepturile Omului nu se poate referi decât la drepturi individuale, ale omului, iar dreptul la autonomie sau la un statut special este general considerat ca un drept colectiv. Există deci o contradicție între conținutul dreptului și titularul acestuia. Problema interpretării acestui text nu s-a pus cît timp ea a făcut parte din seria proiectelor esuate ale Adunării Parlamentare, ci în momentul în care dispozițiile Recomandării în integralitatea lor au devenit prevederi convenționale prin includerea lor în Tratatul slovaco-ungar.

În orice ordine juridică descentralizată, interpretarea pierde coerenta pe care o are în dreptul intern. Excludând mecanismul de control al Convenției Drepturilor Omului, celelalte acte juridice nu beneficiază de o interpretare jurisdicțională centralizată. Adunarea Parlamentară a formulat mai multe recomandări, prin care propunea variante pentru o interpretare uniformă a Convenției, nici una nu a fost acceptată de către Comitetul de Miniștri, organul interguvernamental cu putere de decizie. Statele membre nu au înțeles să cedeze competențele lor în acest domeniu Consiliului⁸. Astfel, în afara Convenției pentru Drepturile Omului, a cărei interpretare este realizată de Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, statele membre produc interpretări concurente, al căror fundament este suveranitatea. Competențele concurente antenează pretenții juridice egale, care pot fi deseori opuse, dar fiind unilaterale nu pot fi considerate autentice sau quasi-autentice⁹. Nimic nu împiedică, dar nici nu obligă statele membre să supună un diferend de interpretare unui organism jurisdicțional. Organele Consiliului European au competențe implicate de interpretare a normelor

juridice convenționale, dar interpretarea dată este supusă regulilor de autoritate a actelor prin care ea este produsă. Interpretarea dată de Adunarea Parlamentară printr-o recomandare nu are caracter obligatoriu și nu poate fi assimilată unei interpretări executive internaționale.

Dacă lucrurile stau așa pentru interpretarea convențiilor sau cutumelor, chestiunea interpretării actelor facultative este încă și mai delicată. În acest caz, însuși demersul interpretării este contestabil. Putem interpreta în drept un act unilateral despre care am stabilit că nu este drept? Atât Comisia pentru Afaceri Juridice și Drepturile Omului din cadrul Adunării Parlamentare, care a supus interpretării articolul 11 din Recomanadarea 1201, cît și Comisia pentru Democrație prin Drept, cunoscută și sub numele de Comisia de la Veneția¹⁰, care l-a interpretat, par a fi dat un răspuns negativ. Comisia pentru Afaceri Juridice a cerut avizul interpretativ al Comisiei printr-un artificiu: Recomandarea 1201 nu a fost prezentată sub această titulatură, ci sub cea de proiect de protocol la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, deși această propunere fusese respinsă din octombrie 1993, în urma Reuniunii de la Viena. Cu acea ocazie, șefii de state și de guverne au abilitat Comitetul de Miniștri să redacteze o convenție-cadru care să precizeze principiile ce trebuie respectate de state pentru protecția minorităților și să înceapă lucrările pregătitoare pentru redactarea unui protocol adițional, Convenția Europeană a Drepturilor Omului în domeniul cultural. În mod evident, la momentul în care Adunarea Parlamentară a cerut Comisiei de la Veneția să interpreteze articolul 11, nu se mai punea demult problema ca textul căreia îl aparținea Recomandarea 1201 să devină un protocol adițional la Convenția Europeană pentru Drepturile Omului. Prin prezentarea Recomandării ca un proiect de protocol s-a încercat îndepărtarea textului de un act juridic facultativ, fără forță juridică, și a propriei sa de ceea ce ar fi putut deveni interpretabil juridic: un proiect de protocol adițional. Este interesant de precizat modul în care Comisia de la Veneția a delimitat obiectul cererii Comisiei pentru Afaceri Juridice. După ce enumera mai multe dintre evenimentele juridice care au însoțit tumultoasa existență a Recomandării 1201, Comisia de la Veneția consideră că cel mai important eveniment este referirea la acest act unilateral în propunerile pentru tratatele de bună vecinătate (proiectul de tratat româno-ungar și Tratatul ungaro-slovac, care fusese deja semnat). Calitatea de propunere pentru un text convențional, deși este altceva decât cea de recomandare, nu schimbă radical termenii problemei. Referindu-se la articolul 11 al Recomandării 1201, Comisia de la Veneția arată: "Faptul că dispozițiile sus-menționate nu sunt o regulă de drept internațional în vigoare, ci doar o simplă

propunere, la care se referă alte tratate internaționale, este o situație particulară ce face interpretarea acestui text dificil de abordat". Înainte să treacă la interpretarea propriu-zisă a articolului 11, Comisia de la Veneția menționează că orice tentativă de interpretare a articolului 11 din Recomandare trebuie să fie prudentă și că, înțînd cont de starea actuală a dreptului internațional, o abordare extensivă a drepturilor minorităților de a dispune de administrații locale sau autonome nu este posibilă decât în prezența unui instrument de drept internațional, ceea ce nu este cazul în spătă. În lipsa unei metode de interpretare pentru "proiectele de tratate", Comisia a preluat prin analogie elemente din articolele 31 și 32 ale Convenției de la Viena asupra dreptului tratatelor, norme referitoare la interpretare, care puteau fi adaptate: Raportul Worms (considerat ca lucrări pregătitoare), atitudinea statelor față de articolul 11, practica statelor europene în materia drepturilor minorităților de a dispune de administrații locale sau autonome, lucrările angajate în cadrul Consiliului Europei în materia protecției minorităților.

În ceea ce privește conținutul interpretării, avizul Comisiei nu este foarte clar într-o chestiune esențială: categoria de drepturi la care se referă articolul 11. Chiar în prima fază a interpretării propriu-zise, Comisia afirmă: "Titularii dreptului prevăzut în articolul 11 sunt persoanele care aparțin minorităților naționale și nu minoritățile ca atare, deși, în opinia Comisiei, dreptul la autonomie nu poate fi conceput decât ca un drept exercitat în asociație cu alții". Comisia continuă cu afirmația că articolul 11 se referă, ca și celelalte dispoziții ale Recomandării, la drepturi individuale ce se exercită colectiv. Dacă articolul 11 se referă la drepturi individuale care se exercită colectiv, de ce indicarea persoanelor ce aparțin minorităților naționale ca titulare ale acestui drept i se pare Comisiei nepotrivită? Această incongruență trimite la una din lacunele fundamentale ale protecției internaționale a minorităților. Așa cum nu există o definiție pozitivă a minorității, nu există nici o delimitare a categoriilor drepturi individuale, drepturi individuale care se exercită colectiv, drepturi colective. Primele două sunt drepturi ale omului; recunoașterea ultimei clase de drepturi ar implica acceptarea minorității ca subiect de drept. Se consideră, în general, că natura juridică a drepturilor acordate minorităților este de drepturi individuale care se exercită colectiv, deci drepturi ale omului. Apariția drepturilor individuale care se exercită colectiv", "invenție de dată recentă", se explică prin evitarea recunoașterii subiecților colective în dreptul public intern și în special în cel internațional. Această ultimă ramură de drept recunoaște un unic subiect titular al drepturilor colective: poporul, produsul epocii de colonizării. Sfera drepturilor acordate

explicit acestuia este extrem de restrânsă; ea se rezumă la dreptul care a determinat apariția acestui subiect: dreptul la autodeterminare.

Interpretarea Comisiei în sensul considerării dreptului de a dispune de administrații locale sau de un statut special ca un drept individual care se exercită colectiv, similar cu celelalte drepturi prevăzute de Recomandare, denotă o limitare extremă a drepturilor colective. Dacă dreptul la autonomie locală sau la un statut special este un drept individual care se exercită colectiv, atunci unicul drept colectiv rămâne dreptul la autodeterminare. Restringerea drepturilor colective la dreptul la autodeterminare ar putea disloca retinența statelor referitoare la acordarea de drepturi minorităților. Ceea ce determină statele să refuze revendicările minoritare este teama că recunoașterea drepturilor colective, începând cu autonomia, ar putea duce, într-un scenariu ultrapesimist, la secesiunea minorității respective. Odată acceptată diferența de natură juridică între dreptul la autonomie și dreptul la autodeterminare, această permanență angoasă a statelor pe teritoriul căror se află minorități ar putea fi diminuată. Interpretarea dreptului la autonomie ca drept individual, deși denumează acest drept, ar putea avea efecte benefice asupra acordării drepturilor minorităților. Acest tip de raționament demonstrează că ceea ce contează deosebi într-o interpretare internațională nu este coerenta juridică, ci interesul politic. Această separare juridică artificială între dreptul la autonomie sau la un statut special ca drept al omului și dreptul la autodeterminare ca drept colectiv a fost considerată de părțile română și ungă, după îndelungi negocieri, ceea mai potrivită formulă de compromis. Interpretarea din proiectul de tratat româno-ungar este însă mai clară decât cea din avizul Comisiei. În tratat se stipulează (potrivit textului publicat în presă): "Părțile contractante sunt de acord că Recomandarea 1201 nu se referă la drepturi colective și nici nu obligă părțile să acorde persoanelor respective dreptul la un statut special de autonomie teritorială bazat pe criterii etnice". Aceeași teamă de secesiune a determinat partea română să ceară menționarea expresă a faptului că R. 1201 nu obligă părțile la un statut special pentru minorități, deși articolul 11 precizează în mod clar că acest drept se acordă în conformitate cu legislația națională a statului. Este adevărat că interpretarea Comisiei de la Veneția, în sensul că legislația națională nu poate vîda de conținut art. 11, a introdus un element care ar fi putut părea echivoc părții române. Este evident că drepturile colective la care se referă părțile sunt dreptul la autonomie și la un statut special, prevăzute în articolul 11 al Recomandării 1201, drepturi pe care atât Comisia de la Veneția, cât și părțile la acest tratat le-au considerat drepturi individuale care se exercită colectiv.

Dacă interpretarea Comisiei de la Veneția nu are forță juridică obligatorie, interpretarea conținută în textul tratatului, unică interpretare autentică, va avea un caracter obligatoriu după intrarea în vigoare a acestuia. Natura juridică a acestei interpretări este diferită de cea care a însoțit tratatul slovaco-ungar. Prima este o interpretare bilaterală autentică, pe cind a doua este o declaratie slovacă interpretativă, unilaterală. Opozabilitatea declarării interpretative este discutabilă, cu atât mai mult cu cît limita dintre aceasta și o rezervă este sensibilă, iar rezervele sunt interzise în tratatele bilaterale.

Dorința ca tratatul româno-ungar să nu fie interpretabil este o utopie. Orice text juridic, indiferent de caracterul său clar sau mai puțin clar, este supus interpretării. Un instrument comun diferitelor state ca și tratat, cunoaște în practică o diversificare, o individualizare a modalităților de interpretare, așa încât totul se petrece ca și cum un tratat ar fi o colecție de acte unilaterale aplicate de fiecare parte pentru propriul său cont.¹² În cazul în care va exista un diferend legat de interpretarea tratatului, trebuie să se folosească metodele de interpretare ale tratatelor aşa cum au fost codificate de Convenția de la Viena, în art. 31, 32, 33, cu referire cele două state părți la tratat. Se va ține cont de cele trei principii fundamentale de interpretare: textualitatea, intenția părților exprimate în lucrările pregătitoare și funcția îndeplinită de tratat.

Concluzii

Includerea Recomandării 1201 în textul tratatului româno-ungar excludându-se drepturile colective este o tautologie juridică, în condițiile în care toate celelalte norme ale Recomandării sunt sau vor fi obligatorii pentru părți având alte surse formale. Menționarea acestui text demonstrează pronunțatul caracter politic al tratatului, mascat de controverse de interpretare. Un accentuat caracter politic are și interpretarea dreptului la autonomie sau la un statut special ca un drept individual care se exercită colectiv. Această interpretare produce o ruptură juridică politic necesară între dreptul la autonomie și dreptul la autodeterminare. Toată această teamă de Recomandarea 1201, de interpretările ei, de drepturi colective sunt expresia unei temeri mult mai profunde, cea de secesiune. Experiența istorică pare a demonstra că ceea ce cauță o comunitate pentru a se autodetermina nu este atât acordarea de drepturi colective, cât recunoașterea secesiunii de către alte state. □

NOTE:

1. D. Vignes, "Organisation de l'Europe", *Annuaire Français de droit international*, 1955, p. 429.
2. Cour Internationale de Justice, Avis du 7 juin 1955, *Affaire du Sud-Ouest Africain*, Rec., p. 67.

3. Am preluat aici *mutatis mutandis* raționamentul expus de S. Sur în J. Combacau, S. Sur, *Droit international public*, Monchrestien, Paris, 1993, p. 105: "Simplul fapt al existenței unui acord general asupra unei declarații solemnne nu înseamnă consensul asupra interpretării Cartei, căci acordul poate numai asupra rezoluției ca un act neobligatoriu".
4. P. Weil, "Vers une normativité relative de droit international", *Revue générale de droit international public*, 1982, pp. 8-9.
5. Comisia de arbitraj, cunoscută și sub denumirea de Comisia Badinter, după numele Președintelui ei, a fost instituită pentru a se pronunța în legătură cu diferendele juridice din spațiul fostei Iugoslavii. Compusă din cinci președinți de Curți Constituționale din Uniunea Europeană, Comisia s-a pronunțat numai cu titlu facultativ.
6. V.A. Pellet, "Note sur la Commission d'arbitrage de la Conférence européenne sur la paix en Yougoslavie", *Annuaire Français de droit international*, 1991, p. 339. Acest aspect al avizului Comisiei a fost criticat. Vezi G. Burdeau, "La diversification des procédures de règlement des différends", în Y. Daudet, *Actualités des conflits internationaux*, Pédone, 1994, p. 155.
7. "În acele state în care există minorități etnice, religioase sau lingvistice, persoanele aparținând acestor minorități nu pot fi lipsite de a avea, în comun cu ceilalți membri ai grupului lor, propria lor viață culturală, de a profesa și practica propria lor religie sau de a folosi propria limbă".
8. V.H. Wiebringhaus, "L'interprétation uniforme des Conventions du Conseil de l'Europe", *Annuaire Français de droit international*, 1966, pp. 455-469.
9. S. Sur, *L'interprétation en droit international public*, Paris, LGDJ, 1974, p. 123; D. Simon, *L'interprétation judiciaire des traités des organisations internationales. Morphologie des conventions et fonction juridictionnelle*, Paris, 1981, p. 27.
10. Comisia pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) este un organism consultativ al Consiliului Europei, compusă din experți independenți desemnați de statele membre. A fost creată, în principal, pentru acordarea expertizei în materie constituțională statelor din Europa Centrală și Orientală.
11. S. Pierre-Caps, "Peut-on parler actuellement d'un droit européen des minorités", *Annuaire Français de droit international*, 1994, p. 92. Același autor citează Comisia Europeană a drepturilor omului care, deși autorizează recursul colectiv, consideră cererea unei colectivități ca fiind o sumă de cereri ale persoanelor private care compun colectivitatea.
12. S. Sur, "La interprétation en droit international public", în P. Amselek (dir.), *Interprétation et droit*, Bruxelles, Presses Universitaire d'Aix-Marseille, 1995, p. 157.

IULIA VOINA MOTOC (1967) - Ph. D. in International Public Law (University Aix-Marseille).

Currently, working as a Teaching Assistant at the Faculty of Political and Administrative Sciences of the University of Bucharest.

Implicatiile permanentizării clauzei

CONSTANTIN DAVIDESCU

Acordarea Clauzei națiunii celei mai favorizate (temporar sau în regim de permanentă), comportă două aspecte majore. Un aspect economic, ce are în vedere promovarea schimburilor comerciale în condiții de nediscriminare, potrivit principiilor economice libere de piață. *À la longue*, acesta trebuie să fie aspectul cel mai important. Un aspect politic, ce rezultă chiar din cuprinsul legii americane a comerțului adoptată de Congres în 1974 care, prin Amendamentul Jackson-Vanik, condiționa liberul acces al produselor provenite din țările cu economie planificată de existența unui tratat comercial bilateral cu SUA și garantarea în aceste state a dreptului de emigrare. Din acel moment, Clauza devine mai importantă din punct de vedere politic decât economic, reflectând dorința SUA de a recunoaște țara în cauză ca respectând regulile democratice.

După colapsul lagărului comunist și instaurarea leadership-ului american, importanța politică a acordării Clauzei este cu atât mai evidentă, mai ales în condițiile în care prioritățile de politică externă ale foștilor sateliți sovietici sunt integrarea în structurile economice și de securitate euro-atlantice. De asemenea, trebuie făcută o altă distincție: reînnoirea anuală/bianuală a Clauzei (cazul României între 1993-1996) demonstrează că, în ciuda progreselor făcute pe calea democratizării, respectiva țară nu prezintă încă suficiente garanții de democratizare, iar SUA, ca promotoare ale valorilor democratice, înțeleg să păstreze acest instrument de politică internațională ca pe un stimulent al procesului de democratizare. Permanentizarea Clauzei reprezintă deci, teoretic, recunoașterea de către SUA a faptului că procesul de democratizare este ireversibil și că nu mai trebuie stimulat din exterior.

În momentul de față, nivelul schimburilor comerciale între SUA și România este foarte scăzut, iar perspectivele nu sunt deloc încurajatoare: investitorii americanii rămân în continuare sceptici în privința siguranței unor eventuale investiții pe piața românească și în privința garanțiilor oferite de legislația românească; economia românească nu este destul de competitivă pentru a putea beneficia de facilitățile acordate de permanentizarea

Clauzei și a pătrunde cu mărfuri competitive pe piața americană. Deci, permanentizarea Clauzei nu are o semnificație reală din punct de vedere economic, ea reprezentând din acest punct de vedere doar un avantaj potențial, valorificabil într-un viitor destul de incert.

În aceste condiții, era deci firesc ca atât în discuțiile din Congres, cât și la București să se privilegieze aspectele politice ale permanentizării Clauzei, în ciuda celor economice. Între 16 iulie (începerea discuțiilor în Camera Reprezentanților) și 3 august a.c. (promulgarea H.R. 3161 de către W. Clinton) viața politică românească a avut drept cap de afiș problema permanentizării Clauzei.

Principalul subiect de dezbatere din Congres a fost dacă este oportună permanentizarea înainte de alegerile generale ce urmează să aibă loc în România, astfel încât un eventual vot favorabil să nu creeze partidului de guvernămînt un ascendent politic în campania electorală.

Argumentele celor care cereau amînarea permanentizării pînă după alegeri au fost următoarele: permanentizarea Clauzei ar fi privită la București ca un vot pozitiv dat administrației Iliescu, lucru care ar dezavantaja Opoziția și ar strica echilibrul electoral manifestat la alegerile locale, mai ales în condițiile în care o mare parte a mass-media este controlată de guvern (C. Smith – New Jersey); amînarea permanentizării Clauzei nu afectează interesele românești, deoarece România continuă să beneficieze de Clauza temporară (D. Funderburk – Carolina de Nord); climatul în care se vor desfășura alegerile va fi un test în vederea permanentizării; prin permanentizarea Clauzei dispare una dintre pîrghiile prin care SUA pot impune dezvoltarea democratizării în România (Funderburk); problema drepturilor omului și a minorităților lasă de dorit (A. D'Amato, Gilman – New York); guvernul de la București a avut timp de trei ani trei partide extremești în componență sa (D'Amato); la alegerile locale din acest an au fost semnalate grave nereguli (Smith); rezultatele economice sunt îndoioanelnice, iar proprietățile particulare nu au fost redatate vechilor proprietari (Funderburk); relațiile cu vecinii (Ucraina, Ungaria) nu au fost clarificate (Gilman); lipsește libertatea presei, lucru

dovedit de arestarea abuzivă a ziariștilor R. Mazăre și C. Cumpăna (Funderburk, D'Amato), atacarea în public de către A. Năstase a postului de radio B.B.C. pentru reporțajele sale critice (Smith – Funderburk), închiderea temporară a postului de radio "Vocea Speranței" (Funderburk).

Argumentele invocate în favoarea permanentizării imediate a Clauzei au fost următoarele: prevederile restrictive ale Amendamentului Jackson-Vanik nu mai sunt de actualitate și, chiar și în aceste condiții, România îndeplinește condiția libertății de emigrare a proprietarilor cetățeni (Ph. Crane – Illinois; Richardson – New Mexico); Clauza este refuzată unui mic număr de țări cu probleme grave (nesfînd și cazul României), iar prin permanentizarea Clauzei nu se aprobă un statut special României, ci doar instaurarea unui regim normal în relațiile comerciale (Roth - Wisconsin); România este o democrație burgheră, care a făcut progrese în domeniul drepturilor omului, legalității, economiei de piață, libertăților cetățenești, care are o Constituție liberală și care a organizat alegeri libere (Richardson – Crane), o dovadă a democratizării societății românești este faptul că la ultimele alegeri locale 2/3 din electorat a votat contra guvernului, iar permanentizarea Clauzei este susținută de toate formațiunile politice românești (T. Lantos – California de Nord); România a fost un aliat fidel al SUA în politica externă și a votat la ONU în cca. 80% din cazuri alături de SUA (Richardson). În numele acestor argumente, cei care au sprijinit permanentizarea Clauzei au susținut că România are nevoie de încurajare și sprijin.

În urma acestor dezbateri, pe 17 iulie H.R. 3161 era votată cu o majoritate calificată, urmînd să-și continue cursul legal: votul în Senat (s-a făcut pe 19 iulie, în condițiile în care singurul senator care ar fi putut uza de dreptul său de veto, A. D'Amato, nu a fost prezent la vot) și promulgarea de către Președintele SUA (3 august). Desfășurarea normală a acestui proces a fost însă perturbată (la un moment dat s-a crezut chiar pericolată), dar nu de către "eterii dușmani" ai României (ungurii și români "de rea credință"), ci chiar de către șeful statului român.

Imediat după votarea în Camera Reprezentanților a H.R. 3161, șefii politici români s-au grăbit să salute acest vot, subliniind însă că votul de încredere a fost acordat poporului român și nu guvernului și că asupra problemei permanentizării Clauzei a existat un deplin acord între formațiunile politice române. Au existat însă și cîteva excepții notabile: Gh. Funar, care consideră votul din Camera Reprezentanților ca pe o victorie a guvernului de coalitie PDSR-PUNR și ca pe o înfrângere a lobby-ului maghiar antiromânesc; N. Văcăroiu, care vede votul

din Cameră ca pe o recunoaștere a meritelor proprii guvernări. Luarea de poziție care a scandalizat cel mai mult a fost accea a Președintelui I. Iliescu care, la numai o zi de la votul din Camera Reprezentanților, declară la un moment de maximă audiență, pe canalele mediatice cu cel mai mare impact în țară (televiziunea și radioul național) că în ciuda opoziției unor membri din Congres, aflați sub influență negativă a maghiarilor, a românilor răvoitori din țară și străinătate și a presei românești care dezinformeză și în condițiile în care șeful Opoziției aflat în SUA nu intervine deloc în favoarea permanentizării Clauzei, votul din Camera Reprezentanților intervine ca "un fapt firesc", în urma demersurilor oficiale din toamna anului 1995 (vizita d-lui Iliescu în SUA) și din vara acestui an (eforturile ambasadorului M. Geoană).

Declarația prezidențială, cu un vădit caracter electoral, nu a scăpat neobservată în România. Ceea ce a transformat-o într-un scandal de politică internă și internațională a fost însă luarea de poziție foarte hotărâtă a congresmenilor americani Chris Smith (președinte al CSCE și al Subcomitetului pentru Operații Internaționale și Drepturile Omului) și Franck Wolf (membru CSCE). Pe 22 iulie au fost făcute publice două scrisori: în calitate de președinte al Comisiei Helsinki, C. Smith a trimis o scrisoare Președintelui Iliescu, în care deplingea faptul că "puternicele suspiciuni că trecerea la statutul permanent al Clauzei va fi fără îndoială utilizată de partidul dumneavoastră în cursul campaniei electorale" au fost confirmate, în ciuda asigurărilor oficiale privind contrariul ale ambasadorului Geoană. Un lucru la fel de criticat era și faptul că Președintele Iliescu și-a atacat nefondat principalul contracandidat la alegerile prezidențiale, E. Constantinescu. Într-o două scrisoare adresată de către F. Wolf lui E. Constantinescu, cel dintîi arăta că votul său în Cameră în favoarea permanentizării Clauzei avea la bază tocmai faptul că ea este sprijinită de către acesta și că votul său nu este un sprijin necondiționat acordat guvernului.

Declarațiile tranșante din ziua de 22 iulie și din zilele următoare ale celor doi congresmeni, larg mediatizate în presa română, l-au forțat pe președintele Iliescu ca în seara zilei de 24 iulie, în prezența lui E. Constantinescu și a lui P. Roman să facă, tot la o oră de maximă audiență și în fața întregii prese, o declarație prin care "reconsideră unele aprecieri făcute în legătură cu contribuția forțelor politice, inclusiv din Opoziție" la permanentizarea Clauzei.

În urma conferinței de presă, cei trei șefi politici au adoptat o declarație comună, potrivit căreia interesele majore ale României (printre care și permanentizarea

Clauzei) nu trebuie să fie obiect de dispută electorală. Comentatorii politici români nu au putut să nu observe că aceasta este prima retractare oficială a președintelui Iliescu din 1989 până în prezent. Ceea ce trebuie subliniat este faptul că ea s-a făcut la presiunile unor congresmeni americani (făcute publice) și nu din proprie inițiativă.

Conferința de presă și retractările prezidențiale nu i-au convins pe cei nouă congresmeni americani, în frunte cu C. Smith și A. D'Amato (co-președinte al CSCE) să nu trimită pe 24 iulie o scrisoare deschisă lui B. Clinton, prin care cereau amînarea promulgării H.R. 3161 până după alegerile generale din noiembrie 1995, argumentând că președintele Iliescu și-a acuzat adversarii politici că nu ar susține legea, iar prin vocea primului ministru și-a arătat meritele obținerii Clauzei permanente ca pe un succes personal.

Într-o conferință de presă din 24 iulie, C. Smith a apreciat efortul președintelui de a-și redresa greșeala în prezența a doi lideri ai Opoziției și faptul că s-a renunțat la astfel de practici în campania prezidențială. Congresmenul a rămas însă în continuare circumspect asupra buñelor intenții de perspectivă ale actualei conduceri de la București.

Care a fost semnificația gafei președintelui Iliescu? Lucrul cei mai grav este că a făcut să dispară credibilitatea externă a actualei administrații de la București, ridicând un nou obstacol în calca normalizării relațiilor României cu Occidentul. Gestul președintelui contravine tuturor normelor diplomatice, deoarece autoritățile politice americane au fost asigurate prin scrisoarea din 5 iulie a ambasadorului M. Geoană că discutarea H.R. 3161 în Congres "nu va deveni în nici un fel parte a dezbatelor politice interne... și nu favorizează nici un partid politic, nici un lider și nici o grupare politică". De asemenea, președintele a acuzat o serie de oameni politici americani de necunoașterea realităților românești și, mai grav încă, de partizanat antiromânesc. Această acuză constituie o contestare ilogică a libertății dezbaterilor în Congres, lucru care a și fost receptat ca atare în SUA. Înconștient, prin atitudinea sa, președintele Iliescu nu a făcut decât să confirme suspiciunile de care i-a acuzat personal pe politicienii americanii.

Discursul prezidențial din 18 iulie dovedește o dată în plus persistența anumitor stereotipuri mentale potrivit căror "pericolul maghiar" este mereu prezent, iar alături de el uneltele oculte ale Opoziției (nu este fără importanță să amintim că în ianuarie 1993, același Ion Iliescu îl acuza pe șeful de atunci al Opoziției, Cornelius Coposu, că nu ar susține acordarea către România a Clauzei).

Care sunt consecințele actului prezidențial? Pe plan intern se pare că ele sunt nule. Într-o societate democratică, o astfel de gafă politică ar fi dus în mod automat la demisia respectivului președinte, în timp ce la noi s-a încercat minimalizarea de către guvernanti a actului și a consecințelor sale.

Pe plan extern însă, situația este mult mai gravă. Faptul că președintele SUA a promulgat H.R. 3161 (fără a uita să specifică că permanentizarea Clauzei "reflectă puternicul sprijin al Statelor Unite pentru cetățenii României" și că ea a avut "sprijinul multor șefi politici români") nu trebuie să înșele. Conducerea României, în special președintele Iliescu, a suferit o puternică diminuare a credibilității în SUA.

Permanentizarea Clauzei nu înseamnă dispariția mijloacelor de control asupra democratizării în România. SUA dețin în continuare principala pîrghe de influențare a politicii României: admiterea în NATO și în UE. Acest lucru a fost menționat încă de pe 16 iulie în Congres de către dl. Gilman (care a votat pentru permanentizare): "În momentul în care România va căuta să adere pe deplin la NATO și la UE, noi, aici în SUA, și aliații noștri, în Europa, vom observa foarte atent realizările României".

Cu atât mai mult după evenimentele din 18-22 iulie situația României este delicată. Cu prilejul introducerii în Camera Reprezentanților a două documente referitoare la aderarea României la NATO (23 iulie), Martin Hocke, "atașat ideii intrării României în NATO", recunoștea și el că există dubii serioase că țara noastră ar fi pregătită în momentul de față pentru un astfel de proces, progresul democratiei și economiei de piață nefiind garantate, iar sinceritatea autorităților din România de a se alătura comunității occidentale fiind pusă sub semnul întrebării. □

CONSTANTIN DAVIDESCU (1972) – He graduated from the Faculty of History, University of Bucharest, and from the Political Science and Administrative Department, University of Bucharest.

În absență opțiunii

MAGDALENA BOIANGIU

Generalul (în rezervă) Lebed, în care aproape toată lumea vede un simbol – unul al Rusiei muribunde, alii al Rusiei renăscute –, a afirmat, între cele două tururi de scrutin ale alegerilor prezidențiale, că "Rusia este cea mai inteligentă țară din lume". S-ar putea să aibă dreptate, pentru că doar oamenilor inteligenți li se iartă manifestările evidente și agresive de prostie. Nu poate fi o dovadă de deșteptăciune felul în care armata rusă este decimată la Grozny; o țară în care oamenii îșteți alcătuiesc majoritatea nu poate accepta că guvernul să nu plătească de luni de zile salariile celor care îi aduc pe piață bogățile: petrolul, cărbunele etc. O țară în care ar predomină inteligența ar găsi și modalitățile de a stăvili fărădelegea devenită lege, instaurînd ordinea de drept. Disfuncțiile majore care caracterizează evoluția Rusiei din ultimii ani nu îl contrazic pe generalul Lebed, ci doar evidențiază permanența uneia dintre cele mai greu de dezrădăcinat sechete ale comunismului: eficientizarea proseniei în folosul unei conduceri autoritare și, în cele din urmă, al dictaturii.

Desființarea Partidului Comunist și desprinderea republicilor de centrul imperiului au creat un dezechilibru care pregătește dictatura. Campaniile electorale din anul trecut și rezultatele lor (o Dumă dominată de comuniști, un președinte ne-comunist, ne-democrat, ne-sănătos, dar care acoperă cu umerii săi laji lentală ocheanului prin care este privită Rusia) nu fac decât să permanenteze provizoratul, polarizând mai mult sentimental, decât ideologic, populația activă politic a țării. Agitând pericolul comunist reprezentat de Ziuganov, beneficiind de sprijinul necondiționat al posturilor de televiziune (publice și private) și de bunăvoiea celor mai importante cancelarii occidentale, Elțin a izbutit să obțină reconfirmarea sa în post, în poftida prestației catastrofale din mandatul precedent.

Desigur, amplioarea votului comunist în Rusia, faptul că liderul partidului nu dorește să-și modifice măcar firma (așa cum s-a întîmplat în multe țări limitrofe), conținând tocmai pe consecvența față de ideal ("comunismul e o etichetă care are trecere în Rusia" – spune Ziuganov) pun semne de întrebare nu doar în legătură cu inteligența, ci și în legătură cu instinctul de conservare al electoratului. E vorba de un electorat fidel vechiului stat paterna-

list și, mai concret, sistemului său primitiv de securitate socială, unul care conține victoria împotriva fascismului, alii al Rusiei renăscute –, a afirmat, între cele două tururi de scrutin ale alegerilor prezidențiale, că "Rusia este cea mai inteligentă țară din lume". S-ar putea să aibă dreptate, pentru că doar oamenilor inteligenți li se iartă manifestările evidente și agresive de prostie. Nu poate fi o dovadă de deșteptăciune felul în care armata rusă este decimată la Grozny; o țară în care oamenii îșteți alcătuiesc majoritatea nu poate accepta că guvernul să nu plătească de luni de zile salariile celor care îi aduc pe piață bogățile: petrolul, cărbunele etc. O țară în care ar predomină inteligența ar găsi și modalitățile de a stăvili fărădelegea devenită lege, instaurînd ordinea de drept. Disfuncțiile majore care caracterizează evoluția Rusiei din ultimii ani nu îl contrazic pe generalul Lebed, ci doar evidențiază permanența uneia dintre cele mai greu de dezrădăcinat sechete ale comunismului: eficientizarea proseniei în folosul unei conduceri autoritare și, în cele din urmă, al dictaturii.

Andrei Siniavski, unul dintre cei mai consecvenți luptători împotriva comunismului sovietic, își intitula articolul publicat în *Le Monde*, înainte de alegerile prezidențiale, "Elțin este mai periculos decât comuniștii": "Nu am uitat nimic. Doctrina comunistă îmi este la fel de străină ca și acum treizeci de ani și nu am intenția să votez pentru Ziuganov. Dar pentru mine, tovarășul Elțin este la fel de odios și sunt convins că pentru Rusia de astăzi el este mai nociv decât comuniștii. De ce? Pentru că 30% din populație se află sub pragul săracieci, după reformele lui și ale fostului său prim ministru, Gaidar. Noii săraci nu au altă opțiune decât comuniștii. Politica lui Elțin a produs renașterea sentimentului comunist în Rusia" ("Eltsine est plus dangereux que les communistes", în *Le Monde*, 13 iulie 1996).

Vladimir Bukovski, alt disident celebru, își amintește, tot în *Le Monde*, cum în august 1968 săse oameni au protestat în Piața Roșie împotriva invaziei din Cehoslovacia ("Les ex-dissidents descendant en top?", în *Le Monde*, 16 mai 1996). Astăzi, cînd manifestațiile publice nu mai implică riscul de atunci, nimici nu se duce pînă în Piață să protesteze împotriva acțiunilor Armatei Roșii în Cecenia și, probabil, acesta este adeveratul triumf al omului sovietic.

Aceste opinii ale foștilor disidenți sunt semnificative și într-o oarecare măsură și explicative pentru derula electoratului rus. Disidența ca formă a opozitiei a fost o permanență a regimului comunist din Rusia. Si, oricît de cruntă a fost represiunea, au existat mereu oameni, grupuri, popoare mai mici sau mai mari care au contestat puterea bolșevică. De departe de a fi omogenă, această opozitie era tratată unitar de organele de represiune, dar ea era compusă din contestația marxismului atât din punct de vedere al valorilor "susținutului slav", cît și al valorilor

individului universal, din luptătorii pentru independența popoarelor subjugate.

Și în acest context, lupta pentru independență nu trebuie echivalată cu aspirația spre democrație: nu sunt puțini cei care consideră acceptabilă tirania, dacă ea este exercitată de un conațional. Toate aceste tendințe, devenite forțe politice legale încă de pe vremea lui Gorbaciov, au intrat într-o competiție sălbatică pentru putere și, în mod cert, democrații sunt perdanții etapei. Poate că reformele economice ale lui Gaidar și Ciubais au fost cele mai bune în condițiile date. Dar avantajele acestor reforme sunt de așteptat pe termen lung, în timp ce dezavantajele sunt evidente în prezent.

Patosul demascării structurii criminale a comunismului a devenit repetativ și, în special, insuficient. Alegerilor are impresia că renunțând la pedepsirea delictului de opinie – real sau presupus –, organele de ordine și-au pierdut puterea și astfel a sporit criminalitatea. Cu ajutorul unci propagande îndemnătice, Ceka, GPU, NKVD, KGB s-au transformat din organe de represiune în beneigne, dar necesare, chiar când sunt excesive, structuri de menținere și supraveghere a contractului social.

Libertatea a devenit un dar otrăvit și, ca atare, inutil. La vîrf, acest sentiment capătă forma haosului legal: Duma votează legi de care Elțin nu ține seamă, Elțin dă ordine pe care Armata nu le îndeplinește. Și, încă o dată, probabil, generalul Lebed are dreptate: numai niște oameni foarte inteligenți pot asigura funcționarea țării în asemenea condiții. Și tocmai această funcționare potențială adună voturi pentru Ziuganov. Punctul său de referință este Lenin, „una din marile figuri politice și unul dintre marii gânditori ai timpurilor moderne”. Rușii au auzit această frază de atâtea ori încât puțini sunt cei ce o mai pun la îndoială, chiar în absența statuilor. După înclinăciunea rituală, discursul lui Ziuganov devine năvator: „În fond, au existat două partide comuniste: partidul eroilor clasei muncitoare – Stahanov, al marilor oameni de știință – Kurceatov, al mareșalului Jukov și al lui Iuri Gagarin. Și partidul trădătorilor: Ejov și Beria, Troțki și Iakovlev, Gorbaciov și Elțin. Ca șefi ai poliției secrete, Ejov și Beria s-au făcut vinovați de o cruzime nemaiomenită; Gorbaciov și Elțin au vîndut partidul și imperiul, sub influența Occidentului rapace și a agenților lui de influență”. Acest tip de împărțire i-s-ar fi parut ciudat chiar și lui Stalin, pe care Ziuganov îl consideră, în posida tuturor evidențelor, un răzbionic îscusit și un politician destoinic.

Analiștii observă că, în privința lui Stalin, Ziuganov este prudent: el nu vrea să-și înstrânceze nici voturile veteraniilor, care defilează cu portretele generalissimului, nici pe cele ale celor care regretă stabilitatea, fără a nutri

sentimente prea calde pentru gruzinul care stăpînește Kremlinul.

De altfel, prudența îl caracterizează nu doar pe Ziuganov – ideologul, ci și pe Ziuganov – omul. În 1991, el a fost alături de puciști când aceștia au semnat „Apel către popor”. Dar pe 19 august, când un demnitar i-a telefonat să-i spună că s-a dat o lovitură de stat, Ziuganov ar fi întrebat: „Unde? În Bolivia?”. În 1993, când s-a declanșat conflictul între Elțin și Parlament, Ziuganov a susținut public revolta, dar a dispărut din clădire atunci când au început să explodeze proiectile.

Cât timp Elțin mai putea fi identificat cu personajul eroic care s-a urcat pe tanc, șansele lui Ziuganov erau mici. După ce eroul a supraviețuit proprii glorii, apărind fie cu figură buhătită și apatică, fie manifestând o veselie și o vigoare suspecte, lașitatea lui Ziuganov poate fi considerată cumpătare și înțelepciune.

Disidența rusă nu a devenit o opozиie democratică. Rivalitățile între persoane, incapacitatea organizatorică și neputința formulării unui program – nu doar tehnocratic, ci și articulat pe o idee, nu doar grandios ci și precis – au desfășurat spațiul pentru agonie publică a lui Elțin și pentru ascensiunea mediocă a lui Ziuganov.

„Astăzi, situația din țara noastră poate fi comparată cu aceea dintr-un lagăr de deținuți de drept comun, unde prizonierii s-au revoltat. O parte din pașnici a fugit, ceilalți sunt alături de rebeli și le furnizează arme, tutun și droguri. Deținuții sunt stăpîni lagărului, unde nu mai există nici o lege: nici bună, nici rea. Dar de acolo oricum nu se poate pleca, deoarece prin sîrma ghimpăță care îngădește locul trece curent electric, iar cei din afară oricum nu vor să-i primească pe răsculați, urmărind de la distanță scenele de anarhie și dezmată” – scria Viacheslav Sisoiev, un desenator și caricaturist rus („L'enlisement russe”, în *Le Monde*, 8 iunie 1996). Cât timp artiștii vor formula observații mai pertinente decât politicienii, generalul Lebed se va bucura ori de prea multă, ori de prea puțină putere. Acum, toată lumea pierde în Rusia: Ziuganov a pierdut alegerile, liderii și partidele democratice au pierdut șansa unei afirmații semnificative, Elțin (deși președinte) este incapabil să reziste presiunilor contradictorii din anturajul său, Cecenia este un abces amenințător pentru viitorul Federației Ruse, care nu va pieri înainte de a o distrugă. Lebed nu este singurul general care așteaptă să iasă din rezervă. □

MAGDALENA BOIANGIU – Currently, she works as a Deputy Editor of the weekly *Dilema*.

Tratatul româno-ungar

VALENTIN STAN

Ambasadorul este un om onest trimis în străinătate să mintă în folosul țării lui
Sir Henry Wotton, 1604

Nimeni, niciodată, nu ar putea să dea o definiție a diplomației mai plastică și mai plină de semnificație decât, iată, cei care au inventat-o. Nimeni, niciodată, nu ar putea afirma cu temei că arta disimulării în folosul țării tale și al interesului național trebuie negată diplomațului. Ea este arma folosită cu abilitate în munca diplomatică și orice diplomație de temut trebuie să știe să mintă 1) în folosul țării ei și 2) pe cei din afară. Dar ce diplomație este aceea care minte în detrimentul țării, dezinformând chiar pe liderii politici ai ei?

Avem în vedere realizarea instrumentului juridic obligatoriu bilateral româno-ungar și poziția oficială în timp față de acest tratat, ca și consecințele semnării lui în 1996.

Mai întâi: este semnarea *acum* a tratatului un succes diplomatic pentru România? Tratatul în sine a constituit obiect de negocieri în cadrul Pactului de Stabilitate lansat de Uniunea Europeană și finalizat fără încheierea Tratatului româno-ungar în martie 1995, la Paris. Încheierea tratatelor româno-ungar și ungaro-slovac pînă în 20 martie 1995 era condiția includerii acestor țări în procesul politic de extindere a UE, dar și a NATO, extindere ce urma a fi negociată între marile puteri. Ar fi o naivitate să credem că Tratatul româno-ungar putea fi încheiatoricind, chiar și după un an de zile, ca și cum Europa și America, în negocierile extraordinare de strîns pe care au trebuit să le aibă cu Rusia, cu privire la extinderea euro-atlantică, puteau modifica datele înțelegerilor convenite doar pentru că într-o anumită perioadă România reușise să ia înăuntrul țării și interesul național este greu de acceptat.

Ambasadorul Traian Chebeleu, purtătorul de cuvînt al președintelui României a clarificat poziția șefului statului: „Ca stat suveran, România nimeni nu-i poate dicta poziții și termene. Nu se poate admite lezarea intereselor naționale, ca urmare a voinței altor state sau guverne”. Adică dorința Vestului ca România să semneze la termen Tratatul cu Ungaria, peatru a fi admisă în NATO și UE (acolo unde România vrea să ajungă), este o formă de „lezare a intereselor naționale”! O astfel de definire a suveranității și interesului național este greu de acceptat. Dar să vedem de ce nu s-a încheiat Tratatul româno-ungar în martie 1995. Pentru că autoritățile române au refuzat includerea Recomandării 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului European cu privire la drepturile minorităților în Tratat, așa cum cercă partea maghiară. R. 1201 reprezintă o obligație politică liber asumată de statul român la intrarea sa în Consiliul European. Obligația a fost asumată prin Avizul 176 al Adunării Parlamentare a Consiliului European, care recomandă Comitetului de Miniștri să invite România să devină membru al Consiliului, ca și prin scrisorile ministrului afacerilor externe din 25 martie 1993, către secretarul general al CE, și din 22 iunie 1993, către raportorul Friedrich

ierea Tratatului cu Ungaria, pe o poziție avantajoasă, și-a diminuat ulterior șansele de integrare în NATO, ca urmare a evoluțiilor politice interne.) În mesajele președintelui Comisiei Europene și ale primilor-miniștri francez, german și spaniol (troica UE, la acel moment) adresate șefului guvernului român se arăta, la fel de clar, că „relația de bună vecinătate româno-ungară”, prin Tratat, trebuie realizată „înainte de desfășurarea Conferinței” Pactului de stabilitate din 20 martie 1995.²

În timp ce președintele României vorbea concetăților săi despre non-eșecul țării în negocierea Tratatului („Care eșec? Si de ce eșec? Noi rămînem deschiși oricărui dialog, dar trebuie să lămürim ceea ce vrem să semnăm”), asistentul secretarului de stat al SUA pentru afaceri europene și canadiene, Richard Holbrooke, declară la 29 mai 1995, în fața Adunării Atlanticului de Nord: „Statele Unite au fost ceea ce aș putea numi un «observator activ» în negocierile pe care Ungaria le-a întreprins cu Slovacia și cu România, în ultimele trei luni. Sîntem încințați că guvernele ungar și slovac au ajuns la acordul pe care l-au încheiat în martie (...) sătem dezamăgiți că Ungaria și România nu au ajuns la un acord încă (...).”

Ambasadorul Traian Chebeleu, purtătorul de cuvînt al președintelui României a clarificat poziția șefului statului: „Ca stat suveran, România nimeni nu-i poate dicta poziții și termene. Nu se poate admite lezarea intereselor naționale, ca urmare a voinței altor state sau guverne”. Adică dorința Vestului ca România să semneze la termen Tratatul cu Ungaria, peatru a fi admisă în NATO și UE (acolo unde România vrea să ajungă), este o formă de „lezare a intereselor naționale”! O astfel de definire a suveranității și interesului național este greu de acceptat.

Dar să vedem de ce nu s-a încheiat Tratatul româno-ungar în martie 1995. Pentru că autoritățile române au refuzat includerea Recomandării 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului European cu privire la drepturile minorităților în Tratat, așa cum cercă partea maghiară. R. 1201 reprezintă o obligație politică liber asumată de statul român la intrarea sa în Consiliul European. Obligația a fost asumată prin Avizul 176 al Adunării Parlamentare a Consiliului European, care recomandă Comitetului de Miniștri să invite România să devină membru al Consiliului, ca și prin scrisorile ministrului afacerilor externe din 25 martie 1993, către secretarul general al CE, și din 22 iunie 1993, către raportorul Friedrich

König. Totuși, România avea dreptul să refuze includerea R. 1201 într-un document juridic bilateral... evident, cu urmarea că această poziție a blocat Tratatul.

Numai că autoritățile române nu s-au limitat la a refuza includerea R. 1201 în Tratat. Ele au negat, pur și simplu, că România ar avea vreo obligație de a respecta R. 1201, chiar și față de Consiliul Europei. Președintele Iliescu a susținut că "România nu este obligată să respecte Recomandarea 1201"¹. Deci nici vorbă de a discuta numai includerea sau neincluderea sa în Tratat. Pur și simplu, România respingea acest document al Consiliului Europei, liber asumat la intrarea în organismul european. Consecință? Întreaga Adunare Parlamentară a Consiliului Europei a fost consternată să afle că un stat membru, care își asumase un document al Adunării refuza să îl mai recunoască. Răspunsul a fost că Adunarea a adoptat un nou document, Ordinul 508 (1995) ca urmare a pozițiilor exprimate la București², care a revalidat R. 1201, specificând obligativitatea Recomandării pentru țările care urmează să intre în Consiliu, ca și pentru cele care și-au asumat-o deja (cazul României). Acest act al Adunării a pus România într-o poziție dezavantajoasă, de țară care nu își respectă obligațiile internaționale, și a așezat, în schimb, Ungaria într-o poziție extrem de avantajoasă în negocierea Tratatului, dar și ca reputație internațională.

Este evident că experții prezidențiali au evaluat greșit R. 1201, ca și reacția internațională la poziția președintelui. Repet, poate fi respinsă R. 1201 în tratate bilaterale, dar nu poate fi negată ca obligație a României la Consiliul Europei.

Încercând să îndrepte această greșală, diplomația română (principala vinovată pentru luările de poziție prezidențiale) a descoperit că, într-adevăr, R. 1201 ar avea unele efecte obligatorii asupra României, dar numai în cazul aspectelor culturale și legate de învățămînt, în aceste domenii înscrindu-se angajamentele țării față de Consiliul Europei. Pentru a demonstra aceasta, purtătorul de cuvînt al MAE a prezentat prescri³ următorul pasaj din scrisoarea angajament a ministrului de externe al României către raportorul König, din 22 iunie 1993: "În prezent guvernul încurajează eforturile parlamentului vizînd adoptarea căt mai curînd posibil a proiectului de lege a învățămîntului care va ține cont de necesitățile specifice ale minorităților naționale, în conformitate cu Recomandarea 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei". Rezulta din acest pasaj că numai în aspecte legate de învățămînt și-ar fi asumat guvernul român R. 1201, acest pasaj fiind singurul din scrisoarea ministrului unde se facea referire la R. 1201.

Dar, în aceeași scrisoare, ministrul de externe al României scrise puțin mai sus: "În același spirit, am adresat la 25 mai 1993 o scrisoare doamnei Catherine Lumière, secretarul general al Consiliului Europei, în care am afirmat foarte clar că poziția oficială a guvernului României este de a se angaja să accepte în întregul lor (subl.n.) Convenția Consiliului Europei cu privire la Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale și Protocolele sale Adiționale, la fel ca și Recomandările Adunării Parlamentare și să asigure aplicarea lor (subl.n.)". Deci guvernul își lăua obligația să accepte și să aplique "în întregul lor" toate Recomandările Adunării Parlamentare, nu numai 1201.

Cum se potrivește această "poziție oficială a guvernului României" cu formula prezidențială: "România nu este obligată să respecte Recomandarea 1201"? Ce să spunem despre purtătorul de cuvînt al MAE, care a prezentat trunchiat o scrisoare tocmai pentru a induce presa în eroare, ceea ce a și reușit? Este aceasta o minciună diplomatică spusă străinilor și în folosul țării sale? Sau este spusă românilor și în detrimentul României? Noi nu discutăm aici dacă R. 1201 este bună sau rea pentru România, ci dacă ea a fost acceptată sau nu, în întregul ei, de guvernul român. Or, guvernul și-a asumat-o în întregime.

Revenind la tratat și la succesul diplomației române, menționăm că președintele României a afirmat în repetate rînduri că "este inacceptabilă" includerea Recomandării 1201 în Tratatul bilateral⁴. Or, am aflat recent că R. 1201 a fost acceptată în Tratat. Președintele a explicat acest "succes" al diplomației române astfel: "Recomandarea 1201 se include acum nu în Tratatul de bază, ci în Anexa la Tratat"⁵. Această formulare este greu de acceptat. Este binecunoscut că anexa unui tratat este parte integrantă a aceluia tratat, cu forță juridică. A spune poporului român că R. 1201 se află în Anexa Tratatului, după ce a fost respinsă de partea română, poate fi interpretată ca o încercare de a atenua efectul cedării de la poziția inițială.

Tratatul româno-ungar trebuia semnat încă din martie 1995, pe baza Recomandării 1201, semnare care se poate face după modelul ungaro-slovac, cu unele clarificări ale R. 1201 incluse în textul Tratatului sau cu orice alte clauze asiguratorii convenite de părțile română și maghiară. De altfel, R. 1201 nu prezintă un pericol pentru România și a fost firesc ca guvernul român să și-o asume la intrarea țării în CE. Dar a respinge R. 1201 și a bloca Tratatul în martie 1995, anulînd șansa de aliniere a României la cursa spre NATO, pentru a accepta după un an R. 1201 în Tratat și a pretinde că nu s-a cedat de la poziția inițială este o teză care nu se poate susține.

tatul ca neexcluzind "posibilitatea autonomiei și a drepturilor colective"⁶.

Este greu de justificat întîrzierea cu un an de zile a semnării Tratatului, în condițiile în care s-a ajuns la un text ce nu anulează deplin, și nici nu ar avea cum, interpretările diferite. Sigur, Tratatul trebuie semnat căt de cînd posibil, în forma sa actuală, fiind, deși în mod diferit, foarte important pentru ambele părți. Oricum ar fi "clarificat" R. 1201, interpretările diferite se pot face oricînd, aşa cum s-a văzut. Orice tratat este interpretabil și este bine să fie aşa. Dar în final mă întreb: Oare ce politician occidental, a cărui țară este membru NATO, ar lega securitatea țării sale de România, prin Tratatul de la Washington, cînd președintele și guvernul român neagă pînă și angajamentele politice asumate față de o organizație simbolică, a drepturilor omului, cum este Consiliul Europei, și care nu impune nici jertfe, nici eforturi deosebite membrilor săi?! Dar dacă România ar trebui să-și trimită armata să apere pe un aliat din NATO, așa cum spune Tratatul de la Washington? Iată de ce fraza "România nu este obligată să respecte Recomandarea 1201" a spus totul despre viitorul nostru "diplomatic", despre România și NATO. Într-un fel, ne-a așezat în istorie... □

NOTE

1. Vezi *Cronica Română*, Anul III, nr. 658, 17 martie 1995.
2. Vezi *Adevărul*, nr. 1505, 6 martie 1995.
3. Vezi Conferința de presă a președintelui României, domnul Ion Iliescu, din 11 aprilie 1995, în *Palatul Cotroceni*, nr. 160.
4. Vezi Statement by Richard C. Holbrooke, Assistant Secretary of State for European and Canadian Affairs before the North Atlantic Assembly, in Budapest, May 29, 1995, p. 15.
5. Vezi Conferința de presă a purtătorului de cuvînt al președintelui, Traian Chebeleu, în *Palatul Cotroceni*, nr. 157.
6. Vezi *Cronica Română*, Anul III, nr. 691, 27 aprilie 1995.
7. Vezi Heinrich Klebes, "The Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities", Introduction, în *Human Rights Journal*, Vol. 16, No. 1-3, 28 April 1995, Nota 25, p. 97.
8. Vezi *Cronica Română*, Anul III, nr. 744, 29 iunie 1995.
9. Vezi *Palatul Cotroceni*, nr. 157.
10. Vezi *Adevărul*, nr. 1947, 16 august 1996.
11. Vezi *Adevărul*, nr. 1956, 27 august 1996.
12. Vezi *Adevărul*, nr. 1951, 21 august 1996.

VALENTIN STAN (1959) – He graduated from the Faculty of History and Philosophy, University of Bucharest.

He is an associate lecturer at the Faculty of History, University of Bucharest.

Cronică internațională

Iulie 1996

15 EMBARGO Președintele Comisiei Europene cere statelor din Uniunea Europeană să reacționeze urgent la confirmarea întăririembargoului american împotriva Cubei, embargo ce sancționează mai ales firme europene.

16 CECENIA După o pauză de șase săptămâni, forțele ruse continuă ofensiva împotriva separatistilor ceceni.

17 TERORISM INTERNAȚIONAL O aeronavă de pasageri a companiei americane TWA explodează, provocând moartea a 230 persoane. Ipoteza unui act terorist nu este excludată.

19 BOSNIA Liderul sârbilor bosniaci, Radovan Karadžić, a căruia prezență riscă să compromită alegerile din 14 septembrie din Bosnia, își anunță în scris retragerea din viața politică.

UNGARIA-ROMÂNIA-NATO Autoritățile de la București resping existența vreunui raport între adeziunea Ungariei și cea a României la NATO, raport invocat în declarațiile președintelui Ion Iliescu.

20 QUATAR-BAHREIN Conflictul teritorial îscădat de pretențiile Bahreinului asupra unor teritorii aparținând Qatarului continuă. Qatarul a depus o cerere la Curtea Internațională de Justiție, sub rezerva unor rezultate pozitive ale medierii Arabiei Saudite, însă Bahrein contestă competența Curții în această problemă.

UNGARIA Primul exercițiu aerian al Parteneriatului pentru pace, *Cooperative Chance 96*, la care participă 16 țări, se desfășoară pe teritoriul Ungariei.

21 NATO Șapte țări membre ale NATO și 3 țări membre ale Parteneriatului pentru pace (Bulgaria, România, Ucraina) participă la un exercițiu naval, în cadrul operațiunii *Cooperative Partner 96*, desfășurat în apele românești ale Mării Negre.

23 BOSNIA-MOSTAR Sesiunea constituantă a Consiliului Municipal Unificat din Mostar, desemnată la 30 iunie, în urma primelor alegeri din Bosnia de la sfîrșitul războiului, a fost boicotată de către partea croată. Uniunea Europeană, al cărui mandat la Mostar este afectat de atitudinea croaților, amenință cu retragerea din oraș în cazul în care croații nu își revizuiesc poziția pînă la 4 august.

25 DEZARMARE India refuză să-și ridice obiecțiile referitoare la tratatul privind interzicerea totală a experiențelor nucleare, în posfa încercărilor făcute în acest sens de diplomația Statelor Unite. Pe de altă parte, Pakistanul condiționează propria participare la tratat de aderarea Indiei.

A.S.E.A.N. Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est își afirmează independența față de politica statelor occidentale în problema birmană în posfa opoziției acestora din urmă față de admiterea necondiționată a Birmaniei în calitate de observator în cadrul A.S.E.A.N. și a declaratiilor Washingtonului de a adopta sancțiuni împotriva guvernului de la Rangoon.

26 ONU Opoziția Statelor Unite față de intenția Secretarului general al ONU, Boutros Boutros-Ghali, de a obține un nou mandat scoate la iveală probleme privind rolul și structura organizației.

30 AFRIKA Președintele sud-african Nelson Mandela exclude posibilitatea unei intervenții individuale a Republicii Sud-Africane în Burundi, afirmând necesitatea unei acțiuni în cadrul OUA.

TERORISM Reprezentanții statelor Grupului celor 7 și ai Rusiei s-au reunit la Paris pentru a adopta un pacchet de 25 de dispoziții practice anti-teroriste.

31 WASHINGTON Vizita-surpriză a președintelui croat Franjo Tuđman la Washington; întîlnirea cu președintele Bill Clinton a avut drept scop găsirea de metode de întărire a Federației croato-musulmane, slabîță de cererile separatistilor sârbi.

RELATII COMERCIALE Israelul și Canada au semnat un acord de liber schimb, care va intra în vigoare la 1 ianuarie 1997 și care prevede suprimarea taxelor vamale pentru cvasitotalitatea produselor industriale.

LIBERIA-ABUJA Acord al șefilor de factiuni liberieni cu privire la închiderea imediata și necondiționată a focului pe teritoriul Liberiei.

August 1996

1 GENEVA Pekinul propune un compromis asupra procedurii de inspecție stabilite de Tratatul privind interzicerea totală a experiențelor nucleare pentru a-și ridică obiecțiile referitoare la acest tratat. Statele Unite au cerut Indiei și Chinei să accepte proiectul de tratat privind interzicerea totală a experiențelor nucleare în forma actuală, avertizînd că orice renegociere ar însemna eșecul a 40 de ani de eforturi.

2 IERUSALIM Guvernul israelian și-a anunțat decizia de a facilita implantările evreiești în teritoriile palestiniene. **BOSNIA-MOSTAR** Uniunea Europeană a anunțat că se va decide asupra unui plan de evacuare a Mostarului în cazul în care croații persistă în refuzul lor de a coopera cu primarul musulman ales democratic.

SOMALIA Ali Mahdi Mohammed, principalul rival al șefului de război somalez Mohamed Falah Aidid, a declarat închiderea unilaterală și imediata a focului.

3 MOSTAR Eșec al negocierilor între misiunea europeană din Bosnia și croații din Bosnia, ce refuză să coopereze în problema Mostarului.

4 LONDRA Statele Unite au pus la punct o operațiune militară ce implică elicopterele și trupele de elită ale Delta Force, în vederea capturării fostului lider bosniac, Radovan Karadžić.

5 AMMAN Primul ministru israelian, Benjamin Netanyahu, a afirmat că este gata să înceapă negocieri generale de pace cu Siria.

WASHINGTON Președintele Bill Clinton a semnat un act prin care înăspresc sancțiunile împotriva Iranului și a Libiei.

6 MOSTAR Delegația croată a participat la negocieri cu membrii misiunii europene la Mostar, dar nu s-a ajuns la nici o înțelegere pentru oprirea boicotării Consiliului municipal de către consilierii croați.

DAMASC Siria a refuzat reînceperea negocierilor de pace cu Israel, calificîndu-l pe premierul israelian drept "neseros".

MOSTAR Delegațiile croată, musulmană și reprezentanții misiunii europene au ajuns la un acord în privința administrației orașului Mostar.

7 SYDNEY și PEKIN Australia și China și-au manifestat dezacordul cu privire la aplicarea legii d'Amato, ce prevede sancțiuni pentru întreprinderile ce operează în sectorul petrolier în Iran sau India.

VOULIAGMENI Președintele croat Franjo Tuđman și președintele sârb Slobodan Milošević au decis stabilitatea de relații diplomatici între cele două state, după reunirea ce va avea loc la sfîrșitul lui august.

ALEXANDRIA Președintele sirian Hafez al-Assad și președintele egiptean Hosni Mubarak au dezbatut la Alexandria probleme privind procesul de pace în Orientul Apropiat.

WASHINGTON Directorul Agenției americane pentru controlul armamentului și pentru dezarmare a declarat că Libia continuă construcția unei uzine chimice la Tarhouna (la S-E de Tripoli).

8 WASHINGTON Statele Unite au reafirmat aplicarea legii d'Amato, înăspînd sancțiunile economice împotriva Iranului și a Libiei.

NEW YORK (ONU) Comitetul de sancțiuni al ONU a aprobat măsurile tehnice de punere în aplicare a formulei "petrol contra hrana", ce permite Irakului reluarea limitată a exporturilor de petroli.

NEW YORK (ONU) Consiliul de Securitate al ONU a cerut extrădarea liderilor sârbi Radovan Karadžić și Ratko Mladić, inculpați pentru crime de război; în caz contrar, Consiliul de Securitate preconizează treccerea la măsuri coercitive de ordin economic.

9 GENEVA Statele Unite și China au încheiat un acord prin care să poată evita un posibil veto indian la tra-

tul de interzicere totală a testelor nucleare, ce se află în faza finală a negocierilor.

10 MOSCOVA Primul-ministrul rus, Victor Cernomîrdin, s-a pronunțat împotriva lărgirii NATO spre est, declarînd că această poziție nu se va schimba.

11 NICOSIA Sute de manifestanți au pătruns în zona-tampon asigurată de forțele ONU între sectoarele grec și turc ale Nicosiei. ONU a criticat forțele de ordine grecești și turcești pentru că nu au împiedicat pătrunderea civililor în zona-tampon aflată în paza lor, conflictul intercomunitar s-a soldat cu un mort și mai mulți răniți.

12 PALE Sârbii din Bosnia au acceptat inspecția trupelor IFOR la depozitul de armament de la Han Pijesak, cartierul lor general.

JEDDAH (ARABIA SAUDITĂ) Regele Hussein al Iordaniei și regele Fahd al Arabiei Saudite s-au întîlnit la Jeddah, creînd astfel posibilitatea unei reconciliere.

GENEVA Negocierile asupra tratatului de interzicere a testelor nucleare a eşuat în faza finală, Statele Unite acuzînd India, Pakistanul și Irakul că sabotează 40 de ani de eforturi de oprire a înarmării atomice.

BELGRAD Președintă *ad interim* a autoproclamatei Republici Sîrbe de pe teritoriul Bosniei, Biljana Plavšić, a declarat că a fost obținut un acord cu IFOR, ceea ce va permite continuarea aplicării acordului de la Dayton.

WASHINGTON Statele Unite au denunțat acordul în valoare de 20 miliarde de dolari, încheiat între Turcia și Iran, privind furnizarea de către acesta Turciei a unei importante cantități de gaz. SUA nu a decis încă punerea în practică a unor sancțiuni.

13 ANKARA Vice-prime-ministrul și ministrul afacerilor externe, Tansu Ciller, a înălțat posibilitatea unei întîlniri la vîrf în 4 în problema Irakului de Nord, între Turcia, Siria, Iran și Irak, în conformitate cu propunerea făcută de primul ministru turc Necmettin Erbakan pentru a rezolva problema Kurdistaniului irakian.

TEHERAN Iranul a opus veto-ul său acordului pentru interzicerea testelor nucleare (CTBT).

BAGDAD Ministrul turc de justiție, Sevket Kazan, a declarat că țara sa este hotărâtă să sprijine Irakul în obținerea ridicării embargoului ce i-a fost impus cu 6 ani în urmă.

14 MOSCOVA Separatistii ceceni au anunțat închiderea luptelor, invocînd un acord de închidere a focului a cărui existență a fost negată de comandamentul rus în Cecenia.

Cronică de
Maria Niara Ibram, Alexandra Ionescu, Alina Stănescu

Biserica și Constituția

Despre problema teologicopolitică la români

DAN DIONISIE

Puține lucruri sunt clare în România de azi. Marea majoritate a problemelor cu adevărat importante, atunci cînd nu sunt cu totul îngropate și uitate, plutesc vag în nori de incertitudini, își dizolvă contururile în ceața nehotărîrii și a aproximației. De la evenimentele ale istoriei noastre recente a căror minimă clarificare este la nesfîrșit amînată, trecînd prin caracterul mai mereu ezitant și tardiv al măsurilor de reformă, și pînă la nemurăratele procese penale ce treneauă interminabil în așteptarea unei concluzii, ceea ce ieșe mai ales în evidență este lipsa finalizării, suspendarea *sine die* a rezolvărilor.

Din această zonă tulbere a chestiunilor netranșate, care înmagazinează deseori un enorm potențial conflictual și destabilizator, apar cînd și cînd, pe neașteptate, surprinzătoare revîrsări de energie și pasiuni mărturisind tensiuni dramatice a căror îndelungă trecere sub tacere nu face decît să le amplifice.

Cred că, din nefericire, acestui domeniu al problemelor imprudent lăsat în suspensie îi aparține și aceea – foarte importantă – a relațiilor dintre Biserica Ortodoxă și Stat în condițiile actuale. Mai cred că recenta agitație izbucnită în legătură cu un congres al sectei "Martorii lui Iehova" este simptomatică pentru amploarea unor perioade latente la adresa instaurării unei democrații de tip occidental în România. După o succintă prezentare a faptelor în cazul respectiv, articolul de față încearcă să dezvolte unele considerații asupra curențelor cadrului discuției privind raporturile dintre sfera religioasă și cea politică în societatea românească de azi. Scopul pe care și-l propune este de a semnaliza necesitatea urgentă a unui efort de reflecție teologică și politică asupra acestui subiect.

Evenimentul care prezintă interes pentru demersul meu nu este anunțarea organizării, în luna iulie a.c., a unui congres al Martorilor lui Iehova la București, ci suita de reacții provocată de această veste.

Pornit de la un incident ce parea nesemnificativ (refuzul unor studenți de a părași pe timpul vacanței căminele în care urmău să fie găzduiți participanții la congresul sectei), scandalul s-a amplificat rapid, pînă la dimensiuni explozive. După ce, cu cîteva luni înainte, două agenții de turism își disputaseră cu înverșunare privilegiul organizării respectivei reuniuni internaționale, după ce

un ziar sugerase tot atunci că deplasarea celor 40.000 de "Martori" la București ar putea contribui la relansarea economică a turismului românesc, tonul s-a schimbat brusc, nelsind excesele de limbaj.

Dacă PF Teocist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, consideră necesar să pună credincioșii în gardă împotriva doctrinei eretice a sectei – neabînîndu-se însă să critique autoritățile pentru "ușurință" cu care acceptă să organizeze întruniri și să sugereze ca motiv al interzicrii acesteia faptul că adeptii sectei "nu reprezintă decît o insimă minoritate în țara noastră" –, alii mergeau mult mai departe. Un politician ce se declară liberal, de pildă, consideră că "prin existența ei (deci prin simpla ei existență, nu prin ceea ce face sau nu – n.n.), Asociația Martorii lui Iehova atinge grav drepturile fundamentale ale națiunii" și cerea ritoș nu numai anularea congresului, ci interzicerea neînfrînată a sectei ca atare. Un monah bine înduhovnicit sugera chiar organizarea cîtorva "echipe de soc" formate din tineri "cu mult curaj" care să treacă la "anihilarea rapidă a unor cuiburi iehoviste".

În fața valului crescînd de proteste și a unei campanii de presă ce parea să se profileze, autoritățile nu au ezitat să-și schimbe poziția de pe o zi pe alta. În timp ce luni, 24 iunie, Secretariatul de Stat pentru culte susținea că acțiunea Martorilor lui Iehova este legală, cu doar o zi mai tîrziu, intuind probabil șansa unui profit electoral, Secretariatul general al guvernului aprecia că "organizarea unui astfel de congres la București este cel puțin inopportună". Dincolo de dialectica subtilă a caracterului legal, dar inopportun al adunării Martorilor, rămîne faptul că, după ce într-o primă instanță autoritățile nu s-au opus organizării acesteia, ele au făcut-o mai apoi în urma preștiunii venite dinspre un anumit segment al societății.

În ultima zi a lunii iunie, între 2.000 și 4.000 de credincioși ortodocși urcau dealul Mitropoliei, la chemarea unor afișe care împînizeră orașul, pentru a-și exprima împotrivirea față de întrunirea la București a Martorilor lui Iehova. Manifestarea avea girul înaltului cler, PF Teocist rostind în fața adunării predica din cadrul liturgiei. Unul dintre organizatori atrăgea apoi atenția că "această sectă (...) reprezintă o erzie sub masă unei organizații religioase" (sic!). Se cerea revizuirea articolului

29 din Constituție (cel care stipulează libertatea religioasă neîngrădită "sub nici o formă") "în așa fel încît să se redea Bisericii Ortodoxe Române statutul ce i se cunosc de drept, într-o țară în care ortodoxia reprezintă religia marii majorității". Pe unele ziduri rămîneau, în urma participanților, inscripții cum ar fi "Ortodoxie sau moarte!".

Dacă subzistă încă aspecte neciare în legătură cu raporturile dintre Biserica Ortodoxă și Stat, acest fapt nu se datorăză, în mod cert, vreunei neclarități a stipulațiilor legale. Din punct de vedere al dreptului, chestiunea este tranșată în mod neechivoc. Constituția României precizează în amintitul articol că "libertatea gîndirii și a opiniei, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngădiate sub nici o formă" (alineatul 1), "cultele religioase sunt libere" (alineatul 3), iar "în relațiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învățare religioasă" (alineatul 4). De remarcat că nu există o bază legală pentru a distinge între "religii" (sau "biserici") și "secte", deci nici pentru tratarea lor diferențiată. De asemenea, noțiuni ca "crezie" sau "prozelitism" sunt lipsite de fundamente juridice și ele nu pot interveni în discuție la acest nivel. Tot Constituția, prin articolul 36, stipulează că "mitingurile, demonstrațiile, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere".

La toate acestea, trebuie adăugat faptul că organizația Martorilor lui Iehova este înregistrată legal în România. Mai mult decît atât, "împiedicare sau tulburarea libertății de exercitare a unui cult religios care este organizat și funcționează potrivit legii" intră sub incidența Codului Penal (art. 318, al. 1).

Problema care face obiectul acestui articol nu vine deci dinspre legi, care de această dată sunt foarte clare; ea este legată mai ales de felul în care aceste legi sunt percepute și aplicate în societatea românească. Luările de poziție și polemicile care au urmat în presă momentului de maximă criză privind congresul sectant sunt în mare parte dovedească persistență unor ambiguități și neînțelegeri cronice în chestiunea raportului religie-politică.

Pe cînd de irascibile fusese reacția împotriva congresului iehovist, pe atîl de iritate și excesive au fost și unele contrareacții din presă, cum ar fi un articol de Sorin Șerb⁷, care acuza Biserica de tendințe inchizitoriale. Unele aprecieri văd exagerate erau refuteate cu ușurință într-un răspuns polemic al lui Răzvan Bucuroiu⁸ care, pe un ton dur, trata articolul incriminat de "delir personal, rezultat al sperieturii strănice pe care civilul Șerb a resimțit-o în fața ascensiunii teocrației în țara noastră" (s.n.); uitînd de "ascensiunea teocrației" de el anunțată, autorul afirma senin că problema în discuție este una religios-dogmatică în interiorul Bisericii, imixtiunea comentatorului politic fiind neavenuită.

Ulterior, o serie de articole pe aceeași temă au apărut în revista *Dilema*, ridicînd sensibil nivelul de civilitate al discuției, fără să atingă totuși înțotdeauna miezul problemei. În opinia lui Andrei Pleșu⁹, Biserica ar fi comis o triplă eroare în reacția ei excesivă față de iehoviști: strategică, dogmatică și morală (nimic însă despre eroarea cea mai gravă, aceea de a fi încurajat încălcarea legii, subrezind și așa fragilele temelii ale statului de drept).

Sever Voinescu¹⁰ dezvoltă cu acuratețe argumente juridice, dar încheie pe un ton filosofic-speculativ, interogîndu-se asupra eventualei incompatibilități, în absolut, a ortodoxiei cu democrația de tip occidental (idee destul de bătătorită, sprijinită pe impresia falsă că ortodoxiștii și-ar trage seva crezului lor antiliberal din teologia sau din credința ortodoxă). În fine, Anca Manolescu¹¹ încearcă o analiză a crispării Bisericii Ortodoxe în fața unei realități incontumabile a zilelor noastre – coexistență în aceeași spațiu politic a unei mari diversități de confesiuni religioase –, dar cedează tentației de a se adînci într-o lungă (și, cred, prea puțin utilă în contextul dat) discuție a conceptului de *tradiție*, asortată bogat cu referințe extracreștine și guineoniste.

Ceea ce frapează la parcurgerea dosarului de presă al controversei declanșate de congresul Martorilor lui Iehova este în primul rînd *absența debaterii*, a dialogului real și, în al doilea rînd, placarea majorității discursurilor în contexte cu totul străine chestiunii centrale care este ceea cea a relației dintre Biserica Ortodoxă și Stat. Aceasta este în mod evident o problemă politică importantă, a cărei discuție, în interesul clarității, ar trebui disociată pe cînd posibil de circumstanțele concrete ale cazului "Martorii lui Iehova"¹², miza ei situîndu-se la un cu totul alt nivel.

În opinia mea, două sunt sursele principale de neînțelegere, care au contribuit la ratarea unui dialog între cele două tabere, avînd ca rezultat producția unor monologuri paralele: (1) în timp ce apărătorii libertății sectelor au deschis discuția în termeni politico-juridici (poziția Bisericii în statul laic), ortodoxiștii și-au menținut mereu discursul în plan religios (pericolul sectelor, în particular al Martorilor lui Iehova); (2) în timp ce pentru primii problema în discuție era reacția unor medii ortodoxe în cazul iehovist, pentru cei din urmă problema continua să rămîne congresul Martorilor.

Această dublă inadvertență a avut drept consecință situații în care, de exemplu, a lăsat apărarea iehoviștilor pe simplul considerent al libertăților constituționale însenâna a te expune la acuzația de a nu fi un bun creștin ortodox sau chiar de a simpatiza cu ereticii. Pe de altă parte, multe luările de poziție în sprijinul respectării acestor libertăți au deraiat de la subiect, aventurendu-se pe terenul alunecos al considerațiilor metafizice.

Odată cu îndepărarea în timp a momentului declarării ei, controversa pornită de la congresul iehovist trebuie să se stingă. Alte subiecte, mai fierbinți, au ocupat treptat scena strîmtă a discuțiilor de idei și astfel chestiunea este pe punctul de a fi abandonată fără ca vreo clarificare esențială să se fi produs, fără căci ca o adeverată dezbatere să fi avut loc. Ea va rămâne nerezolvată și ignorată pentru a reizbucni, probabil cu altă ocazie, la suprafață, cind din nou "liberalii" și "europeni" vor contempla cu surprindere nebunitele rezerve de bigotism și intoleranță acumulate în anumite medii coagulate în jurul Bisericii Ortodoxe, în timp ce acestea din urmă vor căpăta reconfirmarea mai vechii lor impresii că o parte importantă a intelectualității nu mai are nimic săfăt, fiind gata să dea uitări neam și tradiție pentru a se abandona impunentă diavoștilor ispite ale unei modernități decăzute.

Inainte ca o comunicare între cele două tabere să fie posibilă, trebuie ca măcar pozițiile să se precizeze și să aibă un suport argumentativ apt de a fi desfășurat într-o discuție la nivel politic. Dacă doresc cu adeverat un dialog, cele două părți ar trebui mai întii să-și cerceteze astfel sursele doctrinare, să abandoneze pe cît posibil prejudecările și reacțiile emoționale, ca și pretențiile de superioritate morală sau intelectuală față de contradictori, care fac cu neputință o dezbatere axată doar pe argumente. Bunăoară, cei care doresc organizarea spațiului public românesc după model occidental (de partea cărora mă situez cu convingere și eu, fără însă a-mi renega cîtuși de puțin apartenența la Biserica Ortodoxă) ar trebui să evite afirmațiile depreciative gratuite la adresa ortodoxiei ca tip de spiritualitate (statutul epistemologic al unor astfel de teorii este, de altfel, cu totul precar). Dar cel mai mult ar fi, cred, de lucru din partea Bisericii și a grupărilor intelectuale repliate în jurul ei.

Să nu ne lăsăm amăgiți: o teologie ortodoxă a modernității pur și simplu nu există; ea rămîne încă să fie elaborată. Cu această mărturisire din partea teologilor ar putea începe construcția. Oricine condamnă acum modernitatea, liberalismul, capitalismul, democrația în numele ortodoxiei pășește de fapt pe aer. Nu este vinovată ortodoxia ca tradiție spirituală că ortodoxiștii de azi (și de ieri) au găsit cu cale să adere la doctrine politice reaționare, naționalist-izolaționiste, colectiviste și, în orice caz, antiliberale. Personal, cred că acapararea și monopolizarea referințelor la tradiția și teologia ortodoxe de către curente politice antiliberale reprezintă una dintre cele mai mari fraude intelectuale din perioada noastră modernă. Această situație reprezintă și un pericol demn de luat în seamă pentru orice proiect de desprindere a Ro-

mâniei din zona politică a stagnării oriental-balcanice și de înscriere a ei pe coordonatele civilizației europene.

Este nevoie de un amplu program de reflecție și de dezbatere teologică și politică asupra diferitelor aspecte ale modernității (este urgentă o considerare teologică serioasă a unor concepe cum ar fi: individ, proprietate, libertate politică, progres, capitalism, socialism, drepturile omului etc. în accepția lor actuală), pentru a degaja discursul politic ce se declară creștin-ortodox din anacronism și cecitate. În interiorul și în afara Bisericii, atitudinile emoționale trebuie să lase loc onestității intelectuale, moderăției tonului, efortului de înțelegere și de construcție. Ar fi un mare cîștig pentru societatea românească și pentru viitorul însuși al țării instaurarea unui dialog real între agenții modernizației și cei ai tradiției, pe terenul rațiunii, al urbanității și al respectului reciproc. □

NOTE:

1. Anunțată de unele luări de poziție în presa din a doua jumătate a lunii iunie a.c., învolburarea publică a atins un maxim la sfîrșitul aceleiași luni, stîngîndu-se apoi treptat.
 2. *România liberă*, 29 iunie 1996, p. 2.
 3. Radu Boroianu, în *România liberă*, 1 iulie 1996, p. 24.
 4. Ignatie Monahul, "Iehoviadă în România?", în *România liberă*, 29 iunie 1996, p. 2.
 5. Romeo Moșoiu, președintele Ligii Studenților (vezi *Jurnalul Național*, 1 iulie 1996, p. 23).
 6. *Adevărul*, 1 iulie 1996, p. 1.
 7. "Cincinal spiritual", *Dilema* nr. 182 (5-11 iulie 1996), p. 2
 8. "Biserica Ortodoxă – o «închiziție» națională?", în *România liberă*, 13 iulie 1996, p. 2.
 9. "Să vezi și să nu crezi (II)", *Dilema* nr. 184 (19-25 iulie 1996), p. 3.
 10. "Cazul «Martorii lui Iehova»", *Dilema* nr. 185 (26 iulie-1 august 1996), p. 4.
 11. "Poziție și tradiție", *Dilema* nr. 187 (9-15 august 1996), p. 11.
 12. Încercarea de a justifica *post factum* inițiativa ortodoxistă de a cere autorităților interzicerea respectivului congres prin presupusele pericole pe care activitățile sectei iehoviste le-ar constitui pentru ordinea constituțională însăși nu reprezintă decât o tentativă de a devia discuția. Important este că, în momentul în care decizia trebuia luată, secta se afla în legalitate; problema esențială nu este deci aceea a congresului iehovist propriu-zis, ci aceea a libertății cultelor legale și, prin corelație, aceea a poziției Bisericii Ortodoxe în Stat.
- DAN DIONISIE** (1969) – Teaching Assistant at the Political Science Department, University of Bucharest.

CDR: pregătiri de campanie

LAURENTIU ȘTEFAN-SCALAT

Orici efort de evaluare, înaintea declanșării campaniei electorale, a sanselor principalelor forțe de opozitie de a câștiga alegerile din toamnă trebuie să ia în considerare și cele trei elemente la care mă voi referi în continuare: a) imaginea (dată de alegerile locale și de ultimele sondaje) de potențială forță politică de guvernare; b) eforturile primarilor CDR (mai ales ale primarului Bucureștiului) de a-și îndeplini contractul asumat; c) modul în care este asigurată coeziunea Convenției, unitatea de acțiune și rezolvarea situațiilor de "competiție" internă între partidele alianței.

VICTORIA. Alegerile locale și cele trei sondaje de opinie comandate recent de CDR plasază Convenția (devenită, între timp, "Democrată Română") în poziția de principală forță politică a țării. Ea este urmată învariabil de PDSR și de USD cu procentajele de mai jos:

BEC – rezultate finale ale alegerilor locale (8 iulie)			
	CDR	PDSR	USD
Consiliu Județean	19,53	16,28	11,27
Consiliu Local	19,58	18,82	12,28

Sondaje de opinie	(CDR-PDSR-USD in %)
IMAS (5 august)	33 27 18
CURS (8 august)	33 30 13
IRSOP (11 august)	34 30 13

Indiferent de fiabilitatea sondajelor, e cert că, de cîteva luni, Convenția are de făcut față noii poziții de lider, de care se bucură în preferințele electoratului. Motivele de satisfacție sunt justificate, dar ele nu pot ascunde dubla încărcătură de responsabilitate: Convenția trebuie să arate că știe să câștige alegerile generale (lucru deloc evident, dată fiind experiența nefericită a anului 1992), și că reprezintă efectiv alternativa de care țara are nevoie.

PARIUL. Percepția acestui al doilea plan în care CDR trebuie să convingă face inteligibilă importanța acțiunii practice a singurilor administratori CDR în post: primarii, în special în această perioadă electorală. Înclin să cred că reușitele lor vor constitui atul electoral decisiv în campania următoare. Raționamentul este simplu și de aceea el poate percura eficient în mintea electoratului sceptic sau nehotărât: dacă echipele CDR din primării au confirmat aşteptările într-un timp atât de scurt, înseamnă că sunt sănse mari ca și la nivel național CDR să guverneze bine. O sinecdochă logic invalidă poate fi foarte profitabilă politic.

Intrucît mass-media este, în special, cu ochii pe București, acțiunea dormului Victor Ciorbea a devenit una de misionar. Din fericire pentru CDR, la un sfert din perioada fatidică de 200 de zile, primarul capitalei se bucură de prestigiul omului care se ține de cuvînt.

LINIȘTEA. În 20 iunie, victoria CDR în alegerile locale era pusă de liderii PNL pe seama conjuncției a trei elemente: programul electoral, îmbunătățirea organizării, evoluția electoratului. Teoretic, pentru alegerile din toamnă există aceleași premise favorabile, dar miza este cu totul alta, și asta explică dimensiunea preparativelor "la centrul", preocuparea pentru alegerea unor algoritmi de decizie cît mai imparțiali și pentru netezirea asperităților reale sau potențiale din sinul Convenției.

Convenția se pregătește pentru un test major în evoluția ei, trecerea la guvernare, și trebuie să compenseze lipsa unei coeziuni interne organice cu o evaluare precisă a "dimensiunii" fiecărui membru al ei. Cu rezultatul alegerilor locale în fundal, s-a apelat la metoda sondajelor de opinie pentru a stabili ponderea fiecărui partid în Convenție.

Sondajele au confirmat poziția de "locomotivă" a PNȚCD, căruia i-ar reveni astfel peste jumătate din voturile adresate, în bloc, Convenției. Celălalt partid major al alianței este PNL, creditat cu circa 20% din opțiunile electoratului Convenției. Nici unul dintre celelalte partide (PNLCD, PER, FER) nu atinge 3%, iar nouul venit, Partidul Alternativa României, nu este nici măcar luat în calcul (fiind însă bonificat la nivelul partidelor "mici").

Dar lucrurile nu se opresc aici. Decizia politică, cea deschizătoare de conflicte, este încă o dată amînată. Căci "traducerea" acestor sondaje a fost lăsată pe seama unei echipe de sociologi (în frunte cu Dumitru Sandu) care a avut misiunea de a scoate din amalgamul rezultatelor alegerilor locale și al sondajelor o formulă procentuală "obiectivă" care va pondera de acum încolo fiecare partid al Convenției (aceasta a fost 47% – PNȚCD, 19% – PNL, 3% – PNLCD, 3% – PER, 3% – FER). Așa s-a ajuns la următoarea repartizare a locurilor "sigure" (60 pentru Senat, 120 pentru Cameră): 100 – PNȚCD, 40 – PNL, 10 – PNLCD, 7 – PER, 5 – PAR, 3 – FER și 15 pentru asociațiile nepartenice (6 – AFDPR, 4 – AC, 3 – "21 Decembrie", 2 – Solidaritatea Universitară). Acestea din urmă, dar și partidele "mari", au beneficiat de procentul destul de însemnat (aproape 25%) de electori direcți ai CDR,

care nu au exprimat o opțiune pentru un partid sau altul. Nu au primit locuri UDC (care se va "topi", probabil, în PAR) și UMRL. Inițiatorii acestei metode mai puțin obișnuite de distribuire a locurilor eligibile pot spune că și-au atins obiectivul, căci, în afara nemulțumirii (cronice, de altfel) a PNLC și a unei contestări din partea UDC, ceilalți participanți la alianță s-au declarat "relativ" mulțumiți de repartiție, succesul fiind cu atât mai mare cu cît "principiul" sondajelor nu a fost agreat unanim. PNLC, după ultima zvîncire de orgoliu de la Consiliul Național Extraordinar din 17 august, a decis, după multe șovăielri, răunăcere în Convenție și se va resemna probabil cu cele 10 locuri deja concedate, plus cinci în caz de reușită "peste plan" a CDR.

De altfel, PNLC a părut, în această perioadă de pregătire a campaniei, partidul cel mai debusolat din Convenție. Sfîșierile interne între neputința de a-și găsi un loc pe măsura dorințelor în Convenție și mirajul doctrinar pe care i-l oferă nou înființata Alianță Națională Liberală nu sunt doar figuri de stil. Plecările de la vîrful partidului consumate odată cu prima decizie de rămînere în alianță (27 iulie) sunt expresia vizibilă a unei fracturi mai vechi. "Închis" în continuare în CDR, partidul domnului Niculae Cerveni a rămas în atenția presei prin revigorarea ideii de fuzionare cu PNL. Dar și asupra acestui proiect au planat multe incertitudini (fuziune prin congres sau absorbtie în PNL, înainte sau după alegeri?). Finalmente, în concordanță cu strategia de păstrare a echilibrului și de concentrare a tuturor forțelor pentru obiective electorale, s-a hotărât ca proiectul să capete formă doar după alegeri.

Acceași strategie a fost vizibilă și în cazul partidului-pivot (PNLC) care, în urma unor eșecuri la locale, a hotărât schimbarea sau punerea în discuție a conducerii anumitor filiale. După ce într-o primă fază (18 iulie) au fost desemnate Comitete interimare de conducere în Brăila, Giurgiu și Gorj, și arbitrate conflicte în Constanța și Cluj, Biroul de Coordonare, Conducere și Control revine în 13 august, hotărînd să nu mai schimbe conducerile de filiale pînă la alegerile generale. Motivul? Încă o dată, evitarea "luptelor interne", asigurarea eficienței și a "uniunii de acțiune".

PNL, departe de a fi partidul cuminte și disciplinat al Convenției, manifestă o frondă surdă, dar constantă, față de partenerul "mai mare". Întrucât handicapul "Câmpeneanu" pare depășit, PNL aspiră, cum e și firesc, la o poziție în spectrul politic la care numele său îl obligă. Nevoit să se înroleze în strategia și discursul Convenției, partidul condus de domnul Mircea Ionescu Quintus a cunoscut un inevitabil deficit doctrinar. Apariția ANL și imaginea de "adevărat" pol liberal a acestei alianțe au provocat o reacție de legitimare identitară din partea PNL. Un

LAURENTIU ȘTEFAN-SCALAT (1967)
– He graduated from the Political Science Department, University of Bucharest.

Currently, he is research assistant at the ISSEE.

Cadavrul viu

O antropologie a (post)socialismului

Pînă ce mai mulți autori români nu vor intra în circuitul internațional, cultura și societatea ne vor putea fi cunoscute în lume mai ales grație studiilor scrise de străini. Salutam cîndva, recenzînd monumentală biografie a tînărului Mircea Eliade dată de Mac Linscott Ricketts, un – ca să parafrerez clasicii – fapt academic total: românii nu au monopolul subiectelor românești; aşadar, adaug acum, ei sunt concuzați cu succese notabile de observatorii externi care, de regulă printru un "hazard obiectiv" al evoluției lor profesionale (de exemplu: suprapopularea unor domenii și specialități și înțeamană pe debutanți spre "nișele" libere, obiectele de studiu puțin cercetate), ajung să se ocupe de chestiuni românești.

Autoarea

Katherine Verdery, profesoară de antropologie la Johns Hopkins University (Baltimore, Maryland), este tipul-ideal al savantului occidental preocupat de România: în 1971, pe cînd începea să-și caute o destinație pentru obligatoriu stagiu de teren al oricărui antropolog american aspirant, studiile privind Europa erau puțin populare în domeniul său de elecție, iar ea însăși nu avea vreo reprezentare a Estului; totuși, tînără de atunci avea să debarce în 1973 la București, profitînd asemenei altora de ciudata deschidere a oficialităților comuniste față de occidentalii săi în Carpați pentru a ne studia. Chiar după 1971, regimul de la București a rămas mai "liberal" în această privință decât conduceri est-europene comparativ mai relaxate, probabil fiindcă ideologii național-comuniști, nepuțindu-se dispensa de manipularea folclorului în sensul atât de bine evidențiat de Claude Kornouh, începuseră să-i cadă victime. Nu e exclus ca unii dintre mandarinii puținelor noastre schimburi culturale din acea vreme să fi fost mistificați tocmai de sincera lor credință că atracția culturii tîranilor români era irezistibilă în absolut, iar toți acești cercetători occidentali, deși – inevitabil – recrutați de CIA, nu făceau decât să cedeze tentației. Tinerii turiști academic, altminteri adesea ingenui și deci pradă ușoară pentru serviciile "de protocol" din universități și institute de cercetări (infiltrate și mo-

* Katherine Verdery, *What Was Socialism and What Comes Next?*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1996, 298 p.

nitorizate de Securitate), aveau uneori simpatii sau crezuri de stînga, puțind părea recuperabili pentru vastele manevre de intoxicare a opiniei publice internaționale în care și-au făcut armele "diplomații" mai ișteji ai blocului sovietic. Sigur că maoismul, anarhismul, eurocomunismul sau troikismul unor oaspeți s-au vădit mai tari decât sirenele național-comunismului, dar un teren de negociere între cei dintîi și gazde a subzistat pînă după 1989, dând formele benigne ale "neutralității" observatorilor străini (preocupări exclusiv de tehnicalitățile obiectelor de studiu, indiferență publică la contextul social, economic și politic, pentru a-și proteja colaboratorii autohtoni și a-și conserva dreptul de revenire în România, fără de care i-ar fi așteptat reciclarea profesională forțată) și pe cele, progresiv maligne, ale minciunii prin omisiune, ale teoriei convergenței sistemelor, ale relevării "realizărilor" socialismului real.

Katherine Verdery a făcut parte dintre aceia care, lucru oarecum bizar, au devenit sensibili la gîndirea de stînga după înțîiul sejur românesc. Pentru studenții greci și africani săsiți în anii '70 ca bursieri ai Partidului-stat, primele luni din anul pregătitor marcară îndeobște despărțirea definitivă de marxism: poate singurul merit al lagărului socialist – și acela involuntar! – a fost remarcabilă sa calitate antipedagogică, proprietatea de a funcționa disuasiv pentru sfîngiștii capabili să se supună evidențelor. Pentru Katherine Verdery, înfilnirea cu socialismul real a însemnat descoperirea unei lumi strîmb înțocnîte, ale cărei forme aveau totuși un mare interes estetic, chiar existențial: critica lor sistematică și inteligență putea servi o critică a formelor capitalismului de acasă – una din preocupările constante, nu de puține ori militante, ale universitarilor americani. Pentru această dublă critică, tînără cercetătoare avea la îndemnă clisările deja demonetizate ale ideologiei născute de Războiul Rece (care trebuie înțelus, în spiritul cărții de față, și ca o formă de cunoaștere și o organizare cognitivă a lumii). Ea avea să aleagă calea mai complicată a unei gîndiri critice transideologice, ale cărei origini intelectuale se găsesc deopotrivă în marxism (nu doar Marx, ci și, poate mai ales, Gramsci), mai multe neomarxisme (economia bunurilor simbolice a lui Pierre Bourdieu, sistemul mondialist al lui Immanuel Wallerstein, marxismele revizioniste ale Estului), tradițiile metadiscursive ale antropologiei culturale.

Cărțile anterioare și receptia lor în România

What Was Socialism and What Comes Next? este a treia carte a autoarei. Cea dinții, *Transylvanian Villagers, Three Centuries of Political, Economic, and Ethnic Change* (University of California Press, 1983), analiza, prinț-o cercetare detaliată a comunei Aurel Vlaicu în perspectiva a trei secole de istorie economică, socială, culturală și națională, tribulațiile unei comunități multietnici, perpetuu reconstruită în cadrele succesive ale producției, schimbului, sferei simbolice, geopoliticii; rezultatul era metonimie a Transilvaniei, care a tulburat cîteva spirite fruste din științele noastre sociale, mai sensibile la un *motto* ironic fără a fi în fond jignitor (o anecdotă cu un ungur, un neamă și un român, în care eroismul impulsiv al primului și mercantilismul celui de-al doilea par mai puțin simpatice – și chiar mai puțin practice – decât astuția românilor) decât la tezele și argumentele lucrării. Așa cum am scris prezentind *Transylvanian Villagers* în *Vatra* (XIX, 2, 1989, p. 4), autoarea americană arăta suficientă simpatie pentru obiectul său de studiu; orice doză suplimentară de românofilie ar fi fost o gafă profesională, o ieșire din proverbiala *cold empathy* care face interesul epistemologic al antropologiei culturale. Preopinenții români ai doamnei Verdery au suprareacționat, uneori subconștient, la concepția ei despre etnicitate, radical anti-esențialistă și anti-istoricistă în sensul lui Popper, potrivit căreia "românitatea" este o funcție cu variabile multiple, imprevizibilă și, ca alte fenomene similare, parțial fortuită. Pentru un antropolog deschis către istorie, sociologie, politologie și economie, datele din teren erau clare: obiectele de studiu, discursurile și practicile asociate lor, precum și însuși regimul sensului lor, nu erau etern egale cu ele însese, iar studiul lor era în primul rînd un studiu asupra condițiilor lor de posibilitate, nu asupra unor entități anistorice. Judecată calm, neînțelegerea dintre Katherine Verdery și majoritatea cititorilor săi români era inevitabilă: peatru oricine cunoaște precaritatea științelor noastre sociale, "conflictul inter-interpretărilor" plutea în aer. Din păcate, disputa nu a fost cîtuși de puțin academică, degenerând în articole care, prin vehemență și limbă de lemn, au concurat cu dezlăjuinile standard. La zvonurile potrivit căroră doamna Verdery ar fi fost spionată (sătenii "săi" erau navetiști la o fabrică de armament), respectiv marxistă (național-comuniștii îi faceau din asta un păcat) s-a adăugat altul, după care ea ar fi fost unguroaică, ceea ce "explica" totul. (Înțimplător, Verdery se pronunță la origine cu accent pe ultima silabă, nu pe prima, fiindcă strămoșii cercetătoarei sunt hughenoți.)

rea a sesizat la adversarul ei calitățile intelectuale care îl deosebesc de Ilie Neacșu sau Corneliu Vadim Tudor.

Ce a fost socialismul și ce urmează?

What Was Socialism and What Comes Next? reunește versiunile revăzute ale unor studii publicate în perioade savante și volume colective americane, între 1988 și 1995. Punctul lor comun este încercarea de a propune o antropologie a socialismului real (autoarea, din mai multe motive pe care nu le reiau, preferă termenul "socialism") și a succesorului său, postsocialismul. În opinia mea, principalul punct de interes al cărții este reflecția aspră transformărilor est-europene (în special românești) dintr-o perspectivă mai puțin obișnuită: de departe de clișeele politologiei, economiei și "tranzitologiei", dincolo de tentațiile unei *grand theory*, Katherine Verdery observă transformările locale, ambiguë și parcă reversibile, aşa cum au ele loc și aşa cum sunt ele interpretate la scară omului comun. Undeva în adîncul vieții sociale, de departe de ideologii, Războiul Rece și Sfîrșitul Istoriei, autoarea descoperă tramele unor destine individuale și colective, căutând să le traducă în categoriile științelor sociale occidentale. Această întreprindere nu e automată, ci problematică și grea de consecințe, ceea ce inspiră simultan o critică a capitalismului din unghiul eșecului socialismului real și o critică a instrumentelor acestei critici (cum ar fi concepțele foarte populare de "societate civilă", "piață", "drepturi de proprietate" etc.). În continuare, voi prezenta succint capitolele cărții, încheind cu sugestiile ei pentru cercetări viitoare.

Introducerea e saturată de confesiuni și ne face martorii formării autoarei pe fundalul structurării cognitive, ideologice și instituționale a cercetărilor americane (occidentale, în sens larg) asupra Europei de Est. Pentru Katherine Verdery, contextul Războiului Rece, de la presupozitiile metafizice la urmările Securității, formează un continuum de teorii și practici specifice pe care savantul trebuie să le deconstruiască în permanență pentru a-și contura obiectul de studiu, căile de a-l ataca și, mai profund, propria sa persoană. Cu trecerea anilor, cercetătoarea participă tot mai puțin inocent la dinamica foucauldiană a unui *savoir-pouvoir* insidios și polimorf, care îi ascute simțurile și îi stimulează scepticismul.

Primul capitol, cel mai teoretic, formulează răspunsuri la întrebarea elementară "Ce a fost socialismul și de ce s-a prăbușit el?", pe baza datelor românești considerate în context comparativ și în cadrele unui model al socialismului real cunoscut de cititorii români din *compromis și rezistență*. E vorba de un model euristic al socialismului, de un tip-ideal, mai aproape de reflecția est-europeană asupra subiectului decât de sovietologia occi-

dentală, cu specială privire la mariile ambiguități ale practicii (organizarea muncii, consumul, statutul proprietății) și cu distanță față de certitudinile teoriei.

Al doilea capitol vorbește de "etatizarea" timpului în România ceaușistă, o chestiune cardinală pentru ontologia mutantă a socialismului real: timpul, înțeles ca o construcție socială, e un capital simbolic pentru care Partidul-stat trebuie să lupte cu supușii săi; organizarea timpului și apropierea lui sunt una din cheile (re)construcției identității sociale, reprezentând un capitol esențial al modernizării forțate (e vorba de modernizarea de tip sovietic, amalgam de progres tehnologic lenino-stalinist, de inspirație Taylor-Ford, depășit de Occident în anii '30-40, de modernități fosile, prost asimilate, și de o rearhaizare a elementelor moderne precomuniste, de la societatea civilă la instituțiile statului). Așa cum înțelegem din al doilea capitol și din capitolul al săptămânii, etatizarea timpului nu a reușit integral: postsocialismul abundă în temporalități arhaice, de tip mitic și milenarist, mai tenace decât cele cu adevărat moderne, care par să fi fost mai drastic afectate de veleitățile demurgice ale socialismului real.

Capitolul al treilea se ocupă de relația dintre gen (*gender*) și identitate națională în socialism, urmărind-o în amănuntele sale simbolice, aşa cum sunt ele codificate în discursurile și ritualurile național-comunismului, fabulos obiect de studiu pentru psihistorie, psihologie socială și antropologie.

Capitolul al patrulea examinează spinoasa chestiunea a naționalismului și sentimentului național în România postsocialistă (în paranteză fie spus, e și cea mai discutată latură a istoriei noastre dintre 1945 și 1989), remarcând între altele că național-comuniștii repliajă după decembrie 1989 apără (dacă apără!) de străini *statul*, nu *națiunea*; confuzia dintră cele două entități, patentă în demagogia românească de toate orientările, oferă național-comuniștilor alibiul unui protectionism dezastroz pentru România, fiindcă pretinții apărători luptă în realitate pentru o *chasse gardé* protejează pentru a spolia.

Rămînem, cu al cincilea capitol, în sfera politicii postsocialiste, pentru a observa cu autoarea altă manipulare a conceptului de *națiune*, de această dată pentru a bloca (re)construcția și (re)legitimarea *societății civile*. O societate civilă adesea reificată (inclusiv de către activiștii occidentali sau prooccidentali ai domeniului), prezentată ca un lucru ce trebuie construit; și nu aşa cum este: un construct simbolic manipulat în confruntările politice.

Capitolul al săselea reia problema privatizării, deja atinsă în capitolul al patrulea și teoretizată apoi în cel de-al optulea. Sunt considerații inspirate de noi stagii în

comuna Aurel Vlaicu, în care observația participativă a decolectivizării agriculturii se întâlnește cu o reflecție asupra persistentei ambiguității a drepturilor de proprietate, o ambiguitate crucială pentru organizarea puterii postsocialiste. Acest capitol pune o problemă de ordin teoretic și metodologic pe care specialistii noștri în științe sociale trebuie să-o clarifice într-un dialog consecvent cu partenerii lor occidentali. Pe scurt: problema este reconstrucția analitică a diferenței est-europene. Încă din secolul al XVIII-lea, de când geografia simbolică europeană începe să se organizeze potrivit unui clivaj Vest-Est, semi-orientalist (orientalismul, în sensul lui Edward Said, ca și elenismul, se nasc în același context), astăzi est-europenii educați cît și vizitorii lor vest-europeni încercă să ofere modele ale identității est-europene, căutând soluții într-un domeniu al ambiguității, într-o combinație intextricabilă de Vest și de Est, de *idem* și de *alter*. Etnografia imperială a Habsburgilor, indispensabil *instrumentul regni*, întărnise deja marea diversitate a culturilor regiunii est-central-europene. Antropologia contemporană mai are încă de rezolvat, poate – aşa cum sugeram în altă parte – printr-un Al Treilea Discurs echidistant față de teoria occidentală și de practica regiunii, enigma acestei lumi parcă nedecisă între asemănarea cu Vestul (genuină sau obținută prin imitație programatică) și deosebirea (inclusiv conștientă) de el. Provocarea teoretică a unei lumi în care *idem* și *alter* nu mai sunt diferențiate, ci confuze – *blurred*, ar spune Clifford Geertz – nu face decât să crească în postsocialism, când elemente evidente de Lumea A Treia vin să se adauge celor tradiționale. Pentru mulți occidentali, savanți sau nu, alegerea e grea: dacă supraestimezi asemănarea cu Vestul, Estul te poate ușor prinde pe picior greșit, exact cînd te aștepți mai puțin; dacă, dimpotrivă, supraestimezi diferența, "exotizezi" superficial o alteritate încă oarecum familiară și chiar structural compatibilă.

Pe scurt, vorbind despre colectivizare, Katherine Verdery ne lasă uneori să suspectăm că sătenii (care nu sunt țărani, autoarea ține cu temei la distincție) din comuna Aurel Vlaicu mai participă încă la o ordine simbolică arhaică: ei par să credă că loturile lor de pămînt au devenit elastice – când sunt mai mici ca în cale, când sunt mai mari –, potrivit unei *Weltbild* apocaliptice. Dar acești săteni, în opinia mea, sunt moderni: modernizarea de tip sovietic, pe care am caracterizat-o mai sus, i-a dezrădăcinat definitiv; pe de altă parte, ei nu trebuie să recurgă la explicații magice pentru a da seamă de "elasticitatea" proprietății funciare: ei știu prea bine că e vorba de corupție (de exemplu, primarul își ia pentru sine un lot mai mare decât îi confiscase statul comunist, ba încă

și într-un loc mai bun, fiindcă proprietățile funciare "reconstituite" nu sunt doar elastice, ci și mobile, se mută chiar din județ în județ) și, atunci cînd pot, intră în angrenajul ei cu destul succes. Sigur că pe ulițele satului păgășii vorbesc de sfîrșitul lumii; dar o fac mereu cu amărițineea omului modern tras pe sfoară de o birocrație masiotizată, nu terorizat de "plinirea vremilor": recusul său ultim e hazul de necaz, nu milenarismul.

Aceeași problemă teoretică – reconstrucția analitică a diferenței est-europene – românești în spătă – reapare în capitolul al șaptelea, inspirat de "afacerea Caritas". Autoarea, care a "jucat" și ea echivalentul a 350 dolari americană (după spusele ei, pentru a înțelege dinăuntru arcenele "schemei piramidale"), prezintă mai întîi unui public internațional ceea ce românii știu – istoria escrocheriei; apoi înregistrează ecourile sale economice și simbolice (de exemplu, cum au înțeles românii de rînd chestiunea, regîndirea națiunii de bani, restructurarea ordinii morale locale, implicațiile socio-politice), în cadrul mai larg al giganticei transformării cognitive ce însoțește sfîrșitul lagărului socialist. Capitolul oferă în "afacerea Caritas" o metonimie a României în tranziție, un prilej de reconsiderare a tuturor ideilor primele ale "tranzitologiei".

Critica tranzitologiei continuă în capitolul al optulea, care se întrebă încă din titlu, metaforic, dacă nu cumva tranzitia postsocialistă duce la feudalism: examinînd consecințele descompunerii Partidului-stat, Katherine Verdery schizează o antropologie a statului, atentă la spargerea teritoriului omogen (așadar modern) al statului național într-o puizerie de feude angrenate într-o dinamică economică și politică nu fără unele similitudini cu cea cunoscută din studiul Vechiului Regim.

Sugestii pentru cercetare

Încheierea volumului reduce în atenție problemele teoretice întălnite în cercetările aplicate prezentate în diversele captoare, scurcuitindu-le printr-o captivantă reflecție asupra rolului metodologic al antropologiei în studiul postsocialismului real și, prin rîcoșeu, al capitalismului intrat în era "acumulării flexibile". Fără a putea face dreptate numeroaselor sugestii ale autoarei, mă mulțumesc să enumăr câteva. Katherine Verdery afirmă că antropologia, versată în studiul condițiilor de liminalitate (ca trecerea de la tinerețe la maturitate), al formelor rituale, al relațiilor viilor cu morții, al structurilor de înrudire, al sistemelor simbolice și de sens, ar fi disciplina cea mai abilită să abordeze marea transformare a lumii întregi după Războiul Rece. Timpul nonlinear (mai curînd postmodern decât arhaic) care subînținde afacerea Caritas, gîndirea escatologică evidentiată cu prilejul de-

colectivizării agriculturii (dar prezentă și în alte contexte, de la fundamentalism la versiunea dată de Fukuyama ideii unui sfîrșit al istoriei), ambiguitățile drepturilor de proprietate, conflictele în jurul omogenității sociale, individuației și inegalității, transnaționalizarea identităților colective și noile conceptualizări ale cetățeniei și teritoriului național – toate alcătuiesc un program de cercetare pe care antropologia îl poate îndeplini cu mai mare succes decât alte științe sociale.

Pentru a încheia într-un mod amuzant, subliniez din nou scepticismul, ironia, chiar sarcasmul pe care Katherine Verdery le aduce în mod salutar într-o dezbatere intelectuală aflată în criză teoretică endemică (tranzitologia fiind doar una din codificările conflictului dintre diverse *grand theories* concurente, cu astăzi mult cu cît e de multe ori folosită de estici pentru a subverti hegemonia tradițională a Occidentului). Toate acestea sunt evidente într-un număr de exemple și teme pentru acasă: natura spectrală a comunismului, necrofilia postsocialistă (cariera politică a cadavrelor, de la Lenin și Imre

Nagy la Ceaușescu) și viața publică a statelor, precum și impactul lor asupra memoriei sociale; pronatalismul naționalist (Renata Salecl citează sloganul "Foetusul e tot croat!") și spaimea stingerii națiunii prin scădere fertilității (combinată cu teroarea înmulțirii alogenilor). și așa mai departe.

Am căutat să ofer aici o idee cît mai exactă despre noua carte semnată de Katherine Verdery, care ar merită să capete o versiune românească. Probabil că ne aflăm în fața unei lucrări... de tranziție, care documentează evoluția unei gîndiri provocatoare, în evoluția sa către o nouă paradigmă a cercetărilor dedicate Estului Europei. O paradigmă postmodernă, după toate aparențele, în care disciplinele fuzionează, standardele academice încep să se apropie de nivelul celor din domenii mai bine instituționalizate, iar Europa de Est nu mai e doar un mit al Războiului Rece, ci o realitate solidară cu restul continentului. Studiind cadavrul viu al socialismului, putem afla ceva important despre lumea întreagă.

▼ O antologie și cîteva întrebări

Instaurarea regimului comunist în Europa de Răsărit și prăbușirea acestui regim sunt fenomene abordate din diverse unghiuri de către specialiștii în istoria contemporană. Profesorul Gale Stokes, de la Rice University (Houston, Texas), a făcut apel la mărturile celor care au participat la aceste evenimente ce au marcat viața continentului european și a publicat această antologie*, care a ajuns la cea de-a doua ediție. Folosită în clasă, în universitățile de limbă engleză, antologia contribuie direct la formarea imaginii pe care și-o fac studenții despre istoria recentă a Europei de Răsărit și, ca atare, cartea ne interesează în cea mai mare măsură pe toți cei care vrem să știm cum ne privesc străinii.

În afară acestei întrebări, de cel mai mare interes pentru relațiile actuale, antologia mai ridică o serie de

* Gale Stokes, *From Stalinism to Pluralism*, Oxford University Press, 1996.

întrebări ce nu se adresează doar specialiștilor. Vrem să știm cum a fost cu putință ca o mare parte din continentalul european să intre sub dominație sovietică și să cunoască regimuri de dictatură. Cum au reacționat oamenii în fața acestei catastrofe? Cum a fost cu putință ca România să fie "abandonată" și să nu-și pledeze cauza decât printr-o voce neautorizată în acest congres imaginat convocat de Gale Stokes? Să încercăm să formulăm răspunsurile pe rînd.

Subtitulată *A Documentary*

History of Eastern Europe since 1945,

cartea a fost utilizată la cursuri și seminarii, propunînd studenților nu o desfășurare cronologică, ci o abordare tematică a fenomenelor. Exponerea începe cu Conferința de la Ialta și delimitarea sferelor de influență, împărțirea lumii în două tabere (sau, cum spuneam noi, "lagăre") adverse, instaurarea stalinismului, excluderea Iugoslaviei din lagărul socialist, mările spectacole ale friciei, care au fost procesele împotriva "deviaționistilor". Urnează texte venite din partea criticiilor marxiști ai regimului comunist, de Czeslaw Milosz. Tulburător e

textul lui Vaclav Havel despre "puterea celor sără de putere", care analizează modul cum se instalează lașitatea într-o societate dominată de poliția secretă sau celebra *Tragedie a Europei Centrale* a lui Milan Kundera. Cititorul găsește la fiecare capitol piese care atestă o stare de spirit și dezvăluie un mecanism formidabil de dominație.

Dacă înălțim un răspuns la prima întrebare în mărturia lui Charles Bohlen, care crede că nu neatenția sau graba au dat deciziilor de la Ialta o direcție catastrofală pentru răsăritul Europei, ci faptul că Stalin avea trupele sale în ţările în privința căror se duceau tratative, ne alegem cu două întrebări: la ce a folosit rezistența poloneză, înțoarcerea armelor către români, opoziția decisă a cehilor? Introducerea autorului și prezentările care preced fiecare grupaj nu dau nici un răspuns, iar răspunsul nu poate veni decât din partea "victimelor". Dar nu într-o perspectivă literară ("am fost părașiți, deși suntem europeni!"), cum scriu György Konrad sau Milan Kundera), ci recapitulând datele și indicațiile oferite de mentalitate: vom reveni asupra acestui aspect atunci când vom discuta cea de-a treia întrebare.

Cea de-a doua întrebare pune la îndoială problemele enumerate de Gale Stokes, deoarece este artificială separarea "antipolitică" de "reîntoarcerea la politică", de vreme ce în prima diviziune sunt investigate Acordul de la Helsinki și celebra Chartă 77 cehă, în timp ce în a doua diviziune figurează "tragedia" lui Milan Kundera. Nu este vorba de o simplă ezitare, ci de o percepere greșită a luptei politice din societățile comuniste. În 1976 am avut privilegiul să vizitez Statele Unite, în cadrul acordului cultural și să fiu permis cu căldură la Universitatea East Texas State din Commerce, datorită

profesorului Thomas Perry. Contra "indicațiilor prețioase", care îmi interzisese să dau declarații în presă (eram trimis cu zîmbetul pînă la urechi și cu gura închisă), am răspuns la un interviu care a fost reprobus în toate ziarele din oraș (și încă sub titlul "Un specialist român se simte bine în Texas", 24-28 oct.). Înțreba-reacheie a fost ce cred despre Acordul de la Helsinki, care – comentă reporterul – "a cedat Europa Răsăriteană influenței sovietice". Răspunsul meu a fost că Acordul garanta frontierele României, care nu ar fi putut fi invadată de sovietici. Despre ce se petrecea înăuntru, am discutat în continuare. În timp ce reporterul american privea Acordul de la Helsinki prin prisma campaniei electorale care îl opunea pe Ford lui Carter și folosea prilejul pentru a vorbi de o "gafă" a lui Ford, eu priveam lucrurile din interior și încercam să sugerez că pasul de la Helsinki a fost util.

Cu alte cuvinte, atitudinea față de stalinism și succesiunea lui nu s-au tradus într-o fugă de politică și o revenire la politică. Așa-zisa fugă a fost un refuz de a accepta politicizarea excesivă care desfășurase metafizica, religia, perceperea unei realități mai bogate decât cea pusă în discuție de critica marxistă a regimului comunist. Respingerea politicii a însemnat rezistență în fața unei indoctrinări care dorea să transforme natura, omul și restul; marxism-leninismul nu a fost un program politic, ci un proiect de viață care trebuia atacat la bază, în principiile lui filosofice. Lupta politică nu putea fi desprinsă de discuțiile aprinse purtate de scriitori, cercetători sau alți intelectuali: în acest sens, "alternativa comparativă", apărută în România, trebuia luată în seamă de Gale Stokes. După noua politică a lui Willy Brandt față de Răsărit (*Ostpolitik*), s-a ajuns la Helsinki; or, mulți ziaristi occiden-

tali au notat precauția regimului Ceaușescu de a nu supăra Occidentul, de care avea nevoie. După 1980, cînd s-a hotărît aparent absurd plata datorilor externe, regimul și-a întărit controlul și a devenit tiranic. Dacă este vorba să stabilim fază, atunci clasificarea trebuie să pornească de la mișcarea poloneză a Solidarității, care a adus luptă în stradă. Este momentul în care apare în România ODUS-ul, care a provocat o confuzie desăvîrșită între atribuțiile sindicatelor și noua organizație (ce se ocupă, în primul rînd, de strîngerea deșeurilor).

Ajungînd la cea de-a treia întrebare, pornim de la prezența românească în acest volum. În prima ediție, din 1991, nu apărea decât un singur text, la capitolul "Naționalism": critica *Istoriei Transilvaniei*, coordonată de Bela Köpeczi. Am avut prilejul să-i semnalez autorului faptul că era o neconcordanță între textele porosite din cabinetele de lucru ale unor specialiști și această recenzie care fusese scrisă la Secția de propagandă a partidului comunist și semnată de un activist, Mircea Mușat, care își asociase doi istorici – Ștefan Pascu și Florin Constantiniu. Acum, în ediția a doua, din 1996, autorul introduce tot un singur text românesc, anume un fel de poemă despre Transilvania, semnată de Ion Lăncrăjan: în asemenea condiții, români intră în panorama dedicată trecerii de la stalinism la pluralism cu un singur text, și anume la capitolul "Naționalism". În dezbaterea intelectuală din cei peste patruzeci de ani, români nu au produs decât teze naționaliste. Sigur că ne putem întreba dacă Lăncrăjan va rămîne în istoria noastră literară, dacă este un nume comparabil cu al lui Adam Michnik sau Milovan Djilas; dar nu despre statura lui este vorba, ci despre faptul că în cazul românesc nu este ales

Cărți și autori

un opozant, ci un protocronist, un susținător al doctrinei lansate de partidul comunist.

Autorul ar fi trebuit să se informeze, să afle că în România există o bogată literatură despre rezistență armată din munți, despre teroarea din închisorile comuniste (unele amintiri fiind scrise înainte de 1989, cum este superbul jurnal al lui Nicolae Steinhardt), că puteau fi selectate texte de Paul Goma, din *Epistolarul cercului de la Păltiniș* (unde Andrei Pleșu vorbea despre "vidul formativ" din societatea comunistă) și mai ales din textele Doinei Cornea. Se pare că autorul s-a mulțumit să preia un text gata tradus în engleză, după cum ne indică trimitera bibliografică. Or, aici apare o cu totul altă problemă, care ne duce la reconsiderarea atitudinii marilor puteri față de popoarele din centrul și sud-estul european.

Marile puteri au discutat la Teheran și Ialta pornind de la propriile interese: ar fi deplasat să credem că ideea de Europa a avut o pondere importantă în gîndirea specialiștilor care au împărtit sferele de influență. Dar există posibilități multiple de a influența opinia celor puternici, prin informații, într-un joc nuanțat de interes, prin atragerea interesului celor puternici, prin mai multă mobilitate. Și ne putem întreba: cîte antologii ale rezistenței române au apărut în engleză? Ce instituție de stat, care detine banii, s-a oferit să realizeze o asemenea antologie? Nu repetăm cumva ineficiența interbelică?

Alexandru DUȚU

▼ O inițiativă laudabilă

Numeroase edituri și-au propus în ultima vreme alcătuirea unor colecții care să cuprindă texte ale clasi-

cilor gîndirii politice universale. Din păcate, astfel de intenții ori nu beneficiază de cea mai bună îndrumare de specialitate, rămînd deficitare la nivelul selecției textelor publicate sau a prezentării lor critice, ori nu dau dovedă de discernămînt în ceea ce privește versiunile românești, reînăudind traduceri depășite sau permînd apariția unor traduceri noi, care deseori sunt profund neatente față de original. Această realitate regășită nu se confirmă în totalitate în cazul operei de față*, text fundamental al literaturii politice a secolului al XVI-lea, apărut în traducerea și cu un aparat critic de Lena Stan și Lavinia Stan. Ediția este dotată cu un studiu introductiv documentat și conține, în completarea prezentării, traducerea unei scrisori a lui Montaigne (de mare interes biografic avînd în vedere prietenia ce i-a legat pe cei doi), precum și a *Meditațiilor asupra supunerii și libertății* de Simone Weil, text ce demonstrează încă o dată, dacă mai era nevoie, persistența interesului pentru tema *Discursului* lui La Boétie ("supunerea celor mulți în fața celor puțini"...). În plus, dorința traducătoarelor de a realiza o versiune românească fidelă originalului este evidentă atât în alegerea ediției după care s-a tradus (ediția Bonnefon, stabilită după manuscrise), precum și în grija cu care au avut în vedere respectarea textului original prin alegerea unor variante românești cît mai apropiate ca sens. Dar, din păcate, tocmai această grijă pe alocuri excesivă poate duce la opțiuni nepotrivite în ceea ce privește termenii sau expresiile românești. Observația, pe care o găsim în studiu introductiv, că "analizarea *Discursului servitujii voluntare* din perspectiva categoriilor politice ale

* Étienne de la Boétie, *Discurs despre servitutea voluntară*, Editura Universal Dali, București, 1996.

timurilor noastre – democrație, societate civilă – este eronată și ignoră intențiile autorului", este pe deplin corectă, dar nu și suficientă pentru a preveni unele sfîngăci de traducere. Din fericire, acestea înnai mult de preluarea întocmai în românește a unor cuvinte din originalul francez sau de traducerea bazată pe asemănarea înșelătoare de grafie (traducerea lui "cru" prin "cruzime", de exemplu, poate fi considerată o simplă scăpare, p. 53), decât o mai gravă nepotrivire de vocabular politic. Din acest ultim punct de vedere, termenii care pot pune probleme sunt de cele mai multe ori bine redați în românește, avînd, acolo unde se consideră a fi nevoie, explicații în notele de subsol (este cazul termenilor "république/monarchie", "gouvernement", "tyran/tyrannie". Uneori însă, lipsa unei atenții lingvistice mai profunde se face simțită, mai ales acolo unde este vorba de termeni care și-au conservat grafia în forma actuală a limbii, dar și-au schimbat profund sensul, cum este cazul cuvintelor din familia lui "police", prezente în număr extrem de mic, este adevărat, în textul lui La Boétie: într-unul din cazuri, traducerea este corectă ("Lycurgue, le policier/polisseur de Sparte" este "Lycurg, le législatorul Spartei", p. 36), însă în alt caz, opțiunea "antrenată" pentru "polie" ni se pare nefericită (p. 40).

Vocabularul politic este foarte sensibil atât la trecerea dintr-o limbă în alta, cît și la trecerea dintr-o epocă în alta. Corespondenții unor termeni politici în limba în care se traduce pot atrage deplasări de sens ce se fac vinovate de multe confuzii. Nu este cazul traducerii de față, unde din fericire nu am întîlnit greșeli fundamentale. I se poate reprosa cel mult o anumită incapacitate de a ține uneori pasul cu bogăția arhaică a textului lui La Boétie.

Deși aparatul critic nu acoperă toate necunoscutele pentru cititorul român, el este alcătuit în cunoștință de cauză și în cea mai mare parte își atinge scopul. Unele pasaje meritau însă un mic comentariu în subsol sau comentarii mai clare decât cele care există deja, șiut fiind faptul că, deși *Discursul* lui La Boétie nu poate fi interpretat ca o operă de conjunctură, el nu rămâne în afara dezbatărilor politice și a referințelor istorice care erau pline de sens pentru contemporanii săi, dar care, pentru cititorul neavizat, pot părea doar simple anecdotă. Este cazul pasajului unde se face aluzie la fundamentalul ideologic al regalității franceze și la situația acestuia în epoca de început a statului modern (pp. 50-51), a cărui explicație ni se pare insuficientă, cu atât mai mult cu cît se poate lesne a-luneca spre concluzii pripite în ceea ce privește incredulitatea autorului și atitudinea lui de revoltă. De asemenea, este cazul pasajului unde La Boétie demonstrează caracterul natural al libertății umane, cu referiri mai generale la dreptul natural și la dezbatările filosofice pe marginea lui (pp. 28-30), pasaj care nu beneficiază de vreo notă explicativă.

Studiul introductiv supunește multe din aceste neajunsuri, atingând problemele importante pe care le-a ridicat *Discursul despre servitutea voluntară*: controversele iscate în literatura politică de diversele sale interpretări (a fost considerat, pe rînd, simplu exercițiu de retorică, scriere polemică de conjunctură, text intenționat anti-machiavelic, manifest republican sau revoluționar), precum și destinul postum pe care La Boétie îl împarte cu alți importanți autori politici din trecut, cel de a fi fost pus de-a lungul timpului în serviciul unor curente străine de gîndirea sa; e evocat tot în studiul introductiv extraordinarul interes de care continuă

Cristina ION

▼ O istorie socială a tranzitiei

Cunoscut publicului larg prin intermediul articolelor publicate în diverse ziaruri, dar și prin lucrări precum *Îndreptar-Dicționar de Politologie* (Ed. Nemira, 1993) și "Lumea după războiul rece" (Ed. România Liberă, 1996), iată că dl. Silviu Brucan revine în atenția cititorilor cu un nou volum*.

Silviu Brucan pleacă de la premissa că "socialul" ne poate spune, mai curînd decât "economicul" sau "politicul" (acestea din urmă putînd fi afectate de schimbări brusete), "în ce stadiu se află societatea și încotro se îndreaptă ea" (p. 9).

Plecînd de la această ipoteză, identificînd numeroase asemănări între situația țărilor din Blocul Răsăritean, Rusia și chiar China, față de cele din Vest, analiza are ca punct de plecare structura socială din țările comuniste, studiază amanunțul evoluției forțelor sociale în România între 1990 și 1996 și încercă chiar și o prognoză asupra viitorului.

Anul 1989 a reprezentat o "revoluție", explicația utilizării acestui termen radical fiind aceea că schimbările care au avut loc au fost schimbările de structură ce au afectat nu numai domeniul "politic" (sistem multipartid și libertăți democratice) sau "economic" (tranzitia la economia de piață), ci și "social". Iar dacă "political" și "economicul" pot fi schimbată "de sus"; în schimb, "tranzitia în plan social se efectuează de jos, în mod spontan și abrupt" (p. 62).

1990 și 1991 sunt ani de "încremenire" a vechii structuri sociale: muncitorii și țărani constituiuîncă baza societății. Abia în 1991, în perioada guvernului Roman, se liberalizează prețurile și comerțul exterior, se promulgă Legea Privatizării Industriei și este adoptată Legea Fondului Funciar. Societatea românească se găsea deja la o răscrucă, la alegerile din 1992 devenind evident faptul că schimbările în structura socială erau într-o fază incipientă.

Deja în toamna lui 1991 avuse loc un prim "cutremur social" –

* Silviu Brucan, *Stîlpii noii puteri în România*, București, Ed. Nemira, 1996.

mineriada – semn că muncitorii din acest domeniu se simțeau amenințați cu pierderea privilegiilor lor datorită terapiei de şoc a guvernului Roman.

Practic, odată cu trecerea la privatizare și la economia de piață se inaugurează un proces de transformare radicală a societății, proces ce începe cu polarizarea ei: la un pol -șomerii (peste 1 milion) și cei aflați sub pragul săraciei; la celalalt pol -milionarii, și chiar miliardarii.

În acest context, apariția clasei mijlocii este un fenomen necesar pentru stabilizare nu numai în plan "social", ci și "politic", deoarece în țările dezvoltate ea deține numeric "grosul" votului popular. Ea "nu deține nici puterea politică, nici conduceră economică", dar "furnizează cadre ambelor". În schimb, "dă tonul în cultură, dictează în materie de consum și constituie publicul principal al mass-media" (p. 76). Clasa mijlocie este, în același timp, "cheia succesului în tranzitie". În România, apariția ei s-a făcut forțat, "cu forțepsu" (p. 85). Din ea fac parte cei cu un venit lunar net de 1 milion lei în 1995 (300 \$) sau, mai exact, salariajii (oamenii cu venituri fixe din sectorul de stat), respectiv demnitarii de stat: președinte, prim-ministru, membri ai guvernului, senatori, deputați etc., la care se adaugă cei ce conduc regiile autonome, precum și directorii marilor întreprinderi, patronii, funcționari superiori, directorii de bancă din sectorul privat și directorii firmelor străine sau ai succursalelor bancare cu salarii în \$; membrii în Consiliile de Administrație AGA, FPS, FPP; cei din economia paralelă sau a banilor murdari. La sate, clasa mijlocie se formează prin reparația "chiaburului", deținător a peste 10 ha de pămînt.

În ceea ce privește clasa miliardarilor – datorită faptului că înainte de 1989 nu existau averi "legale", aceștia s-au îmbogățit pe socoteala statului.

Cele șase "coridoare ale tentației" – spune dl. Brucan, reluînd o expresie a lui Voltaire – sunt: coridorul Directocrației (expresia împărtășită lui A. Cornea), al CEPEX-ului, coridorul Export-Import, al Diasporei, coridorul Self-Made-Mensi, în fine, coridorul bancar. "Simbiozei politice dintre partid și stat din timpul lui Ceaușescu, i-a luat locul simbioza economică dintre stat și sectorul privat" (p. 104), iar această simbioză "putere-capital" "este o trăsătură principală a perioadei de tranzitie" (p. 124).

În perioada contemporană, pentru cunoașterea evoluției unei țări este esențială situația relațiilor mondiale. "Economia României și bunăstarea populației, pacea și securitatea țării – toate depind de situația din Europa și de NATO." Integrarea României în aceste structuri este deci inevitabilă, consideră dl. Brucan; problema este cînd și cum se va produce ea. Or, se demonstrează că, din punct de vedere social, structura României este "tipică orînduirii capitaliste de sfîrșit de secol XX" și că reîntoarcerea la comunism este practic imposibilă. Problema integrării se izbește însă în primul rînd de decalajele economice între țara noastră și țările deja integrate în structurile euro-atlantice. Există deja trei mari modele de capitalism – occidental, latino-american, est-asiatic.

Între timp, se poate prevedea că Rusia – ce deține un imens potențial și este încă o mare putere militară – se va redresa din punct de vedere economic în jurul anului 2000, creînd, foarte probabil, o zonă economică de liber schimb împreună cu republicile din jurul ei – ce sunt dependente de ea din punct de vedere energetic și datorită lipsei unei piețe interne de desfacere a produselor.

Acest fenomen va fi în măsură să producă schimbarea atitudinii Occidentului față de țările din Est ce vor fi din nou amenințate cu transformarea în sateliți, de data aceasta ai Rusiei și nu ai URSS.

Această schimbare de atitudine se va traduce printr-o ajutorare masivă a acestor țări (după cum s-a întîmpliat în trecut cu Portugalia, Spania sau Grecia) ceea ce "ar putea acceleră progresul economic al României și implicit aderarea ei la UE" (p. 147).

Impresia pe care o lasă carteasă este aceea de optimism necesar dialectic în trecerea de la socialism la capitalism – de la prezentarea corupției ca un fenomen necesar, natural și inevitabil (incluzînd comparația cu clanul Kennedy) și pînă la programele îmbucuratoare, dar neverificabile, din final, tocmai dintr-un motiv pe care dl. Brucan îl menționează de la bun început – acela că "economicul" sau "politicul" sunt imprevizibile. Or, previziunile din finalul cărții sunt exact de această natură...

În plus, lucrarea suferă în parte a două din cauza lipsei, fie ea și justificată, unor referințe fără de care nu poate fi nici contestată, dar nici nu i se poate acorda încredere pe care o prezintă o lucrare științifică cu o bibliografie bine precizată.

Este drept însă că dl. Brucan atrage de la început atenția că realizarea cărții s-a făcut cu "ajutorul unor oameni ce dețin importante poziții în guvern și în aparatul economic de stat" care au pus "condiția categorică" "ca întîlnirile și convorbirile noastre, inclusiv datele furnizate să fie folosite fără citarea numelor lor".

Carmen NARITA

Semnale

GEORGES DUBY Anul 1000 Iași, Editura Polirom, traducere de Maria Ivănescu, postfață de Mihai-Răzvan Ungureanu, Polirom, Iași, 1996, pag. 274, lei 7.500	venite deja celebre ale acestei negre perioade istorice.	seamă aspecte extrem de diverse (plecind de la felul în care era fabricată hîrtia și de la procesul imprimării, ajungînd la prețuirea dată cărții), într-o încercare de a dezvăluî o lume de tipografi, negustori, tîrgoveți etc., personaje ale unei istorii adeseori uitate.	reprezentă o importanță mărturie asupra evenimentelor din ajunul primului război mondial.
LUCIAN BLAGA Trilogia valorilor: Știință și creație (vol. I), Gîndire magică și religie (vol. II), Artă și valoare (vol. III) București, Ed. Humanitas, 1996, pag. 224 + 382 + 192	Reluare a unei opere clasice din filosofia românească a acestui secol, în care Blaga încearcă o punere la lucru a ipotezei influenței factorilor de natură stilistică asupra existenței umane.	Capitolul final al volumului (capitol intitulat "Puterea și cărțile") trimite la studiul unei relații care, sub o altă formă, are o miză extrem de actuală.	
ADAM PRZWORSKI Democrația și economia de piață București, Editura All, 1996, pag. 224, lei 9.900	Traducere a unei lucrări apărută la Cambridge University Press în 1991, carte constițuie o analiză a tranziției la democrație și a reformelor economice implicate de aceasta în țările Americii Latine și ale Europei de Est.	"Domnul Constantin Hlihor și-a căpătat bunul renume de cercetător al probemelor spinoase. De astă dată, și-a ales o temă care decenii de-a rîndul a fost interzisă istoricilor români. Defel inhibat, domnul Constantin Hlihor a explorat cu rigoare arhivele, obiectiv și competent. Documentele prezентate vorbesc de la sine în privința conduite și rolului Armatei Roșii pe pămînt românesc."	
RADU ROSETTI Amintiri – vol. I (Ce am auzit de la alții) București, Editura Fundației Culturale Române, ediție îngrijită și prefățată de Mircea Anghelescu, 1996, pag. 244, lei 5.500	O reeditare a unei cărți apărute pentru întîia dată în 1922. Interesul lucrării este dat de evocarea vieții unei familii moldovene celebre (cea a Roseteștilor, din care au provenit doi domnitori ai Moldovei), dar și de descrierea societății boierești din vremea lui Dimitrie Sturdza și Grigore Ghica.	Florin Constantiniu	
VASILE GOGEA Fragmente salvate (1975-1989) Prefață de Vladimir Tismăneanu, Polirom, Iași, 1996, pag. 188, lei 5.500	Darurile literare ale autorului, ce trec înainte de rigoarea clasică a istoricului, fac din volumul memorialistic o lectură plăcută.		
TITU MAIORESCU România. Războaiele balcanice și Cadrilaterul București, Editura Machiaveli, 1995, pag. 260, lei 4.500	Prim-ministru al României în 1913, în timpul celui de-al doilea război balcanic, Titu Maiorescu a considerat Pacea de la București, prin care Dobrogea de Sud a revenit României, ca momentul de apogeu al carierei sale politice. Reprezentând însemnările politice ale lui Maiorescu din perioada războiului și a tratărilor care i-au urmat, carte		
MARIUS OPREA Plimbare pe Ulija Tipografiei București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, pag. 216, lei 4.900	Abordare originală a fabricării cărții la începutul modernității românești: autorul ia în		

Contents

2. <i>In memoriam Ghiță Ionescu</i>	Alexandru Paleologu	About Ghiță Ionescu
3. <i>The Practics of Political Sciences in Romania</i>	Vasile Boari	The Politics as a Specialized Activity
6.	Daniel Barbu	The Inventing of Romanian Political Science: an institutional assessment
10.	Mihaela Miroiu	Need to Communicate
12.	Aurelian Crăițu	A Survey and some Proposals
14. <i>Participation and Absenteeism</i>	Cristian R. Pîrvulescu	Democratic Criteria
18.	S.G. Sebe	The Local Elections
22.	Mihaela Sîrbu-Czobor	Why Youth Reject the Idea of Political Participation
26. <i>Anatomy of Communism</i>	Document	The Plenary Session of CC of the RCP, Octomber 22, 1945
30.	Document 1956	The Khrushchev Report
35. <i>International Politics</i>	Iulia Voina Motoc	The Recommandation 1201 and its Interpretations
40.	Constantin Davidescu	Consequences of Granding the MFN
43.	Magdalena Boiangiu	In the Absence of Choice
45.	Valentin Stan	The Roumanian-Hungarian Treaty
48.	Overview	
50. Up-to-Date	Dan Dionisie	The Church and the Constitution
53.	Laurentiu Ștefan Scalat	RDC: Prepares for a Electoral Campagne
55. Books and Authors	Sorin Antohi	Katherine Verdery, <i>What Was Socialism and What Comes Next?</i>
59.	Alexandru Duțu	Gale Stokes, <i>From Stalinism to Pluralism</i>
61.	Cristina Ion	Étienne de La Boétie, <i>Discurs despre servitutea voluntară</i>
62.	Carmen Nariță	Silviu Brucan, <i>Stilpii noii puteri</i>
64. Semnale		